

Lelkipásztor

Evangélikus Lelkeszi Szakfolyóirat

67
1992/4

TARTALOMJEGYZÉK

Vigyázzatok magatokra és az egész nyájra...

Dr. Harmati Béla püspök: Fogadjátok be egymást! 105

Tanuljuk Krisztust!

Az Ószövetség és az Újszövetség istenképe (?)
Brebovszky Éva - - - - - 107
Gémes István: A textustól a prédikációig - - - 109
Kétirányú forgalom - HK. - - - - - 111

Evangélikusok a nagyvilágban

† D. Szedressy Pál - Dr. Muntág Andor - - - 112
Hírek a dán evangélikus egyházból - Szilas Attila 112

Kitekintés az ökumené világába

Egyházi világhíradó, 1992. február -
D. Dr. Nagy Gyula - - - - - 113
Leuvenberg jegyében - Ferenczy Erzsébet - - - 115

Lelkész-szemmel

Szebb, mint a valóság - A Lelkipásztor 1991-es
számait lapozgatva - Fabiny Tamás - - - 116
Izrael története (Könyvismertetés) -
Dr. Muntág Andor - - - - - 118
Megjelent a Protestáns Szemle új évfolyamának
első száma - HK. - - - - - 119
Könyvszemle - Madocsi Miklós - - - - - 119

Tanít az egyháztörténet

Ifj. dr. Fabiny Tibor irodalomtörténész:
Luther üzenete a ma egyházának - - - - - 120
Comenius - Bencze Imre - - - - - 123
Dr. Reketyés Mária történész: Thurzó János bo-
roszlói püspök és a reformáció - - - - - 124
Csonka Albert: Oscar Cullmann professzor 90 éves 126

A teológia szomszédságában

Dr. Novák István egyetemi kandidátus, ny. megyei
bírószáki elnök: Egyházjog - Dr. Boleratzky
Lóránd: A magyar evangélikus egyházjog alapjai
és forrásai című könyvének ismertetése - - 128

Fórum

Lukáts Miklós miniszterelnökségi államtitkár:
Negyedszer a politikai teológiáról - - - - 130

Az igehirdető műhelye

Húsvét utáni negyedik vasárnap: Jézus szól és
cselekszik - Trajtler Gábor - - - - - 131
Húsvét utáni ötödik vasárnap: Imádkozó új nép
HK. - - - - - 131
Mennybemenetel ünnepe: Új kapcsolat -
Fehér Károly - - - - - 133
Húsvét utáni hatodik vasárnap: A Krisztus-tanúk
élethelyzete - Fehér Károly - - - - - 133
Püskösd első ünnepe: Jöjj, Teremtő Szentlélek! -
Fehér Károly - - - - - 133
Püskösd második ünnepe: Megvigasztalt kevesek
- Fehér Károly - - - - - 134
Lesz föltámadásuk a halottaknak - mind igazak-
nak, mind hamisaknak... - Kierkegaard Sören
(Fordította: D. Ordass Lajos) - - - - - 134
Vívódás a küldetésről - Zay László - - - - 137

Gyülekezeti szolgálat - lelkesi közélet

Dr. Vitális György geloógus, kandidátus: Egyesü-
letté alakulás előtt a Fasori Öregdiákok Baráti
Köre - - - - - 139
A gyermekekhez szóló evangélium szolgálatának
sodrásában - Interjú Benczur László ny.
lelkésszel - - - - - 140
Építsük a gyülekezetet! - Ferenczy Erzsébet - - 141
Egyházzenei életünk örömei és gondjai - Trajtler
Gábor - - - - - 142
Gyógyulás Isten Igéjével - Beszélgetés Koháry
Ferenc lelkésszel - - - - - 143
Levél a szerkesztőnek: Ami mindig aktuális... -
Bajka Katalin, Sepsiszentgyörgy - - - - - 145
Felelősségünk a környezetért - Szabó Vilmos - 146

Jelen számunkhoz csekket mellékelünk. Kérjük a lelkesi hivatalokat, rendezzék előző évek hátralékait.

LELKIPÁSZTOR

Evangélikus Lelkesi Szakfolyóirat

Megjelenik: havonta.

Felelős szerkesztő: Dr. Hafenschner Károly, 1052 Budapest,
Deák tér 4. Tel.: 137-8966.

A szerkesztés munkájában a szerkesztő bizottság vesz részt.

Kiadja: a Magyar Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, 1088 Budapest, Puskin u. 12.

Felelős kiadó: Tóth-Szöllős Mihály.

Készült a MIXTUS Kft. Nyomdájában

Előfizetési díj: havi 100 Ft, fél évre: 600 Ft,

egy évre: 1100 Ft. Nyugati terjesztésben: számonként 8 DM.

ISSN 0133-2821

FOGADJÁTOK BE EGYMÁST!

Dr. Harmati Béla püspök igehirdetése 1992. március 24-én, a Kálvin téri református templomban, az Európai Protestáns Nagygyűlés megnyitó istentiszteletén

Alapige: „Testvéreim, fogadjátok be egymást, ahogyan Krisztus is befogadott minket az Isten dicsőségére.” Róm. 15,7.

Keresztyén Gyülekezet!

Kedves Vendégeink!

Európáért érzett keresztyén felelősségünkől indítatva vagyunk együtt az Európai Protestáns Nagygyűlésen a következő napokban. A magyarországi protestáns egyházak nevében szeretettel köszöntjük vendégeinket, Európa számos országa egyházainak küldötteit és a nemzetközi egyházi szervezetek képviselőit a nagygyűlés választott bibliai vezérgondolatával: „Testvéreim,, fogadjátok be egymást, ahogyan Krisztus is befogadott minket az Isten dicsőségére.”

Mit jelent az Európai Protestáns Nagygyűlés? Mit akarunk megtárgyalni és mit szeretnénk elérni ezzel a tanácskozással? Az előkészítő irat szerint idézem: „azért gyülekezünk össze, mert az evangéliumi hit kincseire és pozitív erőire akarunk emlékeztetni és ezeket akarjuk gyümölcsöztetni Európa jövője számára. Azért gyülekezünk össze, mert adóssai vagyunk Európa protestáns gyülekezeteinek és híveinek azzal, hogy világos és szíveket megnyerő bizonyosságot tegyünk Isten mindenki számára felkínált ingyen kegyelmének üzenetéről. Azért gyülekezünk össze, mert újból fel akarjuk eleveníteni magunkban az evangéliumi felelősséget az állam, a gazdasági élet és a társadalom iránt és ezt közösen akarjuk kimondani. Azért gyülekezünk össze, mert egymásra kölcsönösen sürgős szükségünk van és kölcsönösen részesíteni akarjuk egymást gyülekezeteink és egyházaink sokféle lelki gazdagságában, és egymást bátorítani és vizsgálni kívánjuk. Azért gyülekezünk össze, mert a protestáns, evangéliumi hangot világosan akarjuk megszólaltatni és így megnyitni az utat a más keresztyén felekezetekkel való ökumenikus megértés és együttműködés elmélyítése irányába.”... A nagygyűlés munkája lesz, hogy elemezze a múltat és keresse a jövőre vonatkozó együttes keresztyén felelősségünk távlatait.

Az a feladatunk, hogy az ige alapján hangsúlyozzam, ezen a nyitó-istentiszteleten és az egész konferencián, ahogyan a régi latin kifejezés mondja, „coram Deo”, Isten színe előtt vagyunk. Azaz Európát, a történelmet, a múltat és a jövőt, az egész világot nem önmagában, hanem Istenhez fűződő viszonyában, Jézus Krisztusra figyelve kell vizsgálnunk. Így olvassuk erre nézve az ígét:

1. „...Krisztus is befogadott minket az Isten dicsőségére.”

Úgy szoktuk Európa történelmét olvasni, mint „keresztyén” kontinens múltját, amelyik elfogadta, befogadta a keresztyénséget, Krisztus tanítását. Ez az

ige fordítva mondja: nem az a dolog lényege, hogy mi, Európa országai befogadtuk Krisztust, hanem ott kell elkezdenünk ezen a nagygyűlésen a gondolkodást, mit is jelent, hogy Krisztus fogadott be minket. A mostani böjti időben a szenvedés, a keresztség útján járó Jézusra figyelünk, aki a régi római birodalomban, a mai időkre és a jövőre nézve is megdöbbentő fogalmazásokban Isten országát hirdette meg.

Micsoda különös király! Európa királyai, a föld uralkodói alattvalóik életét, vérért és pénzét követelték, a töviskoronás Jézus viszont azért jött, hogy a maga életét adja a világért. Tanítása és életpéldája spirituális, Istenre néző, lelki dimenzióra hívja fel a figyelmet.

Abba az országba hív, amelyik lelki birodalom, ahol Isten akaratát keresik és követik, ahol megbocsátás vár a tékozló fiúra, és ahol a „belüllévők” imádsága nem az, hogy „Isten, hálát adok neked, hogy nem vagyok olyan, mint a többi ember...”, hanem az, hogy „Isten, légy irgalmas nekem, bűnösnek”... (Lukács 18,11).

Európának nem elsősorban az anyagiakban, pénzben, tőkében van hiánya, hanem kevés a lelki, a spirituális „vagyom”. Hiánycikk a mások megbecsülése és megértése, a békeesség keresése, a tolerancia. Ha nem tudunk olyan messzire menni, mint Jézus, a „szerecsd embertársadat, mint magadat” követeléssel, legalább addig kellene eljutni, hogy a „másik”, a máshogyan gondolkodó, a más nyelvet beszélő, más történelmi környezetből jött, más nemzetiségű, más párthoz tartozó szintén ember és ezért „ember-társ”, nem barát talán, de „felebarát”.

Egy japán művész, Keiji Kosaka fémből készült szobra két egymásnak háttal álló hatalmas tömb, egymástól elforduló alak között a keresztre feszítetet aprócska Krisztusnak ábrázolja. (Hans-Ruedi Weber, On a Friday Noon — Meditations under the Cross, WCC, Geneva 1979, 51.) Hányszor érzi úgy az ember, hogy a világ óriási feszültségei, egymásnak szembeszegülő vagy egymástól elforduló erői, hatalmi tömbjei között szinte lehetetlen a megbékélés! Hányszor érzi magát az ember olyan messzire a másiktól, hogy már lehetetlen újra egymásra találni! Hányszor gondoljuk gyöngének Krisztus karjait, hogy összekössék a sokszor még ma is egymástól görcsösen elhúzódo különböző felekezeteiket!

Az a Krisztus hív magához, fogadott be Isten országába, aki képes hídként összekötni az embereket egymással és Istennel, Keletről és Nyugatról, Északról és Délről. Ő a Közbenjáró, csak egy volt ilyen, csak Ő volt ilyen! Benne és általa lehetünk a meg-

békélés emberei még ránkmeredő haragtömbök, megkövesedett előítéletek világában is.

Tartozunk egymásnak, tartozunk a világnak az evangélium, az Isten szeretete és megbocsátása hirdetésével: Krisztus befogadott minket.

2. „...Testvéreim, fogadjátok be egymást...”

Az apostoli ige, a hirdetett evangélium kötelezéssel jár, ahogyan a régiek latinul fogalmazták, „tua res agitur”, a te dolgod, ember, hogy tovább add a jó hírt, hogy cselekedd, amit veled Jézus cselekedett, hogy megbocsáss, mert neked is megbocsátott az Isten.

A protestantizmusról szoktunk úgy beszélni és gondolkodni, hogy az tiltakozás, protestálás, negatívum, valami „ellen” való lázadás. Az eredeti kifejezés azonban nem negatív, ha pozitív fogalmazású: „pro — testari”, valami mellett, valami javára kijelentést, bizonyosságot tenni. Hiba lenne Európa protestánsai számára, ha evangéliumi küldetésünk megmaradna a tiltakozásokban, hiszen a mai korban, a kétezredik év, egy új évezred küszöbén Európában az a feladata a keresztyénségnek, hogy először is összefoglalja a keresztyén üzenetet, rámutatva annak prioritásaira.

A reformáció példát mutatott annak idején az ilyen összefoglalásra az „egyedül Krisztus, egyedül a Szentírás, egyedül a hit, egyedül a kegyelem” hangsúlyozásával, valamint azzal a követeléssel, hogy az egyház újra és újra megújulásra, reformációra kötelezett Krisztus követésében.

A megújulás, a reformáció hangsúlya magában hordozza a keresztyén üzenet összefoglalása mellett az ehhez kapcsolódó újrafogalmazást. A „fogadjátok be egymást” felszólítás eredetileg zsidókból és pogányokból lett keresztyéneknek szólt. A huszadik század Európájában a zsidók és keresztyének viszonya, az antiszemitizmus kérdése ott szerepel nagygyűlésünk napirendjén a többi ökumenikus kérdéssel együtt, protestánsok és római katolikusok, ortodoxok vagy mohamedánok kapcsolatainak összefüggésében. Azt gondolom, szabad az alapigének választott vers mellett a Római Levél egésze vagy a szomszédos fejezetek praktikus fogalmazott gondolatait segítségül venni. Ilyenekre kell figyelniük, mint például: „...többé ne ítélkezzünk egymás felett, hanem in-

kább azt tartásotok jónak, hogy testvéreteknek ne okozatok megütközést vagy elbotlást...” (14,13). Azután: „...mi erősek tartozunk azzal, hogy az erőtlének gyengeségeit hordozzuk és ne a magunk kedvéért éljünk...” (15,1).

Ahogyan *Európáról*, a történelemről, múltból és jövőről, a világról szólva megjegyeztem, hogy nem önmagukban, hanem Istenhez fűződő viszonyukban, Jézus Krisztusra figyelve kell vizsgálnia a nagygyűléseknek azokat, ez különösen is igaz az egyházakra. A huszadik század végén Keleten és Nyugaton sokan kérdezik, miért van szükség az egyházra, mi is az, üdvintézmény vagy vallásos igényeket kielégítő hivatal, szociálforradalmi báziscsoport vagy csupán múzeum? Bonyolulttá teszi a kérdéseket az is, ahogyan az Egyházak Világtanácsa korábbi főtitkára, W. A. Visser't Hooft holland teológus fogalmazta, „vannak ezüstszálak, amelyek az egyházat az államhoz vagy egy bizonyos társadalmi csoporthoz fűzik, és vannak ideológiai szálak is, amelyek az egyházat vagy vallást egy bizonyos polgári gondolkodásmóddal kötik össze.”

Bizonyára lesz alkalom arra e nagygyűlésen, hogy Európa különböző egyházi beszámoljanak egymásnak önmagukról és magyarországi egyházaink lehetőségét kívánják adni vendégeinknek arra, hogy meglátogassák következő vasárnap gyülekezeteinket. Azt a kifejezést azonban az igében végül alá kell húznunk ezzel kapcsolatban, hogy „...Krisztus is befogadott minket az Isten dicsőségére.” Mindaz, ami a gyülekezetben, az egyházban történik, az nem öncélú, hanem Isten céljait kell, hogy szolgálja. Az egyház nem önmagát, történelmét, tradícióit hirdeti, hanem Krisztus személyén és a róla való tanúskodáson áll vagy bukik. Az igazi hívő nem a „magabiztos”, hanem a „Krisztusban-biztos” hívő. Ezért kell ezen az istentiszteleten is bűnvallással Jézus Krisztus színe elé járulnunk, újítsa meg egyházát, európai keresztyénségünket múltbeli bűnei, mulasztásai ellenére.

Keresztyén Gyülekezet! Kedves Vendégeink! Európáért érzett együttes keresztyén felelősségünktől indítva kezdjük el az Európai Protestáns Nagygyűlés munkáját. Szolgálja ez a konferencia azt, hogy közelebb kerüljünk Jézus Krisztushoz és ezzel közelebb kerüljünk egymáshoz is az Isten dicsőségére. Ámen.

„Az egyház reformátorai imádkoztak. A reformáció eseménye úgy jelenik meg előttünk, mint valami összjáték. Közös tanulmányi munka, közös gondolkodás. Prédikációk, viták, küzdelmek, új szervezetek. Mégis több volt a reformáció mint mindezek együttvéve. Mindazon túl, amit ismerünk állandó »imádság-tevékenység« folyt a háttérben. Kiáltások, kérések — tegyük hozzá emberek, bizonyos emberek állandó tevékenysége — és ugyanakkor Isten oldaláról »imádságmeghallgatás« — ez együtt volt a reformáció.”

(Karl Barth: *Das Vaterunser* — La prier
Zürich 1965. 11. 1.)

Az Ószövetség és az Újszövetség istenképe(?)

— Elhangzott a Pesti LMK ülésén —

Bevezetés

Mindjárt az elején vitába kell szállnom a címben megadott fogalommal. Sem az Ószövetségben, sem az Újszövetségben nem beszélhetünk egységes istenképről. A különböző korokban keletkezett iratok igen sokféle módon és szinten beszélnek Istenről. Tehát olyan, mint az Ószövetség istenképe, nem létezik. Beszélhetnénk helyette az Ószövetségben található komplex istenképről, de maga az „istenkép” fogalom is problematikus, mivel alapjában szemben áll az Ószövetség képtilalmával. Isten nem ábrázolható. Őt soha senki nem látta. Ezért megfontolandó, hogy helyes-e a címbe használat. A kép szó pedig statikus, merev dolgot jelöl. Ezzel szemben a Biblia mindig dinamikusan, és paradoxonokban szól Istenről. (Az Ő léte: Sein im Werden.) Istenkép helyett ezért jobb lenne talán szemléletről, vagy látásmódról beszélni, mivel ez tükrözi azt is, hogy a beszélő maga is benne van szubjektivitásában abban, amit Istentől megtapasztalt, kijelentésként kapott és amit továbbad a következő generációknak. (Deut. 4,9–10)

Istenről annyit és olyan módon tudunk, ahogyan Ő kijelentette magát nekünk. Ez a kijelentés a Szentírásban nem dogmatikai meghatározásokban található, hanem Isten cselekedetein keresztül válik világossá. Deum cognoscere est opera Dei cognoscere — monja Melancthon. A kinyilatkoztatáshoz való kötöttségünk pedig azt is jelenti egyben, hogy Istennel kapcsolatban sok kérdés nyitva marad. Mindkét Szövetségből a Deus pro me alakja ragyog fel előttünk és a Deus in se (Isten önmagában való léte) továbbra is titok marad. Ezeket a gondolatokat szem előtt tartva, kísérlem meg a továbbiakban keresni a feleletet a következő kérdésekre. Hogyan szemléli az Ószövetség népe a néki önmagát kinyilatkoztató Istenét, és hogyan teszi ezt az Újszövetség gyülekezete?

Mi a kettő közötti kontinuitás alapja?

1. Az Ószövetség látásmódja Istenről

Alapvető különbség már kezdettől fogva a környező népek politeista vallásos felfogásával szemben a zsidóság egyistenhite. Az abszolút értelemben vett monoizmus mint tudjuk, legvilágosabban Deuteroészaiás prófétái beszédeiben jelenik meg a babiloni fogság idején. A környezet kihívására a zsidóság rákényszerül arra, hogy megfogalmazza istenhitének teljesen más voltát az őt körülvevő világ szemben.

Már az ősatyáknál is beszélhetünk az ún. praktikus monoizmusról. Ez azt jelenti, hogy bár nem tagadják más istenek létezését, mégis egészen más az ő Istenük, a láthatatlan Úr, akin kívül a család tagjai nem tisztelhetnek más isteneket. Míg a kánaáni néptörzsek istenei helyhez kötöttek, egy adott terület urai, akiket csak szent helyükön lehet tisztelni, addig már az ősatyák hite szerint is Isten nincs kötve helyhez, birodalmi határokhoz, földhöz vagy

országhoz. Tisztelete nem egy kiválasztott szent helyen lehetséges csupán. Ezt tükrözik azok a nevek is, amelyeket a pátriarkákról szóló történetekben olvashatunk Istennel kapcsolatban: *Él-Eljón* (a Felséges Isten [Gen 14,18–22]) *Él-Rói* (a Látás Istene) [Gen 16,13] *Él-Ólám* (az Örökkévaló Isten).

Itt kell szólni arról, ami olyan sok gondot okoz a bibliaolvasó embereknek: az Istennel kapcsolatos beszéd antropomorf vonásairól. Főleg Mózes könyveiben és általában a történeti könyvekben találunk erre nézve sok adatot. Ez abból a felfogásból ered, hogy Istent a személy fogalmán belül tudták csak elképzelni s így arra a következtetésre jutottak, hogy Isten képes mindarra, amire egy személy, tehát a szeretetre, haragra, megbánásra, az érzelmekre. Isten mint személyes létező szólítja meg az embert és lép vele én—te kapcsolatra (Ex 3,14), közli magát és vár a válaszára. Az ókori gondolkodás szerint a személyre leginkább az arc és a szív jellemző, így tehát Istennek is van arca (Ex 33,14) és szíve (Gen 6,6). Az antropomorf megközelítés nem ontologikus kérdésekre ad választ Istennel kapcsolatban, nem is Isten állapotáról, tulajdonságairól kíván felvilágosítást nyújtani, hanem analógiát keres a megfoghatatlanra, az ábrázolhatatlanra: Isten cselekvése ölt így emberi méretet, formát, válik megragadhatóvá, értelmezhetővé.

A pozitív jelentésű fogalmaknál nem is okoz ez gondot, de nem vagyunk könnyű helyzetben, amikor Isten haragjáról, bosszúállásáról olvasunk, vagy amikor arról, hogy Isten megbánta, amit eltervezett és eltér eredeti szándékától (Gen 6,6a). Pedig ezek itt sem Isten tulajdonságait jelölik, hanem sokkal inkább az emberi nyelv és kifejező eszközök korlátairól árulkodnak, amelyek képtelenek Isten cselekvésének komplexitását, személyiségének ember fölötti voltát adekvát módon visszaadni. Isten szent és szuverén ÚR voltát csak így, képies módon tudják kifejezni.

Visszatérve az egyistenhit megszilárdulására és általánossá válására, azt láthatjuk, hogy a Mózesnek önmagát kinyilatkoztató ÚR nem tűri meg más istenek tiszteletét maga mellett. (Ex 20,3) Mérföldkő a monoizmus szempontjából Mózes személye, aki a próféták prototípusa. Az ő theofániái és az általa kapott kinyilatkoztatások döntő módon megszüntették a nép viszonyát a pogány istenekhez a továbbiakban. A JHVH Isten személye: így mutatkozik be az égő csipkebokornál. (Ex 3,14) Jelentése vitatott: vagyok, aki leszek, az egyetlen valóban létező. Isten a cselekvésében jelenti ki magát. Ő az, aki egyedül önmagához mérhető és hasonlítható.

Izrael államiségének korai szakaszában sem beszélhetünk még kikristályosodott monoizmusról. Isten kiválasztott szolgálói számára világos volt Isten mássága és egyetlen volta a népek bálványaival szemben, de a néphit még számolt idegen országok és népek isteneivel. [Bir 11,24 és 1Sám 26,19.] Csak a próféták fellépése által lett teljesen egyértelmű a nép számára, hogy nem lehet semmiféle kapcsolat az istenekhez, mert nem léteznek istenek az

Úr-on kívül. Döntő fontosságú lett a zsidók számára a babiloni fogság ebből a szempontól. A politeista közegben a gúnyolódásoknak kitéve nem ábrázolható Istenük miatt, ekkor fogalmazódott meg világosan Izrael ISTENÉNEK páratlan volta. Ennek a hitvallásnak himnikus, emelkedett hangvételű lejegyzése Deuteróézsaianál található meg:

„Ti vagytok a tanúm — így szól az Úr —, és szolgálím, akiket kiválasztottam, hogy megismerjétek, higgyetek bennem és megértésétek, hogy csak én vagyok. Előttem nem lett isten, és utánam sem lesz.” Ézsaiás 43,10

Ez a megfogalmazás egyedülálló az ókori keleten. Mert bár voltak az egyiptomi és mezopotámiai privát kegyességben is monoteista tendenciák, de ezek nem hatottak a hivatalos vallásra. Ehnaton napistene egyértelműen az immanens világba tartozik. Létezése a világban való létezés. Jahve azonban lényegében és létezésében minden világi formát meghaladó, szétfeszítő transzcendens Isten. Ő a természet Ura, Teremtője, nem része. Ézs 40,25—26 is arról beszél, hogy Istenhez nincsen fogható, hozzá hasonló sem:

„Kihez hasonlíthatnátok engem, kivel mérhetnétek össze? — mondja a Szent. Tekintsetek föl a magasba és nézzétek: ki teremtette az ott levőket?”

A csúcspont ebban a vonulatban mégis az a hallatlan kijelentés jelzi, amely Istenben látja egyaránt a jónak és a rossznak is a forrását.

„Én alkottam a világosságot, én teremtettem a sötétséget, én szerzek békességet és én teremthetek bajt...” Ézs 45,7.

Isten transzcendens voltából következik az a felismerés is, hogy nem szolgáltatja ki magát az őt fagató ember kényére-kedvére. Ő Deus absconditus marad, aki megőrzi szuverenitását.

„Bizony, te elrejtőzködő Isten vagy, Izráel Istene, szabadító!” Ézs 45,15

Mindezek a tulajdonságok félelmet keltenek az emberben és azt az érzést adják, hogy Isten távoli és megközelíthetetlen. Maga Isten az, azonban, aki közelít az emberhez szeretetével, népet választ magának és törvényével szövetséget köt vele. Ez a szövetség nem természeti kapcsolaton alapszik, hanem a kegyelmes Isten szabad kiválasztásán, amely magában hordozza az elvettetést is mint lehetőséget. Ha az elvettetés szóba kerül, akkor már van értelme egy majdani új szövetségről is beszélni (Jer 31.f.). Fontos vonása az ószövetségi istenhitnek a jövő felé való nyitottság, az Isten ígéreteibe való belekapaszkodás, a beteljesülés várása. Isten cselekvése nem zárul le az Ószövetséggel. Még sok mindenről kellene szólni, de legyen ez egyelőre elég, hiszen ebből is látható, hogy mennyire összetett, dialektikus megnyilvánulása az a kép, amely Istenről az Ószövetség tanulmányozása során kialakul bennünk.

2. Az Újszövetség látása Istenről

Az Újszövetség látása Istenről ószövetségi és rabbinista alapokon nyugszik, csak a hangsúlyok kerülnek máshova. Ha az egyes könyvek szerzőinek Istenre vonatkozó kijelentéseit nézzük, úgy ezek mindenképpen az Ószövetségre épülnek, nem mondanak lényegében újat Istenről, de új összefüggésben beszélnek róla, mint Jézus Krisztus Atyjáról és ez az összefüggés teljesen új értelmet ad a hagyományos istenképnek. Míg az Ószövetségben a félelmetes Isten dominált, aki elrejtőzik az ember elől, addig Jézus-

ban a Deus revelatus jelenik meg, aki emberi közelségbe kerül hozzánk a testté létel misztériuma által. Többé már nem az ember próbálja antropomorfizálni Istent és cselekedeteit, hogy megragadhatóvá tegye, hanem maga Isten lesz emberré, hogy mindenki számára felismerhetővé váljon. Ezért Jézus Isten végső kinyilatkoztatása önmagáról, ahogyan a Zsidókról írt levél szerzője is mondja:

„Miután régen sokszor és sokféleképpen szölt Isten az atyáikhoz a próféták által, ezekben a végső időkben a Fiú által szölt hozzánk, akit örökösévé tett mindennek, aki által a világot teremtette. Ő Isten dicsőségének a kisugárzása és lényének képmása, aki hatalmas szavával hordozza a mindenséget, aki miután minket bűneinktől megtisztított, a mennyei Felség jobbára ült.” (Zsid 1,1—3)

Ha Jézus kijelentéseit vizsgáljuk, akkor az tűnhet fel, hogy személyében olyan valaki lépett föl, akinek kapcsolata jóval szorosabb Istennel, mint bármelyik prófétáé volt. E kapcsolat egyedüliségét és kizárólagosságát főleg János evangéliuma fogalmazza meg az „Én vagyok...” mondásokban, amelyek óhatatlanul is emlékeztetik a bibliaolvasó kortársat Isten ószövetségi bemutatkozására. Jézus az út az Atyához, akik pedig őt befogadják, szintén részesei lesznek ennek a kapcsolatnak, mert Isten gyermekei lesznek (Jn 1,12). Jézus önmagát Emberfiaként aposztrofálta, de az ósgyülekezet már nem félt hangot adni annak a zsidók számára megbotránkoztató meggyőződésének, hogy a kereszten meghalt és harmadnap feltámadt Messiás „valóban Isten Fia volt” (Mk 15,39 v.), akit Isten igazolt feltámasztásával.

Az Újszövetség ugyanakkor igen szigorúan veszi a monoteizmust. Jézus maga is idézi a „Söma-t”, amikor egy írástudó a nagy parancsolat felől kérdezi (Mk 12,29). Ezzel is kifejezésre juttatja, hogy az az Isten, akit a keresztyének tisztelnek, az Atyák Istene, Ábrahám, Izsák és Izrael Istene (Mt 22,32, Lk 20,37) stb. nem új istenség. Jézus tanításában nyugodtan építhetett a meglévő istenismeretre, nem volt szükséges, hogy külön beszéljen a teremtő istenről, elég volt csak utalnia Isten gondoskodó szeretetére pl. Hegyi Beszéd (Mt 5,45). Új dolog az, amikor Jézus Isten országáról, királyi uralmáról beszél az emberek között. A szinoptikus evangéliumokban találkozzunk ilyen módon Isten szeretetének, türelmének, irgalmának képi ábrázolásával, pl. az elveszett juh, drachma és Fiú példázatkoszorúja Isten mentő szeretetéről. Ugyanakkor Isten országának eszkatológikus távlatai vannak, az Istennel való közösség nem fog végetérni a halállal.

Új és megbotránkoztató sokak számára az is, hogy Jézus bűnösöket hív Isten országába és nem ítéletet hirdet, hanem evangéliumot, az Úr kedves esztendejét (Luk 4,14—30). Ezt nemcsak hirdeti, de teszi is, amikor asztalközösséget vállal a kitaszítottakkal, megvetettekkel.

Ez a szeretet nagyobb, mint a törvény merev értelmezése, ezért Jézus a szombat napi gyógyításokon keresztül mutatja be Isten köztük jelen lévő hatalmát, amely bűnöket bocsát meg, feloldoz a betegség kötelei alól és hatalommal parancsol a tisztátalan lelkeknek is. A Hegyi Beszéd híres antitezisei nem a mózesi törvény elvetését jelentik, hanem sokkal inkább annak megszigorítását. „Ha a ti igazságotok messze felül nem múlja az írástudókat és farizeusokét, akkor semmiképpen sem mentek be a mennyek országába.” (Mt 5,20.) Jézus isteni hatalmánál fogva rámutat az emberi képmutatásra, azokra a kiskapukra, amiket a rabbinizmus keresett a törvényértelmezésben és visszaállítja a törvény radikális voltát. Jézus a maximumot követeli. „Ti azért legyetek tökéletesek, mint ahogy mennyi Atyátok tökéletes.” (Mt 5,48.)

A törvénynek és az evangéliumnak ez az imperatívusza Pál apostolnál Isten igazságossága és megigazító kegyelme kifejtésénél kerül elő és gyakorol

döntő befolyást a későbbi teológiára. Pál maga az idegen istenek létét tagadja, a Lukács féle ApCselben lévő athéni beszédében sem arról van szó, mint ha elismerné más istenek létezését, akárcsak az ismeretlen isten létezését is, hanem Lukács kapcsolópontként alkalmazza a görögök hitét az egyetlen élő Istenről való tanúskodáshoz, aki a világ teremtője és egyedüli ura. „Aki a tudatlanság időszakait ugyan elnézte, de most azt hirdeti az embereknek, hogy mindenki mindenütt térjen meg.” (Csel 17,30.) Ezzel eljutottunk az Újszövetség másik fontos igazságához Istennel kapcsolatban: a misszió gondolatához. Isten nem a kevesek, kiválasztottak Ura csupán, hanem mindenkit magához hív. „Most pedig Krisztus Jézusban ti, akik egykor távol voltatok, közel kerültetek a Krisztusi vére által.” (Ef 2,13.)

Összegzés

Ha összehasonlítjuk az Ó- és Újszövetségben található tanúskodást Istenről, az Ó kijelentését, azt láthatjuk, hogy *nincsen lényegi ellentmondás*. Míg az Ószövetség homályosan és ígéretekben beszél ezekről a dolgokról, addig az Újszövetségben Isten ítélete és igazságossága is új világosságot nyer. Nem beszélhetünk tehát két külön Istenről, a kontinuitást a két Szövetség között éppen Isten személye jelenti. Jézus működése, tanítása és élete egyetlen hatalmas

demonstráció az igaz Istenről. A húsvét utáni gyülekezet hitben ismerte föl, hogy Jézusban teljesedtek be az Ószövetség ígérétei. Ő a kulcs Isten megértéséhez. Fontos szem előtt tartanunk, hogy az őskeresztyén gyülekezetek Bibliája az Ószövetség volt. Krisztusban látták annak beteljesedését. Jézus és az Atya kapcsolatát is abból magyarázták, a Szentháromság egy igaz Isten titkát is ez alapján próbálták meg értelmezni — belül maradván a monoteizmuson.

Az Ószövetség Istenének első szembeállítását Krisztus Istenével valójában egy eretnek, Marcion nevéhez fűződik, aki a gnoszticizmus-hatása alatt nem akar tudni a gonosz világot és nemiséget teremtő Istenről, és törvényéről, s ezért programjába veszi a júdaista egyház megtisztogatását a zsidós tanoktól és ezért összeállítja a 2. sz. 2. felében az első ún. kánont, Lukács evangéliumát és 10 „megtisztított” páli levelet. Ekkor ellenhatásként erre az akcióra kénytelen váltani az egyház és létrehozni az Újszövetséget, mint szentírást az eddig használatos és elfogadott Ószövetség mellett. Célja ezzel sem a tekintélyi elv megvalósítása, hanem az ősi iratokkal akarja igazolni azt, hogy a két szövetség Istene egy és ugyanaz a személy, Jézus Krisztus Atyja. Ami ezután következik, az már egyháztörténelem.

Brebvsky Éva

GÉMES ISTVÁN (Németország):

A textustól a prédikációig

Igehirdetést hallgatok, megígérem magamnak előre, hogy nem „profiként” fogok odafigyelni. Hanem „épülesemre”.

A kolléga fölmege a szószerkekre. In medias res elkezd a vége felé haladó évről és annak jelentőségéről, örömeiről és bánatairól értekezni. Nem kevesebb, mint 12 percig mondja mindazokat a tulajdonképpen soha nem valótlan vagy helytelen megállapításokat és megfigyeléseket, amelyeket régen a kalendáriumokban, mostanában a lapok feuilleton-jáiban vasárnapi szórakoztatásszámba menő eszmélkedésekben olvashatunk. 12 percnél kell elteltie ahhoz, hogy végre, váratlan fordulattal, Jn 12,44—50-t olvassa föl, ahol fényről és sötétségről beszél Jézus. Jó alkalom ez arra, hogy erről a minden idők kedvenc ellentéppárjáról csevegjen — további 6 percig. Mivel beszéde összesen 21 percet vett igénybe, könnyen megállapítható, hogy a maradék 3 percet mivel tölthette ki! Jn 12,44—50 üzenete azonban nem hangzott el. — S azon veszem észre magam, hogy szilárd elhatározásomat nem tartottam meg. De hát... érdemes lett volna?

Van más, nem ennyire extrém eset is. Pl. az, amikor a prédikátor a szenvedéstörténetben szereplő tárgyaknál ragad le, s azok szimbólum- v. művészettörténeti elemzésével elégszrik meg. Vagy, ha az imádságról prédikálva, Strack-Billerbeck bőséges adattára alapján a zsidók (és pogányok) imádsággal való visszaélései teszik ki a prédikáció derekas részét.

Ugyanilyen hibát követ el az az igehirdető is, aki Pál apostol teológiájának tudós elemzésével akarja táplálni a gyülekezetet. Vagy éppen gazdag kortörténeti ismereteivel szédíti, de megvonja tőle a csak elkötelezett igehirdetőtől elvárható ígét, amely a gyülekezetnek is tápláló kenyér. Az „eklézsia humora”-rovatba valónak tűnik a következő, ténylegesen megtörtént eset. Hónapokon át hívta szóban, írásban

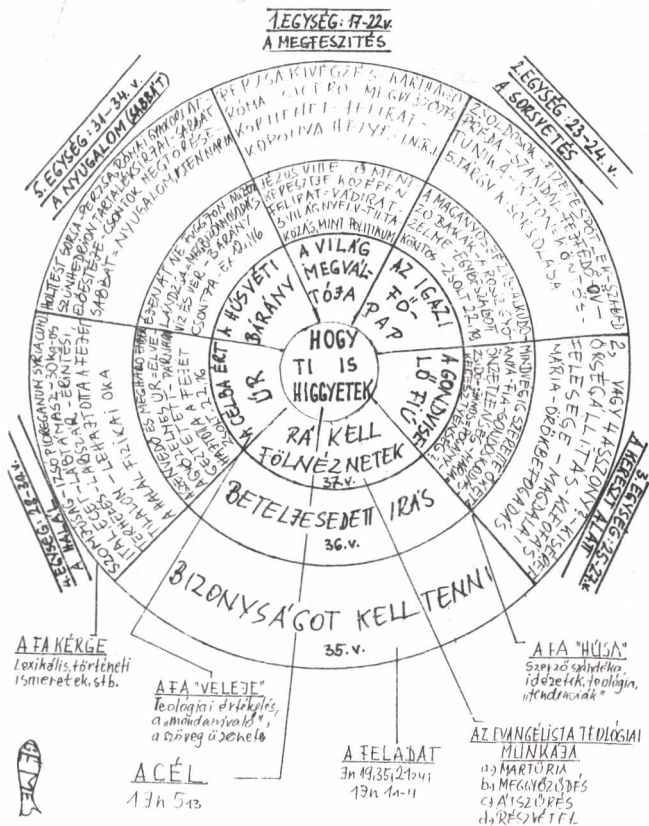
egy rendkívüli istentiszteletre a lelkész a gyülekezetet, így: Azon a vasárnapon kiváló igehirdetőnk lesz: Jézus maga prédikál! Aznap aztán fölment a szószerkekre (a lelkész) és lassan, tagoltan — fölolvasta a Hegyi Beszédet... Utána áment mondott és közölte a gyülekezettel, hogy „Jézus igehirdetése” pontosan 23 percig tartott.

Hogy az igehirdetés komplex feladat, arról itt most nem értekezünk. Inkább csak segítséget kínálunk azon a sokszor rögös úton, amely a textustól a prédikációhoz vezet. Amikor egy ökumenikus bibliakörben először tartottam előadást erről a témáról, utána hozzámjött egy apáca-főnöknő és azt mondta: „Meg kellett öregedjek ahhoz, hogy végre elmondja valaki, hogyan lesz a Biblia holt betűjéből mindennapi kenyér. Sejtettem én ezt, de bevallom, sokszor álltam meg félúton, vagy túllöttem a célon, és csodálkoztam, hogy a rámbízott hallgatóimra nem ugrott át a szikra...”

Nem, mintha a jó elemzés és a lépések megtartása már szavatolná a „szikra átugrását”. De — ha már „szakmailag” foglalkozom az igehirdetés nem könnyű művészetével, akkor jó a játékszabályokat megtartanom.

Ehhez kíván segítséget nyújtani ez az illusztrált dolgozat. Vele modellszerűen vázoló fel a textustól a prédikációig vezető út állomásait. Mivel pedig alig ismerek a tanulmányozáshoz alkalmasabb és plasztikusabb példát, a jánoszi szenvedéstörténet végző szakaszát választottam ehhez alapul: Jn 19,17—37. Nem túlzok, ha én ezt a perikópát legősibb ismert homiletikai modellünknek nevezem. Diagrammomban a bibliai szöveget levágtatott fatörzshöz hasonlítva, amelynek egyes rétegei „önálló” komponensek és mégis csak azok összessége és együttes funkciója szavatolja a fa egészséges életét.

*

A perikópa

A jánosi szenvedéstörténet leghangsúlyosabb része. Lényegében 5 egységre osztható.

1. 17(16b)—22.v. — a megfeszítés
2. 23—24.v. — a sorsvetés
3. 25—27.v. — a kereszt alatti
4. 28—30.v. — a halál
5. 31—34.v. — a nyugalom (sabbát).

Ehhez kapcsolódik 35—37-ben a „Regieanweisung”, a szerkesztő utasítása az elmondottak használatához.

- a) az eseményre való gondos figyelés: **információ-szerzés**;
- b) az esemény leírása szempontjainak érzékelése: **információ osztályozás**;
- c) az esemény teológiai megfogalmazása: **információ értékelés**;
- d) a „szerkesztő” felhasználási utasítása: **információ továbbadás**;
- e) a vállalkozás célkitűzése.

Mivel levágott fatörzshöz hasonlítja a mellékelt ábra a textustól a prédikációig lezajló munkafolyamatokat, beszéljünk ezért a

- a) a fa kérgéről — legkülső réteg;
- b) a fa „húsáról” — a kéreg alatti gyűrűk;
- c) a fa „velejáról” — a legbelső körülölelő gyűrűk;
- d) a fa legközepéről — a legbelső gyűrűk.

Világos, hogy a négy réteget nem választhatjuk szét egymástól a fa károsodása nélkül. A négy réteg együtt alkotja a fát. Mégis, mind a négynek más és más a funkciója: a kéreg védi, a belső gyűrűrostok tartják a fát, a legbelső központot át történik az életnedv áramlása stb.

Ugyanezt kell elmondani a textustól élő szóvá, igehirdetéssé változtató folyamatról is. Nem szabad itt sem szétválasztani az egyes szakaszokat, ám összekeverni, fölcserélni vagy kihagyni sem. Az első ve-

szélye a szétesés és darabosság, a másodiké a rosszul felépített, esetleg tartalmilag is elferdült beszéd.

Itt nem terjeszkedhetünk ki mind az öt egység + a „használati utasítás” részletezésére. Példaként az 1. egységet részletezzük vázlatos rövidséggel:

A) A fa kérge = az eseményre való gondos figyelés = információszerzés.

A keresztrefeszítés valószínűleg Perzsiából származó kivégzési módszer (Eszter 2.23). Kr.e. 519 januárjában Babilonban 3000 előkelő lázadót feszítettek keresztre, néhány hónap múlva pedig Dárius már Palesztinában is ezt helyezi a lázadókra kilátásba (Ezsd. 6,12!). Egy Náh 2,12-höz írt qumráni töredék szerint már Kr.e. 162-ben volt a zsidóknál keresztrefeszítés, ami ellen az irat élesen tiltakozik. A rómaiak csak vonakodva, később vették át a pünotól, rablóknál és lázadókra alkalmazták. Attól függetlenül Cicero a legbarbárabb kivégzési módnak tartotta. Josephus szerint Janneus Alexander 800 lázadó farizeust feszítettet volna meg (Ant. XIII. 380). — Szokásban volt az elítéltek előzetes megveszőzése is, bottal, szíjjal vagy ostorral. Az ÓT-i joggyakorlat maximálisan 40 ütést engedett meg (Dt 25,2—3). A rómaiak kínzásra használták, bár nem alkalmazhatták római polgárnál (Mt 27,26, Jn 19,1). Kr.e. 71-ben Licinius Crassus Róma és Capua között 6 ezer rabszolga keresztfáját állíttatta fel az út mentén.

Az elítéltek nemcsak az előre elkészített oszlopot vagy két keresztbeteendő gerendát kellett magával vinnie, hanem a mellén és/vagy hátán táblát is, amelyre a bűne volt fölírva. Körmenetben vitték, szigorúan megállapított rend szerint. Ha az elítélt összesett, rosszul lett, bárkit be lehetett hívni, hogy helyette vigye a keresztfát.

A koponya-helye Jeruzsálem akkori falain kívül eső koponyaalakú domb, amely környékét Hadrianus idején, a város terjeszkedése végett feltöltötték. Ezért van ma a Golgotha a Szent Sír templomán belül kb. 40 m-re a sírtól — a föld alatt.

A sírfelirat lett valószínűleg az eredetileg az elítélt hátán függő tábla (Mt 27,37) — I.N.R.I.

Ezek, és rajtuk kívül még sok más részlet, lexikális, kortörténeti, történelmi ismeret az esemény sok szeletét érthetőbbé teszi. Jó, ha a prédikátor tud róluk. A dolgozószobájába valók és semmiképpen nem — a szószékre.

B) A fa „húsa” = az esemény leírása szempontjainak érzékelése = információosztályozás.

Jézus maga viszi a keresztjét (Jánosnál nem lenne helye Kyrenaika-i Simonnak!) — Ő megy a Koponya-helyre! — Középre az Ő keresztjét állítják fel. A felirat egyúttal vádirat — kikürtölve (sokan olvasták...) — Három nyelv = három világnyelv. Héber a helyi lakosságé, görög a Földközi-tenger egész térségé, a tudományok, művészetek, a tudás, a kommunikáció nyelve, az akkori művelt világé; a latin a Birodalom, az Imperium Romanum nyelve. A papi fejedelmek tiltakozása gyakori volt. Antiochus Epiphanes ellen, Pilátus zsidóellenes rendelkezései stb. ellen gyakran alkalmazták, meglepően sokszor sikerrel is. Jó forrás: Josephus Flavius: Zsidó háború.

Itt már a szerkesztő = az evangélista kezényomát látjuk. Főbb, alapvető tételei: nem Jézussal történik valami, hanem Ő tartja kezében az eseményeket. — Közép = jobbról balról körülvevő trón. — Az esemény („nem zugolyában történt!”) nagy nyilvánosságot igényel, az egész világon meg kell tudnia a népeknek (= zsidóság), a népeknek (= ethnoi) és a távol Rómában ülő exúziati-hatalmasoknak. János tehát univerzális távlatokba állítja a megfeszítést.

Ennél a fázisnál a szöveg kihívását kell észlelnünk. Azt kívánja, hogy a szerkesztő értékelését felfedezzük és azokhoz valamiképpen viszonyuljunk. Nem szolgálai átvételt kíván, hanem az általa nyújtott „anyag” feldolgozását.

C) A fa veleje = az esemény eszmei megvilágítása = információ tartalmi értékelése.

János a Világ Megváltóját hirdeti a keresztfeszítéssel is. Evangéliumában az ív egyértelműen és világosan a világteremtő logosztól a világ Uraként megfeszített Krisztusig feszül. Ez már teológiai munka. Ez már nem csupán háttérinformáció, ezt el kell fogadnunk, mint János keresztfeszítésének János általi teológiai értékelését. Ezt akkor tesszük a prédikáció számára helyesen gyümölcsözővé, ha mondanivalóját behelyezzük a bibliai szerző teológiájának egészébe — és szembesítjük a magunkéval. Ez a tulajdonképpeni teológiai feladat az igehirdetés „elkészítésénél”.

Más szóval: ezt kell igehirdetésünkbe beépíteni, ill. ezt kell „lefordítva” hirdetnünk.

D) A szerkesztő „utasítása” = információtovábbadás.

1 — János számára ez az információ, de még az ő teológiai értékelése sem öncél. Sokkal inkább elkötelezés. Ahogy a „szemtanút” elkötelezi az esemény látása, s arra kötelezi, hogy annak hűséges bizonyítója legyen. Jellemző, hogy János számára ismeretlen a (nyilvános) hírüladás (kérüszsein) fogalma, az elkötelezett tanúskodás (martürein, martúria 30 + 12 esetben fordul elő), viszont evangéliuma egyik fontos oszlopa. Nem csoda, ha a 35. versben — az eseményről való tudósítással együtt — bizonyoságot tesz, azaz tanúként viselkedik.

Ez a mi igehirdetői szolgálatunk. Nem csupán az esetleg az előkészületünkhöz fontos lexikális, történelmi stb. információk továbbadása. Mégcsak nem

is a megérzésünk szerinti anyagosztályozás eredménye. Hanem a szerző teológiai szempontjai kibontása, azok kvintesszenciája felfedése és továbbadása. Ahol a közbeeső lépcsőkön ragadtunk le, ott — lehet az előadás még oly nívós vagy ismeretdús is — legfeljebb előadásról vagy beszédről lehet szó. Semmiképpen nem bizonyágtevés ez, azaz az esemény üzenetével való azonosulás és annak tudtul adása. Nem martúria, nem elkötelezett hírnök szavahihető valomása. (Az itt fellépő félreértésekről, vitákról, visszaélésekről nem szólhatunk most.)

2 — Ám János szerint még a bizonyágtevő tanúskodás is csak eszköz és nem cél. A cél: hogy a hallgatók/olvasók higgyenek: 19,36. Ti. abban, hogy Jézus az Isten felkent Fia, 20,31, hogy örök életük legyen, 1Jn 5,13!

A beteljesedett Írás komolyanvétele és a Megfeszítettre való rátekintés (36—37) megkívántatik a tanútól, különben nincs örök élete a hívő gyülekezetnek/közösségnek, de az egyénnek sem.

*

Persze, tudom, nem minden perikópa bontható ilyen szinte laboratóriumi tisztasággal. Mégis jó, ha a fatörzs-képet magam előtt tartom, amikor kezembe veszem a Bibliámat, mert ígét kell hirdessek egy gyülekezetnek. Mert megóvhat a felszínességtől, „tudós” ismeretközlésre korlátozódástól, teológiai magasságokban lebegéstől — vagy éppen a saját megterésem szubjektív bizonygatásától, illetve akcionista „gyülekezetépítés” kényszerétől.

Viszont rávezethet a bibliai szöveg előtti tiszteltteljes meghajlásra, a mondanivaló kibontása fölötti örömrre, a „fordítás” kockázata felismerésére és arra, hogy megtaláljam — mint prédikátor — a magam helyét is az üzenetben.

Nincs nagyobb örömöm, mint amikor sikerült valami ebből a nehéz, de szép vállalkozásból!

Kétirányú forgalom

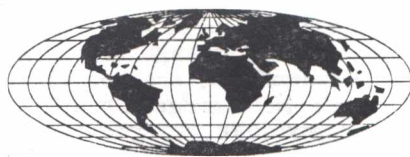
— Egy hamburgi gyülekezet énekkara viszonzta a Lutheránia énekkar látogatását —

1989 júniusában a Deák téri Gyülekezet Lutheránia énekkara látogatóban volt Hamburgban, 1991-ben Weiss Jenő magyar származású lelkész testvérünk vezetésével viszonzták a látogatást. Ebben semmi különös nincs — több testvérgyülekezeti kapcsolat szövődött szerte az országban német, finn, osztrák gyülekezettel. Amiért ez a viszontlátogatás megemléltése idevaló a Lelkipásztor olvasói elé az, hogy a viszontlátogatásról egy 14 oldalas beszámolót küldött lelkésztestvérünk. A 47 résztvevő egyike (Brigitte Kühn) állította össze ezt a beszámolót, ami német alaposság-

gal nemcsak a turista nevezetéseket említi meg, nemcsak a meleg vendégbarátságot, az énekkar művészi programját, hanem részletesen beszámol a közelmúlt történelméről 1956-tól kezdve 1991-ig. Különbséget tesz a magyar, keletnémet, csehszlovák, lengyel, román változások között. Szerepel a beszámolóban a választási részarányoktól, a csökkenő reáljövedelemig, az egyre emelkedő inflációtól a növekvő munkanélküliségig minden. Új erkölcsi problémáink: a növekvő bűnözés, parlamenti aktivitás, gyöngülő közéleti érdeklődés. Kapunk egyháztörténeti bemuta-

tót, építészeti megfigyeléseket, lakásviszonyok leírását, étkezési szokásokat, népművészeti tárgyak ismertetését, családok anyagi helyzetét, autóparkunkat, nyelvi problémáinkat, nemzetiségi kérdéseinket, a vendéglátók foglalkozását, műveltségi szintjét, családi összetételét, nemzedékproblémát, ajándékozási szokásokat és kultúrát, kevés pénzből kedélyes asztaltársaságot. Nemcsak száraz adatokat ismerünk meg e beszámolóból, hanem kedves, néhol humoros, szívesen tanuló mentalitást. Így érdemes csereprogramot rendezni!

HK.

✠ D. SZEDRESSY PÁL

1923–1992

Jó néhányan élünk még, akik teológus-korunkból emlékezünk rá: csendes, szorgalmas tanuló, jó barát, aki sokáig szolgált az áhítatokon a harmónium mellett. Úgy emlegettük később is, mint erdélyi testvért és szolgatársat. 1945-ben végzett, és mielőtt hazament volna Nagyváradra, lelkésszé szentelték Arnóton. Egy darabig nem hallottunk róla, később tudtuk meg, hogy lelkészvizsgát tett és kolozsvári, bácsfalui segédlelkészi szolgálat után két gyülekezetben is volt lelkész (Nagykárolyban és Simonyifalván). 1957–1975. között a bukaresti 1. sz. evangélikus egyházközségben volt a magyar evangélikus gyülekezet lelkésze, és ott 1965-től a norvég egyházi misszió szolgálatával kialakult román nyelvű evangélikus gyülekezet lelkészeként is szolgált. Öt évvel később már egyházkerületi főjegyző, ezzel püspökhelyettes lett, D. Argay György szuperintendens halála után 1975-ben őt választották meg a Romániai Zsinatpresbiteri Ágostai Hitvallású Evangélikus Egyház szuperintendensének.

Ekkor már többet hallottunk róla. Tudtuk, hogy nem könnyű az a szolgálat, amellyel megbízták. Egyházának szolgálatát kellett biztosítania, jó ökumenikus kapcsolatot tartva és segítve nemcsak a felekezetek jóviszonyát, hanem az országban belüli nemzetiségek együttélését. Ezt a szolgálatot minden nehézségével együtt hűségesen végezte.

Ennek elismeréseként, és szolgálatának további segítésére avatta őt Teológiai Akadémiánk tiszteletbeli doktorává 1978-ban. Akik ismertük, sokat gondoltunk rá imádságban, és kértük Istent, hogy adjon neki bölcsességét, erőt, és hitet ehhez a nehéz szolgálathoz.

Most búcsút kellett vennünk tőle. Hosszú beteg-

ség után ennek az évnek elején, január 28-án, a kolozsvári evangélikus templomban tartott gyászszertartás után kísértük ki utolsó földi útjára a házsongárdi temetőbe, ahol néhány hónappal előbb elhunyt felesége mellé temették el.

A gyászistentiszteleten sokan emlékeztek meg róla. Egyháza nevében Kiss Béla püspökhelyettes, Kovács László lelkész, Mózes Árpád és Raduch Zsolt esperes, valamint Dr. Podhradzky László felügyelő szolt róla és szolgálatáról. Dr. Christoph Klein nagyzebeni evangélikus püspök, az Erdélyi református és az Unitárius, valamint az Ortodox Egyház püspökei, az Egyetemi fokú Protestáns Teológiai Intézet rektora, a román kultuszminisztérium megbízottja ugyancsak méltatták szolgálatát.

Úgy gondoltuk, hogy a végső tisztességadásban a mi egyházunknak is részt kell vennie, ezért Dr. Harmati Béla püspök beszélt arról a szolgálatról, amelyet Szedressy Pál otthon és a velünk való kapcsolatában végzett, amely egyben segítette a két szomszéd ország viszonyának javulását és előbbrevitelét. Magam az Akadémia és lelkészeink nevében szoltam a köztünk volt személyes kapcsolatáról. Jelen volt a magyarországi evangélikus gyülekezetek képviselőjében Laborczy Géza és Laborcziné Sztankó Gyöngyi lelkész is.

Mi csak a magunk érzéseit és gondolatait tudtuk és tudjuk megszólaltatni. Szedressy Pál testvérünket és szolgatársunkat Istenre bízuk, aki a szíveket és a gondolatokat, egész életünket ismeri és megítéli. Mi csak hálát adhatunk azért, amit eltávozott testvérünkben nekünk adott, a gyászoló család számára pedig Isten vigasztalását kérjük.

Dr. Muntag Andor

RÖVID HÍREK A DÁN EVANGÉLIKUS EGYHÁZBÓL

A „tágas” szóval szokták jellemezni a dán népegyházat, mert jól megférnek benne a hívők, kevésbé hívők és a hitetlenek is. Jelentős egyházszakadás a reformáció óta nem történt ugyan, de az elkerülhetetlen, hogy sokszor heves viták ne folynának arról, hogy hol a határ egyház és nem-egyház között.

Múlt évben újra erőteljesen hallatta véleményét a női lelkészek ellenzőinek tábora. A vitát az váltotta ki, hogy egy újonnan felszentelt lelkész nem volt hajlandó felszentelésekor női lelkész kollégáinak kezét nyújtani, ahogy ez szokás. Több csoportosulás is támogatja azt a követelményt, hogy tartsanak külön lelkézszenelést azoknak a számára, akik lelkiismereti okokra hivatkozva nem fogadják el a nők lelkésszé szentelését. A püspökök azonban mindeddig elutasították ezt a kérést.

— A hitoktatást eddig kizárólag az iskola végezte Dániában, eltekintve természetesen a más felekezethez tartozó gyerekektől. Egyre több lelkész találja elégtelennek ezt az oktatást, ezért a minisztérium (!) engedélyezte, hogy kétéves kísérleti időtartamra a konfirmációra való előkészítést egyéves oktatás előzze meg néhány gyüle-

kezetben. Több lelkész azonban feleslegesnek és az iskolával szembeni bizalmatlanságnak tartja a kibővített előkészítést.

— Jákób barát. Egy kedvelt dán írónak, H. Stangerupnak a reformáció koráról szóló regénye nyomán is jelentek meg újságcikkek, melyek a dán történelem ezen korszakának megítélését fejtegetik. A teológiai fakultás egy docense kifogásolja, hogy az író egy „egyoldalú, gyűlölködő” katolikus krónikát használ forrásul a regény megírásához.

Ezzel szemben egy katolikus történész emlékeztet arra, hogy Dániában 450 évig csak egyoldalúan, mégpedig az államegyház nézőpontjából írtak és beszéltek a reformációról és a katolikus álláspontot sem az iskolában, sem az egyetemen nem engedték szóhoz jutni. Ellenreformáció nem volt, a lutheri tanokat királyi parancsra vezették be, sokszor erőszakkal. Csak Viborg városában pl. tizenkét templomot romboltak le, az egész országban elűzték a ferenceseket és kolostoraikat elkobozták. Meg kell azonban jegyezni, hogy egy ilyen vita nem rontja meg ma a katolikusok és evangélikusok közötti viszonyt. A katolikus egyház iránt, főleg intellektuális körökben, sokan éreznek szimpátiát.

Közlő: Szilas Attila

Kitekintés az ökumené világába

EGYHÁZAK
VILÁGTANÁCSA

EGYHÁZI VILÁGHÍRADÓ

1992. február

Sokszor kritizált, régi hiányossága az Egyházok Világtanácsa munkájának, hogy mindeddig nem alakult ki igazi, széles körű együttműködés közte és a *konfesszionális világszervezetek* között. Pedig ezek közül a két legnagyobb — a Lutheránus és a Református Világszövetség — közvetlen szomszédok egymással a genfi ökumenikus központban.

Az LVSZ Tanács múlt nyári ülése felhívta a konfesszionális világszervezetek vezetőit, dolgozzanak ki közös javaslatot az EVT vezetőivel való gyakoribb, rendszeres találkozásokra. Ennek a távolabbi jövőben az lehetne a célja, hogy egyes titkárságaikat és programfunkcióikat egyesíteni lehessen. Ez az átalakulás fejezné ki igazán az ökumenikus együttműködés *konciliáris* jellegét: a felekezeti világszövetségek és az egyházak közös ökumenikus szervezete fokozatosan integrálódnának egymással.

A Lutheránus Világszövetség főtitkára 1992 elején ebben az ügyben levelet intézett az EVT főtitkárához. *Emilio Castro* válasza: a világméretű egyházi szervezetek jelentősége növekszik az ökumenikus mozgalomban. Ha egy közös, egyesített genfi titkárság ma még nehezen képzelhető is el, feltétlenül meg kellene szüntetni a „párhuzamos tevékenységeket” és egyesíteni kellene néhány hasonló jellegű munkaágot. Az első lenne ezek között a már tervbe vett közös „ökumenikus sajtószolgálat”. A következő lépés: szorosabb, szerves kapcsolat épülhetne ki az EVT és az LVSZ világméretű, egyházi és világi segélyszolgálat között.

Február hónap érdekes egyházi hírei között szerepel az ökumenikus mozgalom egyik régi problémája: milyen szerepe van a konfesszionális világszervezeteknek az egyházak ökumenikus törekvéseiben? Ma már nemcsak „Róma és Genf”, hanem „Genf és Genf” — tehát az Egyházak Világtanácsa és a genfi konfesszionális világszövetségek — viszonya is újra napirendre került. A fejlődés iránya kétségtelenül ezek integrálódása, legszorosabb együttműködése felé mutat.

Európa egyházaiban ma a legidősebb kérdések: a belső megújulás, a népegyházi életforma jövője, a közép- és kelet-európai egyházi közelmúlt igaz és becsületes feldolgozása; másfelől a társadalmainkat foglalkoztató közös gondok, mint az átalakulás gyötrelmei, az idegengyűlölet és erőszakhullám fellángolása, Európa gazdag és szegény felének viszonya és a földi világunk jövőjét egyre komorabban fenyegető ökológiai krízisek. Híreinkben két teológus is szerepel. Cullmann és Drewermann neve arra utal, hogy századunk végén — ugyanúgy, mint a II. világháború után — változatlanul az „üdvösségtörténelmi teológia” vagy „pszichológiai-egzisztenciális létértelmezés” nagy vitája a legjelentősebb teológiai probléma.

A kérdés felvetése elkerülhetetlenül szükséges! Most, amikor az Egyházak Világtanácsa alapvetően újraértékeli küldetését és programfunkcióit, a genfi ökumenikus és konfesszionális világszervezetek viszonyának újjáformálása az ezredforduló egyik sürgető feladata lesz.

Genfben közzétették az Egyházak Világtanácsa 1992. évi *Pünkösdi Üzenetét*. Az EVT nyolc elnöke által aláírt és a világ egyházaihoz intézett üzenet szerint Isten Szentlelke a változásnak, az egymással való közöségnek, a bátorságnak és hűségnek, az imádásnak és dinamikus hatalma. Egyszerre teremt újjá Isten imádására, a világot átfogó lelki közösségre és a krisztusi szeretet sokoldalú aktivitására a világban.

Az ideai Üzenetben külön hangsúlyt kapott Isten előtti felelősségünk a teremtett világért és kör-

nyezetünkért. Ma ezt hatalmas veszélyekkel fenyegeti az emberi bűn és felelőtlenség. Emlékezzet az üzenet arra, hogy ezidén sokfelé a világban Pünkösöd vasárnapját mint a „környezet vasárnapját” is ünneplik. Ne feledkezzék meg erről a kérdéstről az egyház népe! „Jöjj, Szentlélek, — újítsd meg az egész teremtettséget!”

EURÓPAI EGYHÁZAK KONFERENCIÁJA

Bár az európai ökumenikus szervezet már elküldte meghívóit prágai 10. nagygyűlésére, *anyag okokból* veszélybe került annak szeptemberi megrendezése. Az EEK bejelentette, hogy amennyiben március végéig nem érkezik meg a szükséges anyagi hozzájárulás a tagegyházaktól, a nagygyűlést későbbre kell elhalasztani.

Az európai szervezet

két új tagegyházzal gyarapodott: felvette tagjai sorába Albánia ortodox egyházát és Kárpát-Ukrajna magyar református egyházát. Legutóbbi vezetőségi ülésén az EEK figyelmeztette tagegyházait az *idegengyűlölet* és a *faji diszkrimináció* növekvő veszélyeire kontinensünkön. „Úgy érezzük, itt, az ideje, hogy minden tagegyházunk erősítse meg elkötelezettségét, hogy ellenáll a rasszizmus és az idegenektől való félelem látható újjászületésének egész Európában.”

NÉMETORSZÁG

Több, mint nyolcszáz lelkész és lelkésző vett részt Hannoverben az egyesült Németország első közös *lelképásztori konferenciáján*. A négy napos találkozót „Az élő víz forrásainál” központi témával rendezték meg. Elsősorban a „népegyház” kérdéseiről folyt részletes vita. Elismerték annak sok gyarlóságát, de sok lehetőségét is az ige hirdetésére és a társadalmi gondjainak felkarolására. Ezért a népegyház alapvető formáját sem a régi, sem az új tartományok lelkészei nem kívánták megkérdőjelezni. Viszont sok panasza hangzott el a lelkészek részéről a népegyházi életforma mindennapos fárasztó terhei, a lelkészek magányossága, a munkatársak hiánya és a „lelkészek lelkigondozásának” hiányosságai ellen. A konferencia a „hit forrásaihoz” való visszatérésben látja az igazi megoldást a német lelkészek jelenlegi gondjai és „lelki insége” területén.

* * *

Német egyházi körökben igen sok vita folyik ma a „*Drewermann-ügy*” címszava alatt. Eugen

Drewermann római katolikus pap-teológustól és pszichológustól, akinek könyvei ma a teológiai „bestseller-lista” élén állnak. Németországban, egyháza megvonta az igehirdetés jogát és tanítási tilalom alá helyezte.

Drewermann tanítása, főleg pszichológiai-szimbolikus Szentírás-értelmezése evangélikus egyházi körökben is sok vitát váltott ki. Drewermann az emberi nyomorúság és bajok végső forrásának nem a bűnt, mint morális vétkezést, hanem az ember belső félelmét (Angst) tartja. Ebben egyes követői „lutheri vonásokat” vélnék felfedezni. De abban is „protestáns irányt” látnak, hogy „Kleriker” című könyvében a legélesebb kritikát gyakorolja a „hivatal-egyház”, az „intézmény-egyház” fölött.

A neves protestáns Felekezettudományi Intézet (Bensheim) most közzétett állásfoglalása szerint ugyan Drewermann egyes teológiai nézetei közel állnak evangélikus teológiai meggyőződéseinkhez, alapvető magatartása azonban evangélikus teológiai megítélés szerint is erősen kérdéses: így az egyház, mint intézmény éles elutasítása és főleg a keresztyénség egyoldalú leszűkítése a pszichológiai létérteimzés területén. Drewermann ezzel a keresztyén hit teljes privatizálása és egy egyházon kívüli, pszichológiai-válási közösség kialakítása felé halad.

* * *

A legutóbbi időben szinte az egész német társadalmat felkavarta a „Stasi-ügy”: a volt keletnémet titkosszolgálat körüli szenvedélyes vita. A tömegkommunikáció egy részében egymást követik a szenzációs jelentések a volt Német Demokratikus Köztársaság politikai, gazdasági és egyházi életének Stasi-kapcsolatokkal való „átzöttségéről”. Egyes sajtóorgánumok többszáz ezer titkos Stasi-munkatársról tudnak, elsősorban a volt keletnémet

társadalomban, de részben a nyugatnémet közéletben is. Egyházi körökben különösen nagy vitákat váltott ki G. Besier és S. Wolf nemrég megjelent kötete („Lelkészek, keresztyének és katolikusok”), kizárólag titkos Stasi-dokumentumok felhasználásával. A heves sajtó- és televízióviták keretében Manfred Stolpe áll, aki a fordulat előtt az NDK evangélikus egyházszövetségének konzisztórium elnöke volt, jelenleg pedig Brandenburg új tartomány választott miniszterelnöke. Stolpe nagy szerepet játszott a régi keletnémet rendszer demokratikus átalakulásában is. Maga is elismeri, hogy egyháza védelmében, politikai magatartásuk miatt veszélybe került egyháztagok és nemkeresztyének megmentése érdekében a legnehezebb időkben kapcsolatban állt az NDK vezetőivel és a Stasi irányítóival is. De élesen visszautasította az egyházához és egyházi szolgálathoz való hűségét meggyanúsító támadásokat. Egyházi körök, egyházi vezetőségek, világiak és lelkesek, de politikusok is nagy számban álltak melléje és nyilvánították ki iránta bizalmukat.

A szenvedélyes viták során újabban vezető egyházi testületek is állást foglaltak. Az Egyesült Evangélikus Egyház (VELKD) nyilatkozata nem vitatja, hogy voltak eitélendő Stasi-kapcsolatok — mint a társadalom minden területén — az egyházakban is. De élesen elítéli az NDK egész egyházi életét befeketítő általánosító vádaskodásokat. Minden egyes konkrét eset igazságos és elfogultlan megvizsgálást kíván. Az NDK egyházainak rendkívül nehéz körülmények között kellett szüntelenül megkeresniük a kockázatos, keskeny utat az emberek érdekében, az ellenállás és a behódolás veszélyei között. A Német Protestáns Egyházszövetség (EKD) tanácsa megállapítja, hogy egy totális állami-közéleti rendszerben elkerülhetet-

len volt az egyházak számára, hogy esetenként tárgyaljanak a rendszer különféle képviselőivel. De ez a kapcsolattartás még nem jelentette minden esetben magának a totalitárius rendszernek a támogatását, ahogyan ma sokan gyanúsítják ezzel az egyházakat. Az egyházi közelmúlt, az elmúlt több, mint négy évtized, elkerülhetetlen feldolgozásának minden előzetes ítélezkéstől, bizalmatlanságtól, a bosszú és keserűség emberi érzéseitől mentesen, az igazság és a kiengesztelés lelkületével kell végbemennie. Engelhardt püspök, az EKD tanácsának újonnan választott elnöke, és Schmude zsinati elnök külön nyilatkozataikban elítélik a Besier-kötet egyoldalú és általánosító tendenciáját, és védelmükbe veszik Stolpe magatartását is.

Megszólt a nagy médiavítában a protestáns egyházi kapcsolatairól közismert, népszerű Richard von Weizsäcker, Németország államelnöke is. „Visszataszító botránynak” nevezte a tömegkommunikáció szenzációhajszolását, részben megvásárolt Stasi-aktákkal, a félelem és a gyűlölet felkeltésével Németországban. „A sajtósabadság fontos része a szabadságnak — mondta — de nem jelentheti a rágalmazás szabadságát.”

Az EKD Tanácsa részletes egyházi dokumentumgyűjtemény kiadását határozta el az eddigi kizárólag a Stasi-iratok alapján folytatott vitában.

SVÉDORSZÁG

Az elmúlt hónapokban nagy mértékben növekedett egész Svédországban az idegengyűlölet és főleg a színes bőrűek ellen intézett gyilkos támadások száma. Különösen nagy izgalmat keltett a svéd közvéleményben egy álarcos fegyveres által elkövetett gyilkosságroszat a fővárosban és környékén. A merényletek áldozatai között vannak törökök, afrikaiak, chileiek és palesztinok is,

jórészt már svéd állampolgárok.

Egyébként európai viszonylatban is Svédországban a legnagyobb a külföldről ide menekültek és letelepültek számaránya. Ezért is érthető, hogy országszerte tüntetések voltak az erőszakos és idegenellenes kisebbség magatartása ellen. A közvélemény képviselőiben a Svéd Egyház is felemelte a szavát. Svenungsson stockholmi evangélikus püspök felhívta a keresztyéneket a külföldiek védelmére és a rasszizmus, az idegenek elleni akciók és az erőszakhullám elleni elszánt küzdelemre. A templomokban imádságokban emlékeztek meg a fajgyűlölet áldozatairól. A püspök politikusokkal és más egyházi vezetőkkel együtt nyilvános, tiltakozó nagygyűlést is szervezett ezek ellen a megdöbbentő jelenségek ellen az eddig nyitottságáról közismert svéd társadalomban.

DÁNIA

Nyugalomba vonul Ole Bertelsen koppenhágai evangélikus püspök, a Dán Egyház ismert vezetője személyisége. Utódjául eddig két püspökjelölt neve szerepel: Theodor Jorgensen teológiai tanár Koppenhágából és Karen Horstens női dómprepost. Dániában is nagy érdeklődéssel várják, vajon a több sikertelen németországi kísérlet után lesz-e női püspök az evangélikus egyházban? Eddig az Egyesült Államok anglikán és metodista egyházaiban és Új Zéland anglikán egyházában választottak női püspököt.

ROMÁNIA

Az észak-amerikai evangélikusok legismertebb lapjának, a „The Lutheran”-nak szerkesztő-lelkésze, Edgar Trexler, részletes útibeszámolót tett közzé februári romániai látogatásáról az ott élő egyházakban. Huszonöt hónappal Ceau-

rescu bukása után az egyházak helyzete nehezebb, mint azelőtt — írja cikkében.

Különösen tragikus a *szász evangélikus* egyház helyzete. A százokat nyolcszáz évvel ezelőtt a magyarok hívták be Erdélybe. Az első négyszáz évben Rómához tartoztak, a reformáció százada óta azonban négyszáz éven keresztül híek maradtak evangélikus hitűkhöz. Erdélynek Romániához kerülése után, főleg a II. világháborút követő időszakban a szász evangélikusok sokévszázados közössége megszűnően van. A kivándorlás miatt az egyház 270 gyülekezetéből több, mint 140 gyülekezet lélekszáma száz alatt van és a lelkészek száma is rohamosan csökken. „Néhány év múlva nem lesznek szászok Romániában” — mondták a lelkészek.

Ugyancsak nehéz körülmények közt él a jóval kisebb *magyar evangélikus* egyház Erdélyben, 36 gyülekezettel és mintegy 20 ezer hívővel. Őket nem rendítette ugyan meg a kivándorlási hullám, de az egyházi életnek nehéz gondjai vannak itt is. A forradalom után a templomlátogatás megnőtt, de most újra csökkenően van. Örvendetes, hogy 12 teológiai hallgatójuk készül a lelkészi szolgálatra.

Látogatást tett Trexler szerkesztő Románia uralgó nagy egyházában, az *ortodox* egyházban is. Bukarestben *Teocist* pátriárka fogadta és nyilatkozott neki egyháza életéről.

A forradalom óta „megvan ugyan a vallásszabadságunk, de szűkösek a feltételek arra, hogy ezzel a szabadsággal élni is tudjunk” — mondta. Főleg anyagi gondok, elsősorban a rendkívül nagy drágaság — így például a papír tizszeres áremelkedése — jelentenek nagy akadályt az egyházi életben. Igen kritikusan nyilatkozott a pátriárka a római katolikus egyházhoz, elsősorban a Vatikánhoz való viszonyokról. De elítélte a külföldről beáramló és erős anyagi háttérrel

rendelkező szektás mozgalmak (Jehova tanúi, mormonok, Moon-szekta) módszereit is.

Az egyházaknak nem könnyű ma reménység-gel tekinteni a jövőbe — mondta az egyik lelkész. „Nehéz a sötét felhők mögött észrevenni a napfényt. Gondoljanak reánk úgy, mint a pusztában vándorló Izraelre. Mi nem ismerjük a legközelebbi fejezetet. De Isten ismeri azt.”

JUGOSZLÁVIA

Eszéken, a polgárháborúban a legsúlyosabb veszteségeket elszenvedett városban, ahol a romok között februárban is mintegy 50 ezer ember élt, változatlanul segít élelmiszer- és gyógyszer szállítmányok szétosztásával az ökumenikus szeretetszolgálat. Eszéken van az az evangélikus lelkészképző intézet is, amelyre a tanév elején még 80 hallgató jelentkezett. Eszék ostroma miatt ezt az intézményt is a környező falvakba evakuálták. De a hírek arról szólnak, hogy az néhány hallgatóval a nyomorúságos körülmények között is folytatni akarja a tanítást.

Megható hírek érkeznek a jugoszláviai tragédia áldozatai iránt Európába-szerte megnyilvánuló *szolidaritásról*. A kis olaszországi evangélikus szórványegyházból a karácsonyi kollektá jelentős részét a magyarországi jugoszláv menekülttáborokba küldték el. Egy velencei család — lemondva minden karácsonyi ajándékról — egymaga több mint egymillió lírát küldött az egyik menekülttábor gyermekeinek karácsonyára.

TANZÁNIA

Több ázsiai és afrikai állam után most Tanzániából is nyugtalanító hírek érkeznek a *mohamedán fundamentalisták* keresztyénellenes magatartásáról. Erősödik a fanatikus, szent háborúra hívó propagandahadjárat

a keresztyén „pogányok” ellen. A mosékban és a szabad ég alatt rendezett gyűléseken muzlim „próféták” lépnek föl, akik szítják a keresztyénellenes hangulatot a mohamedán lakosságban.

Tanzánia államelnöke, Ali Hasszán Mwinyi, aki hívó mohamedán, mind-egyeddig semleges magatartást tanúsított. Az egyházak vezetői azonban attól tartanak, ha az állam ezután sem tesz semmit az erősödő fundamentalista izgatás ellen, akkor nehéz idők várnak Tanzánia egyházaira, köztük Afrika legnagyobb, másfél milliós lélekszámú evangélikus egyházára is.

SZEMÉLYI HÍREK

Februárban töltötte be kilencvenedik életévét századunk egyik legnevesebb és nemzetközileg is legismertebb újszövetségi teológusa, az elzászi születésű, Strasbourgban, majd Bazelben tanító *Oscar Cullmann* professzor. Cullmann az „üdvösségtörténeti teológia” legnevesebb képviselője, és az ökumenikus mozgalom nagy teológusa is. Tanítása ma sem vesztett jelentőségéből.*

D. Dr. Nagy Gyula

* Lapunk e számában más helyen részletesen foglalkozunk Cullmann professzorral. Szerk.

Leuenberg jegyében

Néhány évvel ezelőtt családlátogatás során becsöngettem egy lakásba. Mikor kinyílt az ajtó, elkezdtem mondani az ismeretlen asszonynak:

— „Evangélikus lelkész vagyok...”

— „De mi reformátusok vagyunk!” — hangzott a válasz, és már be is csukódott előttem az ajtó.

Ez a jelenet jutott eszembe, amikor 1989. januárjában először utaztam a „Leuenbergi Párbeszéd” Végrehajtó Bizottságának ülésére. Egyházunk javaslata alapján 1988 nyarán hívott meg a Végrehajtó Bizottság 12. tagjának.

Szomorú ellentmondás: Nálunk sokkal előbb megkezdődött a párbeszéd az evangélikus és református egyházak között, hiszen már 1833-ban, 140 évvel a Leuenbergi Konkordia keletkezése előtt megszűlelt a Nagygeresdi egyezség, amely a közös szolgálatokat szabályozza. A történelmi hagyományok alapján már régóta úrvacsorai és szószéki közösségekben élünk a reformátusokkal. Olykor mégis úgy tűnik, hogy nálunk több a csukott ajtó, az elzárkózás a két felekezet között.

1973-ban született meg az evangélikus, református, uniált egyházak, valamint a valdensek és a cseh testvérek részvételével az európai reformátori egyházak egyezsége, az ún. Leuenbergi Konkordia. Azóta folyik az az európai szintű tanításbeli párbeszéd, amelynek célja az evangélium közös értelmezésének továbbmélyítése, a Szentírás mértékével történő felülvizsgálása és állandó aktualizálása. A különböző munkacsoportok jelenleg a következő témákon dolgoznak: Az egyház ismertető jelei; Keresztyén biztonyságtétel a szabadságról; A keresztség tanítása és gyakorlata; Az úrvacsora tanítása és gyakorlata.

A Végrehajtó Bizottság legutóbbi gyűlése, amelyen néhány héttel ezelőtt részt vehettem, két nagygyűlés előkészítésének jegyében zajlott: 1994-ben Bécsben rendezik meg a Leuenbergi Konkordiát aláíró egyházak következő nagygyűlését. Ez év márciusában pedig Budapesten kerül megrendezésre az Európai Protestáns Nagygyűlés, mely a protestáns egyházak közös európai szolgálatának lehetőségeit keresi.

Áldja meg Isten ezt a munkát, hogy mind kevesebb legyen a csukott ajtó és mind több az egymásrataláló testvér.

Ferenczy Erzsébet

Szebb, mint a valóság

— A Lelkipásztor 1991-es számait lapozgatva —

„1991 elején, rosszkedvünk telén, sok pesszimista jóslat idején, Európa legborúlátóbb népében élő egyház és lelkész újulásra vár és fogadókészségével törődik, mert Ura mindennel szemben is tud erőt adni és megújítani fáradt lelkészeket és egyháztagokat.”

Szerkesztői ars poeticának is tekinthető ez mondat, amely a *Lelkipásztor* 1991-es évfolyamának élén, a 2. oldal meditációs rovatában volt olvasható, a szerkesztő tollából. Egy évfolyam 400 oldalnyi anyagát — több ezer kéziratlap lehet ez! — újra-olvasva, a szerkesztő felkérésére azt vizsgálom, mennyiben járult e lelkészi szakfolyóirat a lelkészek és az egész egyház megújulásához az elmúlt évben.

A választ előrebocsáthatom: a kívánt megújulás irányába tett egyéb tétova lépések mellett a *folyóirat határozottan a megújulást szolgálta*, mégpedig azért, mert a korábbi évekhez képest maga is meg tudott újulni. Az előző év formai változásai magukkal hozták a tartalmi, minőségi változást is. (Pedig ez egyáltalán nem természetes: gyakran tapasztaljuk, hogy ott igyekeznek mindenáron külső, formai megújulásra, a cégtábla átfestésére, ahol az igazi készség valójában hiányzik a tartalmi változásra.)

Egyházi életünk üdítő színtöltje a *Lelkipásztor*: a piciny irodában magában ülő lelkész és a zajló egyházi közélet számára egyaránt. Lelkészek — s talán más hivatásúak is — várják megjelenését.

Feltűnő a *szerkesztés igényessége*: minél szélesebb merítéssel igyekeznek bemutatni egyházunk sokszínűségét, s ezzel a gazdagsággal az olvasó igényességét is fejleszteni szeretné. Ez az alaposág jellemzi a tördelési-tipográfiai munkát is. „Corrigenda” címszó alatt ugyan mindig történik hivatkozás korábbi számok sajtóhibáira, ezek azonban nem csökkentik az olvasás gyönyörűségét. Néhány apróbb, de bosz-

szantó, s folyamatosan visszatérő hibára azért hadd hívjam fel a figyelmet: a prédikációs előkészítők rovatának címe helyesen névelővel irandó: Az igehirdető valamint a 2. oldal rovatcíme a *Szólj* után vesszőt kíván, továbbá eredetileg előadásként előterjesztett tanulmányok gyakran oly mértékben tartalmazznak rövidítéseket, hogy az az olvasás során zavaró lehet.

A lap sokszínűségének egyik jele a műfaji gazdagság: olvasható benne *tanulmány* (többnyire valóban tudományos igényű és apparátussal), olykor *esszé* (ebből talán több elkelve). Örövendetesnek tartom, hogy megjelenik az *interjú* műfaja, mégpedig érdekes beszélgetésekben egy-egy lelkésszel, gyülekezeti ill. országos felügyelővel. Erdemes volna e műfajjal gyakrabban élni, pl. a hozzánk látogató külföldi teológusok, vagy hazai egyházi életünk sajátos színt képviselő — olykor akár vitatott — személyiségeinek esetében. Feltűnő, hogy a folyóiratból szinte hiányzik a *riport*, pedig e műfaj alkalmas lenne egy-egy gyülekezeti, iskola, intézmény életének, vagy izgalmas személyiségek munkájának bemutatására. Szakfolyóiratról lévén szó, természetes és helyénvaló, hogy kevés a *tudósítás*: egy-egy konferenciáról vagy utazásról látásom szerint csak akkor érdemes beszámolni, ha az nem merül ki az események kronológikus felsorolásában, hanem az elemzés és a lehetséges átültetés igényével íródik. A szerkesztő dicséretes szándéka, hogy a minimális szintre kívánja szorítani az egyházvezetőségi és egyéb *közlemények* számát, olykor azonban, véltően indokolt esetekben, helyt ad ilyeneknek is, pl. Újvidéki Nyilatkozat, országos felügyelői beszéd, pénzügyi osztályvezető és püspök-elnök hozzászólása az egyházi ingatlanokról szóló törvényjavaslathoz. A *Lelkipásztor* nem zárkozhat el bizonyos *dokumentumok* közlésétől (Külmisz-

szíói Egyesület vagy Luther Szövetség megalakulása stb.), ettől még nem válik a lap közlőnyé, sőt az utókornak megőrzi egy egyházi korszak jelentős írásos dokumentumait. A folyóirat tavalyi számaiban itt-ott megjelenik a *vitairat* (egyházunkban a lelki megújulásról, a zsinatról stb.), valamint örövendetes módon a *glossza* is (lelkészek munkatípusáról, időbeosztásáról, ill. az arra adott választ, a lehetséges püspöki székhelyekről). Megítélésem szerint egy lelkészi szakfolyóirat sokkal több *recenziót* kellene hogy közöljön, itthon és külföldön megjelent teológiai és egyéb könyvekről. E hiány oka nyilván a lelkészek túlterheltsége, akiknek egyre kevesebb ideje marad olvasásra és a megismert művek bemutatására, de éppen ezért lenne célszerű néhány teológus felszabadítása e célra, hiszen így a lelkészi kar legalább szekunder módon megismerhetne alapvető munkákat. Itt jegyzem meg, hogy a Teológiai Akadémia könyvtárosának közleményét az előző időszak szerzeményeiről nagyon hasznosnak tartom. Talán egy-egy ilyen listához kapcsolódhatna legalább rövid recenzió néhány könyvről. A műfaji felsorolásban sajátos helyet foglal el a *prédikáció*, hiszen olykor közöl a lap elhangzott igehirdetéseket (amit nagyon jónak tartok), olykor előkészítő címen lát napvilágot egy-egy kész prédikáció, amit kevésbé érzek szerencsésnek. Örülnék, ha a folyóirat sokkal több *imádságot*, mégpedig friss hangvétellű, életközeli imádságot közölne. (Egyre nyilvánvalóbb, hogy Ágendánk ezen a téren a legelavultabb, olykor már a nevettségességig anakronisztikus.) A *hirdetés*, a reklám „műfajáról” szölok legvégül. Az egyházi sajtó is tudomást kell hogy vegyen a piac törvényszerűségeiről, így 1991-ben még egy kis példányszámú szakmai folyóirat sem engedheti meg magának, hogy hónapokon át üres utolsó oldallal jelenjék meg. Talán ennek felis-

meréséből is fakadt, hogy az 5. számtól kezdve a lap „eladta” ezt az utolsó oldalt hirdetés céljára. Természetes, hogy az egyházi jellegű kiadványokat a lap nem reklámcikknek tekinti, s készséggel számol be megjelenésükről (olykor gyorsabban, mint hetilapunk), s hasonlóképpen helyt ad közérdekű tájékoztatóknak, pl. a templomfűtés lehetőségéről, vagy az orgonák karbantartásáról. Mindez kezd a *Lelkipásztornak* — egyebek mellett — olyan profilt is adni, ami a legjobb értelemben vett szolgálatként értelmezhető.

E jobbára formai megjegyzések után hadd írjam meg véleményemet 1991. Lelkipásztornak 400 lapjáról, a tartalmi szempontok figyelembevételével. Semmiképpen nem a bírálat szava ez, hanem a köszönetből fakadó elemzés. Célszerűnek látszik a rovatokat sorba venni. A *Szólj, Uram!* rovat (amelynek címe idén megváltozik) műfaja nem egyértelmű: többnyire — nem mindig — adott ígéhez kötődő meditáció, a feltétlen aktualitás igényével. Mivel az írások, meditációk túlnyomó többségét a szerkesztő jegyzi, az ő testvéri szavának is felfogható, ami itt megjelenik, egyfajta jó értelemben vett szerkesztői — lelki üzenetként. Az aktualizálás az ugyancsak szerkesztői programként megjelölt integrálás jegyében történik, aminek azért van óriási jelentősége, mert egyházunk, de még inkább lelkészkarunk atomizálódása, divergálása és polarizálódása mind feltűnőbb és mind fájdalmasabb. Külön örömet jelent, hogy e rovat adott otthont két Scholz László-versnek is.

A *Tanuljuk a Krisztust!* című rovat ad helyet az igényesebb tanulmányoknak, teológiai dolgozatoknak. Nyilván nem a szerkesztő hibája, ha arányaiban kevésnek tűnik az itteni publikációk száma. A viszonylag vékony teológiai bázis oka lehet az, hogy a napi operatív feladatok, az aktivizmus következtében alig jut idő elmélyült munkára, írásra. De még ennél is nagyobb teherterhelés az, hogy nézetem szerint most jelentkezik igazán az ún. *elmaradt haszon*: az elmúlt évtizedek béklyóba kötött teológiája, a modern, eszméletető irányok megismerésének hiánya következtében. „A kommunizmusban az a legrosszabb, ami utána következik”, fogalmazott frapánsan egy újságíró. A magunk részéről a diakóniai teológia címen műveltekre vonatkoztathatjuk ezt a mondást. (Ha visszatelepítjük a *Lelkipásztort* 10—20 évvel ezelőtti számait, láthatjuk csak, hogy mennyire nehéz volt e béklyóktól függetlenedni. A

teológia színvonalas művelésének korlátait, a jelen tétovaságát némileg magyarázza mindez.) Igen elgondolkodtató, hogy az itt közölt 14 tanulmány közül 6-nak a szerzője külföldi vagy nem evangélikus — hol vannak hazai teológusaink, professzoraink, előadók? (Ez önkritika is.) Nagy örömet és igazi szellemi csemegét jelentett két valóban tiszteletre méltó, idős teológus-lelkész, Scholz László és Veöreös Imre székfoglaló előadása szövegének olvasása. Örül az ember annak a megújult teológiai vitakészségnek is, ami id. Magassy Sándor írását jellemzi. Jó volna, ha e rovatban (is) több fiatal szólalna meg, akár a szigorlati vagy lelkészvizsgai dolgozatok publikálásával.

Az *Evangélikusok a nagyvilágban* rovat természetesen nem rukkoltatható ki annyi színvonalas írással 1991-ben, mint a curitibia LVSZ-nagygyűlés évében. Pósfay György e világgyűlésre emlékező írása mellett inkább konferenciái beszámolók uralkodnak itt a terepet, amelyek korlátairól korábban szoltam. Itt említem meg Brebovszky Éva igényes és értő könyvismertetését.

Kitekintés az ökumené világába — érződik, hogy a szerkesztő e rovatban mennyire elemében van. Az anyagot természetesen a canberrai világgyűlés uralta, egyfelől tényszerű, másfelől kritikus tudósításokkal, előadások közlésével. Údító színfolt ez korábbi konferenciái, nagygyűlési beszámolókhöz képest: most nemcsak lelkesült élménybeszámoló felületes közleményei jelentek meg, hanem higgadt, értő elemzések. Sőt, több írás arra is bizonyíték, hogy sokszor alaposabban ismeri egy konferencia anyagát, aki nem volt jelen, mint egyik-másik delegátus. Igényesség és olvasottság kérdése ez. Igazán nem a *Lelkipásztornak* múlik, hogy gyülekezeteink zömét szinte teljesen hidegen hagyják ezek a grandiózus ökumenikus alkalmak.

Ami a hazai ökumenikus kapcsolatokat illeti, a folyóirat dicséretes érdeklődéssel számolt be a pápálatogatásról — egyúttal egyértelművé téve az evangélikusok álláspontját —, valamint a református világtalálkozóról, sőt kitekintést adott metodista vagy baptista alkalmakra is.

A *Lelkészszelemmel* rovat fő csemegéje változtalanul a *Pályám emlékezete* sorozat, éppen ezért sajnálatos, hogy egy idő után szünetelni látszik. Felbecsülhetetlen érték, kordokumentum lehet azok megszólaltatása, akik talán már nem sokáig szolgálhatnak, élhetnek. Ezenkívül a rovat három igazán lényeges, mai szolgálatunk szempontjából döntő fon-

tosságú témát érint: a karizmatikusokhoz való viszonyt (Pintér Károly komoly szakértővé lett ebben a kérdésben), a felnőttkeresztység kérdését (Hafenschcer—Pintér beszélgetés), ill. a lelkész és értelmiségi kapcsolatát (Csepregi András).

Az *egyház történeti rovat* bizonyára igen hasznos szolgálatot végez az évforduló-naptár közlésével (gyülekezeti megemlékezésekre lehetőség), valamint azzal a talán tudatosan betöltött céllal, hogy az elmúlt évtizedekben méltánytalanságot elszenvedetteknek szellemi elégtételt adjon. Így olvashattuk azokat a rendkívül fontos, eszméletető írásokat, amelyek a következő személyektől származtak, vagy róluk szoltak: Szabó József, Túróczi Zoltán, Mályusz Elemér, Zsedényi Béla, Kapi Béla.

A *teológia szomszédságában* című rovat volt az új szerkesztés egyik legnagyobb újdonsága. Itt nyílik leginkább lehetőség rangos tudósok, gondolkodók megszólaltatására, valamint a teológia és más tudományok összefüggésének bemutatására. E „szomszédolás” a következő területekre vezette az olvasót: szociológia, antropológia, pedagógia, jog, pszichológia, zene, irodalom, film, politika (utóbbi a Voltaire-megemlékezés ürügyén). Hasznos olvasmány a New Age kihívásáról szóló cikk.

A *Fórum* rovat értelemszerűen egyházunk jelenével foglalkozott, helyet adva sokféle, olykor egymással vitázó nézeteknek is. Jó, hogy ezt is megértük! Az anyagot érthetően a zsinat témája uralta, s a szerkesztő nyilván helyt adott volna itt is ellentétes, egymással vitázó álláspontoknak — ha kap ilyen anyagot. Az egyháztörténeti félmúlt két izgalmas jelenségével is foglalkozott e rovat: az ún. Roszik-perrel, valamint a Testvéri Szó évfordulójával. A korábban említett gloszák, reflexiók zöme is itt jelent meg.

Az *igehirdető műhelye* rovatot hagyományosan sok kritika éri, ami különösen annak a közlésnek ismeretében jogos, hogy ti. sokan nem egyszerűen ennek alapján prédikálnak, de egyenesen ezt olvassák fel a szószéken. A magam részéről egyrészt szeretném hinni, hogy e sommás megállapítás így nem igaz, másrészt arra biztatók: legyen bennünk több befogadókészség. Örülünk, hogy legalább egy-egy igefeldolgozáson keresztül megismerhetjük valamelyest egymást. Becsüljük meg egymás erőfeszítéseit, s ha valaki úgy érzi, hogy neki több találatum adatott, mint egy-egy előkészítő írójának, forgassa bízást, mások javára is azokat a találatumokat!

Gyülekezeti szolgálat — lelkész közélet: az egyik legfontosabb rovat, hiszen egyházunk jelenét és kibontakozó jövőjét mutatja be. A kórházi lelkipáncszo- zástól kezdve a lelkész magányosságáig menően valóban fontos kérdéseket érint, s közben informál, segít, tájékoztat. Jó mások tapasztalatairól olvasni temetési, esketési szolgálatok kapcsán, vagy éppen gyermekek nyaraltatásáról, ökumenéről stb. E rovat bizonyos értelemben amolyan „egyéb kategória”, hiszen ennek keretei közé sok minden elfér: írások a gyermekmunkáról, adiaforonról, de itt kapnak helyet a nekrológok, vagy — kedves gesztusként — a jubiláló lelkészek köszöntése is. Ezek mellett a legjobb értelemben vett szolgáltatást is nyújtja ez a rovat: építkezésekről, orgonák karbantartásáról, pénzügyekről lehet innen tájékozódni.

Ha már ilyen felkérést kaptam, hadd tegyek testvéri szeretettel néhány kritikai észrevételt is. Legalábbis meghökkentett a *Dél-Koreában jártam* című írás (októberi szám, 323 kk. oldal), hiszen egy szakmai — orvosi — konferenciáról való beszámoló ürügyén úgy tudósít a Yoido Teljes Evangéliumi Gyülekezet istentiszteletéről, életéről, hogy a tájékozatlan olvasó azt hiheti, mindez csupán egy érdekes, kuriózumszámba menő élmény. De éppen az egyértelműen dicsért Yonggi Cho írásai okoznak idehaza sokak fejében zavart, s éppen az ott bemutatott istentiszteleti és gyógyítási gyakorlat jellemzi nálunk a Hit gyülekezetét. Jó lett volna legalább jelezni, hogy az a karizmatikus gyakorlat, amelyben a lelkész kötetlen imáját buzgón és előre-hátra hajladoxva, behunyt szemmel mondja együtt a gyülekezet, vagy amelyben a lelkész ima előtt arra szólít fel, hogy ki-ki tegye a kezét arra, a testrészére, ami fáj, hogy így imádkozzanak majd együtt gyógyulásért — legalábbis idegen az evangélikus gyakorlattól, s mindez a karizmatikus mozgalmakra jellemző, mint ahogy a bemutatott igehirdető *Negyedik dimenzió* című és egyéb, az aluljárókban is árusított könyveit is főképpen a Hit gyülekezete és aktivistái terjesztik...

A második kérdőjelt a „*Szabad egyház a szabad államban*” című dolgozat (januári szám, 17. kk. lapok) kapcsán rajzolom meg. Az írás megállapításaival lehet egyet- érteni, lehet vitatkozni: tendenciájával magam is egyet tudok érteni, mégis vitathatónak érzem az elnagyolt megrajzolást, a politológia igényeinek nem megfele-

lő megközelítést. Éppen ebben a rovatban, „a teológia szomszéd- ságában” címűben, szükség lett volna erre. A szerkesztő a fenti mellett talán más írásoknak is helyt adhatott volna e témában.

Harmadik kérdőjelem egy igehirdetési előkészítő után kívánc- sik: júniusi szám, 187. lap. Fenntartásom elsősorban nem az, hogy valaki egy testvérrel, kollégával szemben ellenérzésé- nek ad hangot (ez utóbbira más- sok válaszoltak is), hanem legfő- képpen az, hogy mindezt egy igehirdetési előkészítőben teszi. Glosszában, pamfletben talán megengedhető az ilyen, de igehirdetési előkészítőben nem. Ha- ragból, indulatból nem lehet prédikálni.

A 400 oldalnyi anyag szemel- getésének végére értem. A *Lelki- páncszo* pótolhatatlan szerepet tölt be egyházi életünkben. Val-

lom, megjelenését, további fej- lesztését minden áron támogatni kell. Közös örömkünk ez a folyó- irat, amelynek megjelenését hó- napról hónapra várjuk.

Ha valaki kívülálló egyházunk egészéről kizárólag a *Lelkipáncszo* alapján kívánna képet alkotni, akkor alighanem messze felérté- kelné teológiai munkánkat, egy- más iránti szolidaritásunkat, tá- jékozottságunkat. E folyóirat nem a való élet tükrét mutatja, hanem annál szebb képet. Ám éppen ez adhat reményt arra, hogy egykor egyházunk egészére, más orgánumokra és munka- ágakra, valamennyiünkre ez az alaposág és igényesség lesz jel- lemző.

Fabiny Tamás

Szerk. jegyzete: 1990-ben 278 cikk, 146 cikkíró, 1991-ben 282 cikk, 158 cikkíró.

IZRAEL TÖRTENETE

Ezt a címet viseli dr. Karasszon Istvannak, a Budapesti Református Teológiai Akadémia docensének tanszéki jegyzete.

Noha erről a tárgyról van már néhány könyv és írás, *érdemes* — ha itt a Lelkipáncszoiban néhány sorban is — *foglalkozni vele*.

Figyelemre méltó a rövid előszó. A szerző megjegyzi: „Feladatom... leginkább abban állt, hogy a szakirodalom sarkított interpretálásával beszámolókat adjak arról, hogy milyen súlypontjai vannak Izrael története kutatásának, s ezt lehetőség szerint érthető, amennyiben lehet attraktív formában tárjam elő.” Állást is foglal a legújabb feldolgozásokkal szemben: „...félek, hogy túl sokszor inadekvát modelleket alkalmaznak az izraeli történetírásban társadalmi, vagy antropológiai schémák föllállításával (N. K. Gottwald, N. P. Lemche). Ez az irányzat azzal fenyeget, hogy a bibliai exegézis és a történetírás szétváljék. Magam részéről kitartok amellett, hogy e kettőnek kéz a kézben kell haladnia egymással, még ha nem is azonosulhat e kettő, hiszen a bibliai elbeszélések eredeti célja is történetírás volt.” Többé-kevésbé sikerül is ezt a szándékot megvalósítani, amennyire egy ilyen rövid (164 A/5 lp) írás megengedi, hogy világossá váljék a bibliai anyaggal való szoros kapcsolat kimutatása.

A fejezetcímek megfogalmazása eléggé tükrözi Izrael történetének a szerző általi értelmezését: Az izraeli nép kezdetei — A patriarchák — Egyiptom és az exodus — Honfoglalás I. — Honfoglalás II. a bírák kora — Saul királysága — Dávid birodalma — Salamon uralkodása — A perszonalunió vége — Nagy hatalmak árnyékában — Reform és bukás — A babiloni kor — Ezsdrás és Nehemiás műve — A perzsa kor vége, a hellénizmus kezdetei — A diadochok alatt — A

Makkabeus-testvérek háború — A hasmoneus dinasztia vége — A római kor Nagy Heródesig — Nagy Heródes (I. exkurzus: a Testimonium Flavianum — II. exkurzus: Jézus Krisztus születésének időpontja) — Nagy Heródes utódai — (III. exkurzus: Jézus Krisztus halála) — A zsidó háború.

A Biblia tartalmát ismerő teológiai hallgató, vagy lelkész ezekből a címekből nagyjából megérezheti, hogyan érti és értelmezi Karasszon István Izrael történetét „a kezdettől a zsidó háborúig”. (Kár, hogy nem szánt még egy oldalt a tartalomjegyzékre!)

Az utolsó 5 oldal „index”, azoknak a szerzőknek és bibliai helyeknek felsorolása, akikre, amelyekre utal a jegyzetben. Az Izrael története kutatásban jártas, vagy legalább a témával foglalkozó lelkészek feltűnik, hogy a szerzők között nem szerepel Bright műve, amely pedig magyar fordításban is megjelent. Ez nyilván Karasszon véleményét tükrözi, mégis, ha már a szakirodalmat valamilyen módon interpretálja, legalább ezt a művet (kritikai megjegyzéssel) valahol meg kellett volna említenie.

Egészében véve jó és használható munka ez az írás, és mindazok, akik témája iránt érdeklődnek, nagy haszonnal forgathatják (ha még van belőle; a Református Teológiai Akadémia nyomdájában készült). Természetesen a mi hallgatóink számára is hasznos segédeszköz lehet.

Azt gondolom, kötelességünk felhívni a figyelmet Karasszon Istvánra, nemcsak azért, mert a mi Akadémiánk doktora, hanem tudásáért, mélyreható ismereteiért és a teológiai tudományokban való pozitív hozzáállásáért is. Ez a most ismertetett munkája is erről tanúskodik.

Dr. Muntag Andor

Megjelent a Protestáns Szemle új évfolyamának első száma

Már az elmúlt számunkban helyt adtunk Szegedy-Maszák Mihály főszerkesztő beköszöntő szavainak. *Most meleg szeretettel, nagy örömmel köszöntjük testvéralapunkat!* — A Lelkipásztor szerkesztőjeként négy írásjellel tudom kifejezni mondanivalómat: egy ponttal, egy felkiáltójellel, több kérdőjellel és egy kettős ponttal. A kijelentő mondatot záró pont a tényt közli: Megjelent a Protestáns Szemle. Ez tény: a 44. évfolyam egyben az első új évfolyam, a Magyar Protestáns Közművelődési Egyesület kiadásában, jelentős szerkesztőbizottsággal, amelyben evangélikusokat is üdvözölhetünk: Bárdossy Györgyöt, ifj. Fabiny Tibort és Nagy Lászlót. A 84 oldal + borítólapon tartalmazó újság megjelenése *esemény* a magyar protestáns értelmiség életében. A második írásjel a *felkiáltójel*: Megjelent a Protestáns Szemle! Ebben a sajtóhelyzetben, amikor lapok szűnnek meg, problémák jelentkeznek pénzügyi és írói vonalon egyaránt, a mai Magyarország új lapot indítani bátorság, merészség, elszántság és a reménység kifejeződése. A negyedévi lap nyilván sok nehézséget vállalt, sok problémát le akar győzni, bizonyára van olyan mondanivalója, amiről azt érzi, hogy hangzania kell a magyar szellemi életben! A következő jel a kérdőjel. Talán nem is egy. Formai és tartalmi szempontból egyaránt lehetnek kérdőjeleink! Tradíció-tisztelet-e a régi köntös, vagy fantáziahiány? Szürke alapon, barna és fekete betűkkel, néhány 15. századi ábrával és egy templom fekete-fehérben hozott külső-belső képével díszítve elég dekoratív jelenség-e ma? Bizonyára a belső tartalom az, amire építenek, s így nem számít, hogy attraktív e vagy sem a megjelenése. — Elhagyva a külső formát legelső kérdésem a *CUI*, kinek írják a lapot? Nyilván széles protestáns értelmiségi rétegeknek, nem egy-egy szakma tudósának, hanem az egész protestáns értelmiségnek, hogy különböző szakmabeliek szót értsenek egymással, megismerjék egymást, tanuljanak egymástól. Hézagpótló szerepre vállalkozik a lap, érteve ezt időben és pozícióban egyaránt. Időben, hiszen a második világháború óta eltelt időben sok minden történt itt, s valahogyan pótolni kell az el-nem-hangzott véleményt, másfelől van egyházi sajtó, minden protestáns felekezetben is és ezek között a sajtótermékek között most a Protestáns Szemlének meg kell találnia

a helyét és sajátos hangját, amit csak ő tud elmondani. Reméljük, hogy ez nem abból a negációból fakad majd, hogy nem római katolikus. Ez ma nem elég. Hiszünk, hogy a protestantizmusnak van sajátos hangja: pozitív, kreatív. Nem biztos, hogy elég lesz az, amit Szabó Dezső 1913-ban leírt kérdésére válaszolva fejt ki az egyik szerző, s az sem biztos, hogy elegendő ma válaszolni Simándy Pál 1926-ban fogalmazott kérdésére.

Reméljük, hogy nemcsak történelmi szemle lesz ez a sajtóorgánium, hanem mai kérdésekre is megpróbál választ adni. Külön örömeinkre szolgál, hogy az úgynevezett nem lelkészi elem dominál. Nem szeretjük ezt világi elemnek nevezni, nemcsak azért mert ez tipikusan régi római katolikus kategória, amit ma már ők sem használnak, hanem azért sem, mert azt reméljük, hogy a nem lelkészek is egyháztagnak tudják magukat és amikor egyházzal beszélnek nemcsak lelkészekre, lelkipásztorokra, hanem önmagukra is gondolnak az egyetemes papság nem csupán reformatori, hanem bibliai alapelvein házról beszélnek, nemcsak lelké-állva.

Nem kis feladat áll laptest-

vérünk előtt, ha mondanivalóját érthető formában akarja tálni, hogy ne vegye túlságosan igénybe olvasóit. Kíváncsiak vagyunk mit tud mondani a lap magáról a *Protestantizmus*ról, mit lát mai feladatának, hogyan alakul arcú-lata? Az első szám arra enged következtetni, hogy több irányvonal fut párhuzamosan egymás mellett, s ez lehet kedvező a divatos pluralizmus világában, sokszínű és sokakat gazdagító. Érdekel, törődik-e majd a spirituális igényekkel is? (Molnár Miklós kitűnő írása erre mutat az első számban), meg az is: merészel-e ütköztetni véleményeket, hangot ad-e generációs kérdéseknek a protestantizmuson belül? Mindez már elvezet a negyedik írásjelhez, a *kettősponthoz*, vagyis ahhoz mi következik majd ezután 1992 következő három számában. Legközelebb a negyedik szám birtokában akarunk hozzászólni az új Protestáns Szemléhez, amikor már bizonyára jobban látjuk a kontúrokat, a szándékat, az ars poetica. Addig is *kívánunk sok fantáziát, jó írókat, érdekes cikkeket, eredeti hangot*. Tisztelettel köszöntjük olvasóink nevében is az új Protestáns Szemlét, mai szellemi életünk új alkotó elemét.

— HK —

KÖNYVSZEMLE

Az „Egyházfórum Könyvei” sorozatban, 1990-ben Luzernben jelent meg magyar nyelven *Gerhard Lohfink*: „*Milyennek akarta Jézus a közösséget?*” című írása. A szerző római katolikus lelkész. Teológiai doktorátust újszövetségi szakon szerzett, majd a tübingeni egyetem professzora lett az újszövetségi tanszéken. 200 oldal terjedelmű könyve a keresztény hit társadalmi dimenziójával foglalkozik, s arra a kérdésre keres választ, milyennek kellene lennie az egyháznak ma.

A szerző rendkívül korrekt és alapos ó-, újtestamentumi, kortörténeti, patrisztikai tájékozottsággal, de mindvégig izgalmasan tárgyalja az *egyház és világ maradóan aktuális viszonyát*. A liberalizmus individualista és a belső, lelki szférára zsugorodó egyház-értelmezésével (Societas in cordibus) szemben, az „*Isten népe*” új eschatológikus valóságáról szól. Olyan közösség ez, amelynek tagjai másképpen élnek és érintkeznek egymással, mint ahogyan az a világban

szokás. A világban a hatalom birtokosai által fenntartott erőszak-struktúrák uralkodnak. Isten összegyűjtött népére ezzel szemben a *kiengesztelődés és testvériség jellemző*. Ez olyan „kontraszt-társadalom”, amely léteivel nem támadja, hanem jobbulásra segíti a világi társadalmi struktúrákat. Beilleszkedés, konformista azonosulás helyett tehát az az egyház küldetése, hogy megőrizze saját arcát, Isten szent népe legyen, a rábízott örömhírt szeretetben és szabadságban megélje. Az egyháznak ez a kontraszt-jellege nem önerőből megvalósuló élet-szentségből származik, hanem Isten kegyelmének a műve, „amely az istentelent is igazzá teszi, a kisiklottat is elfogadja és az erkölcsileg eladósodottal is kiengesztelődik.” Csak ebben a csodában valósulhat meg az az új struktúra, amelyet „kontraszt-társadalomnak” nevezhetünk, s amely Krisztus keresztjének a gyümölcse.

Madocsi Miklós

Tanít az egyháztörténet

IFJ. DR. FABINY TIBOR irodalomtörténész:

LUTHER ÜZENETE A MA EGYHÁZÁNAK

— Reformációi ünnepély, Győr, Öregtemplom, 1991. november 3. —

Mélyen tisztelt, ünneplő gyülekezet!

Megilletődve és némileg zavarban állok itt e helyen, miközben megköszönöm a gyülekezet vezetőségének megtisztelő felkérését, hogy a győri evangélikusok reformációi ünnepélyén én tartsak előadást „Luther üzenete a ma egyházának” címen. Zavarom oka, hogy nem lelkész vagyok, hanem Luther egyszerű olvasója, polgári foglalkozásomra nézve irodalomtörténész, és nem hivatásos teológus. Továbbá nem a közegyházi élet kellős közepén, hanem annak inkább a perifériáján mozgok, nem a hivatalos egyházvezetés stábjához, hanem immár három esztendeje ahhoz a megújulási mozgalomhoz tartozom, amelyik az Evangélikus Egyház lelki és strukturális reformációjáért harcol, elsősorban a független sajtó megteremtése és működtetése által.

Hangsúlyozni szeretném azt is, hogy nemcsak hogy lelkész, vagy hivatalos egyházi személy *nem* vagyok, de Luther életművének szakavatott tudósának sem tartom magam.

Méltatlanságom tudatában állok itt, de azzal a hittel és meggyőződéssel, hogy Isten a méltatlanok által is szólhat népéhez. Éppen mostanában olvasom Luther *Magnificat*-kommentárját, s ebben megfogott az, ahogyan Luther *Máriáról*, Jézus anyjáról írt:

„Isten reá, a szegény, lenézett, jelentéktelen szolgálóleányra tekintett, pedig találhatott volna gazdag előkelő, nemes, hatalmas királynőket, fejedelmi vagy nagyúri lányokat is. Annás és Kajafás lányait, is megtalálhatta volna, akik az országban elsők voltak, de csupajóság — tekintetét felém fordította Ő, s egy ilyen igénytelen, megvetett szolgálot használ fel, hogy senki se dicselkedhessék, hogy Ő bizony méltó lett volna, vagy lenne reá, és bizony nekem is meg kell vallanom, hogy ez az Ő kegyelméből és jóságából történt, anélkül, hogy arra érdemes, vagy méltó volnék.”

Adja Isten, hogy amikor most én is méltatlan emberként, de Luther ügyét és az általam ismert írásait szeretve, az ünneplő gyülekezet előtt állva számba veszem a lutheri tanítás számomra ma is élő üzenetét, akkor én se saját bölcsességemet szóljam, hanem váljon ez az üzenet itt és most is élő és ható erővé, hiszen az az üzenet, amiről ma szólni kívánok, végső soron nem is Lutheré, hanem az őt és minket is teremtő és elhívó Mindenható Istené.

1.

Számomra Luther mához szóló üzenetének első lényeges vonása az *igazság szenvedélyes keresése*. Luther ahhoz a páli—augustinusi típushoz, impulzív lelki alkathoz tartozott, akit kora ifjúságától kezdve nyugtalanított az igazság kérdése. Téves az a kép Pál apostolról, hogy egy pillanat leforgása alatt lett a Krisztus-követőket üldöző Saulusból, Krisztus örömhírét, az evangéliumot hirdető Paulus. Sokszor elsiklik figyelmünk azon, hogy

az őt földre-döntő, a damaskuszi úton megjelenő Jézus ezt mondja neki: „Nehéz neked az ösztöke ellen rügődoznod!”. E rövid mondatból arra következtethetünk, hogy Saulus lelke már régóta háborgott, lelke mélyén valami lényegeset már felismert a Krisztus-követő „szekta” igazságából, szívét talán egy pillanatra megérinthette Isten vértanú hitvalló mártírsága is, ő azonban makacsul harcolt benső megvilágosodása ellen, *vélt igazsága*, a zsidó tanítás védelmében. Augustinus igazságkereséséről, lelkének nyugtalanlásáról, majd az Istenben való végső megnyugvásáról a *Vallomásokban* olvashatunk. Luther is ugyanilyen nyugtalan, „lázás” lélek volt, ő is szenvedélyesen igaz akart lenni, maradéktalanul be akarta tölteni egyháza előírásait, mindent meg akart tenni lelke üdvéért. És ezt a szenvedélyes embert is porba döntötte Isten meglepetésszerű, felülről jövő igazsága: „Az igaz ember hitből él.” Pál, Augustinus és Luther szenvedélyes igazságkeresése nekünk is számos tanulsággal szolgál. Bár számunkra a lutheri felismerés örökség, de a „hit szép harcát” mindnyájunknak meg kell harcolni. Luther példája figyelmeztet bennünket, hogy ne saját hitünkben, vallásosságunkban, hanem a rajtunk *kívül* (extra nos) álló Istenben bízunk, aki mindig több, mint a mi felismert hitünk és igazságunk. Isten mindig szétzúzza és megszegyenyíti a mi vélt igazságunkat, a vallásos, kegyes zártágunkat vagy a magabiztos teológiánkat. A felismert örömhír tudatában mindig nyitottnak kell maradnunk Istennek a még számunkra is sok-sok meglepetést tartogató igazságára.

2.

Luther művének második lényeges, s egyben ma is üzenetet hordozó vonása az *Írás felfedezése*. Nincs, nem lehet reformáció vagy megújulás az Isten igéjének alapos ismerete nélkül. Luther nem saját lelkiismeretéből, de nem is koránai teológiai irányzataiból, hanem Isten igéjéből értette meg, mit jelent a hit általi megigazulás. Isten igéje a primér valóság, bármilyen teológia ehhez képest csak másodlagos reflexió. A *római katolicizmus* majdnem másfél évezreden keresztül az egyházban jelölte meg a végső autoritást. Az egyház az „anya”, s a Biblia, a szent iratok az egyház gyermekei. Az élő igét az évszázadokon át rárakodó értelmezési rétegek nem engedték érvényesülni. A reformátorok természetesen sokat köszönhettek a humanistáknak, akik belefáradva a tekintélyelvű skolasztikus szisztémákba, meghirdették az *ad fontes* elvét: „Vissza a forrásokhoz!” A *Sola Scriptura* elvvel Luther radikálisan szakított nemcsak a katolikus egyháznak a hagyományról szóló tanításával, hanem azzal a katolikus szemlélettel is, amely az Írást alárendeli az egyház tekintélyének. Luther szerint nem az egyház hozta létre az Írást, hanem fordítva: az Isteni be-

szédről tanúskodó írások teremtették meg az egyházat. Luther számára az egyház elsősorban nem „anya”, hanem „menyasszony”, a testté lett ige, a *Bárány menyasszonya. A két szemlélet között óriási a különbség, Luther számára az egyház nem egy kész intézmény, hanem állandóan mozgásban, készülődsben van, s a Krisztussal, mint völegénnyel való nagy beteljesedésre vár.* De az Írás újrafelfedezésével Luther nem egy „papiospápát” talált ki, hanem hirdette, hogy az az Írás, amelyiket nem olvasnak és nem hirdetnek, halott. Pál apostol alapján vallotta, hogy a hit hallásból van, a hallás pedig Isten igéjének hirdetése által. Amíg a katolicizmus az érzékek által ragadta meg a hívőket, pl. az Úrfelmutatás, a szobrok, a festmények formájában, addig a reformátorok azt vallották, hogy a hirdetett, a mozgásba hozott ige fölötté áll nemcsak a statikus képeknek, hanem az „írott” igének is. Amíg a katolicizmusban a látványosság, a „szem” aspektusa dominált, addig Lutherék ezzel szemben a „fül” szerepére hívták fel a figyelmet. Luther így írt egy helyen: „Tedd a szemedet a füledbe”, s csak a füledre hallgass, akkor fogod meghallani a „hang”-ot. *Az Írás Luther szerint arra való, hogy újra beszédé alakítsák. Az ige csakis a hirdetése révén válhatott kétélű, éles karddá.* Luther tanításának ez a mához szóló aktuális üzenete. Az ige olvasására, tanulmányozására ma méginkább szükség van, mint egy-két évtizeddel ezelőtt. Az Írás erejének érvényesítéséhez a hang meghallására, alázatra, nyitottságra van szükségünk, ahogyan egykoron, ugyanúgy ma is. A megújulásra önerőből sohasem leszünk képesek, a ma is nagyon aktuális reformációt csakis Istennek minket is újjáteremtő, a hirdetett, mozgásba hozott igéjével érhetjük el.

3.

A lutheri üzenet harmadik, ma is aktuális vonása *Isten igazságának meglepő megtapasztalása.* Szóltunk arról, hogy Luther szenvedélyes igazságkeresőként mi mindent megtett azért, hogy „igaz” ember legyen, milyen nagy odaadással akarta kiérdekelni az üdvösséget. Szerzetesévei önkínzó keresése közben, az elvárásait cáfoló meglepetéssel, de annál nagyobb újjongással fedezte fel *Isten felülről jövő igazságát.* Előítéleteit, vallásosságát, skolasztikus teológiáját az evangélium látványos erővel zúzta szét. Feje tetejére állította az addig szépnek és igaznak hitt vallásos értékrendet és tanítást. *Kierkegaard* írta pár száz évvel később a következőket: „Ha elveszjük a keresztény vallásból — mint ezt a történelmi kereszténység meg is tette — a megdöbbenés erejének a képességét, akkor elpusztul a kereszténység, és csupán kedves, felületes *jelenség* marad, ami már nem képes mély sebeket ütni, s így már gyógyítani sem tudja azokat.” Isten igazságának gondolata képekben, szimbólumokban vagy történetekben is végigvonul a Biblián, de a tanítás nyílt és világos kifejtése Pál apostolnak a Rómaibeliekhez írt levelében található. Luther ezt a levelet a legtisztább evangéliumnak nevezte. Isten igazsága már a levél első fejezetében megcsendül, amikor Pál az evangéliumot „Isten hatalmának” nevezi „Mert az Isten igazsága jelentetik ki abban hitből hitbe, miképpen meg van írva: az igaz ember hitből él” (1:16), Isten igazsága tehát ige, azaz cselekedet. Isten a Krisztus-esemény véres áldozatában tette számunkra nyilvánvalóvá igazságát. Az embernek kijáró ítéletet, kárhozatot Krisztus szenved el. Krisztus áldozati halála révén Isten a bűnös embert bevonja a maga igazságába, a Krisztus hitéből való igaznak ítéli. nekünk, bűnösöknek és igaztalanoknak tulajdonítja Krisztus igazságát. Az ember megigazításában Isten igazsága és irgalma egyszerre érvényesül. Isten a bűnnel nem köt, nem köthet kompromisszumot, a bűnös embert azonban megmenti: „Mert azt, aki bűnt nem ismert,

bűnné tette értünk, hogy mi Isten igazsága legyünk Őbenne” (2 Kor 5:21). Isten igazságának és a hitből való megigazulásnak a titka, hogy az nem az emberi logika csatornáján, hanem „hitből hitbe” áramlik. Amiképpen Jézus is hitben vállalta az áldozatot, Isten minket is csak a Jézus Krisztusba vetett hitünkért fogad el igaznak. Luther *A keresztény ember szabadsága* c. művében fejti ki olyan szépen a klaszszikus bibliai völegény—menyasszony metaforát Krisztus és a hívő ember kapcsolatáról. *Ha a hívő ember Krisztushoz kötötte, Krisztussal jegyezte el magát, úgy a tiszta és büntelen völegény a hit jegygyűrűjéért magára vállalja a menyasszony minden bűnét, s a menyasszony pedig ajándéku kapja a völegény fölt-nélküli örök igazságát és üdvösségét.* *A mának szóló üzenet:* ne önmagunkra, hanem a Krisztusra nézzünk! Az elmúlt évtizedekben a kötelezővé tett ún. „diakóniai teológia” idején a hit általi megigazulás, s Krisztus váltságot szerző halála helyett egyértelműen az emberi cselekedetre, sőt a társadalom, az állam iránti elkötelezettségre, lojalitásra helyeződött a hangsúly. Ez az ideológiává torzított szemlélet teológiailag illegitim volt. Fontos tanulság számunkra, hogy az evangéliumot semmilyen emberi tanítással, legyen az szociáletika, vagy bármilyen divatos, akármilyen ragyogó eszme, nem szabad manipulálni, mert az az evangélium elerőtlenítéséhez vezet.

4.

Negyedik szempont: a *kereszt teológiája.* Luther nem a dicsőség, hanem a kereszt teológusa volt. Luther számára a kereszt botránya és bolondsága az egyedüli valóság. Luther Pál apostollal együtt vallotta, hogy a bűn következtében feje tetejére állt a világtrend. Semmilyen emberi bölcsesség, semmilyen magas, kifinomult kultúra sem képes rendezni vagy helyreállítani az ember és az Isten között megszakadt kapcsolatot. A Krisztusban történt helyreállításra érzéketlen a világ, a keresztől szóló beszéd botrány a zsidóknak és bolondság a görögöknek. A zsidó farizeusi gondolkodás megbotránkoszik a bűnözőként keresztrefeszített Messiáson, a görög filozófusok számára pedig értelmetlen a Krisztusról szóló tanítás. Pál apostol szerint Isten ereje és hatalma éppen abban nyilvánul meg, hogy elsőkből utolsókat, utolsókból elsőket, a bolondokból bölcséket, a bölcsékből bolondokat csinál, hiszen „Isten bolondsága bölcsőbb az emberek bölcsességénél és az Isten erőtlensége erősebb az emberek erejénél” (1Kor 1,25). Úgy is fogalmazhatnánk, hogy az Istennek és a világnak fordított értékrendje van, ami a világban az első, az az Istennél sokszor utolsó, ami a világban fenn, az az Istennél lenn van, vagy fordítva. „Ha valaki bölcsnek gondolja magát közzöttetek ebben a világban, legyen bolonddá, hogy bölcsé lehessen. E világ bölcsessége ugyanis bolondság Isten előtt (1Kor 3: 18—19) Isten Isten volta, a szuverenitása abban nyilvánul meg, hogy „azokat választotta ki az Isten, akik a világ szemében bolondok, hogy megszégyenítse a bölcséket, és azokat választotta ki az Isten, akik a világ szemében erőtlének, hogy megszégyenítse az erőseket és azokat választotta ki az Isten, akik a világ szemében nem előkelők, sőt lenézettek és semmik, hogy semmikké tegye a valamiket, hogy egyetlen ember se dicsekedhessék az Isten színe előtt” (1Kor 1:27—29). Erre a páli paradoxonra épül a *theologia crucis*, a kereszt teológiája. Isten a szenvedésben, a keresztben nyilatkoztatja ki igazán önmagát, a látszólagos vereségben van a győzelem, a mélyponton a magasság.

Talán szokatlan és meglepő lesz, ha most szűkebb szakmámhoz, az angol irodalomhoz fordulok s Luthernek e paradoxonra épülő teológiáját Shakespeare művészetével állítom párhuzamba. Shakespeare nagy tragédiáinak, a *Hamletnek*, a *Lear ki-*

rállynak vagy a *Macbeth*nek is feje tetejére állított világ a kiindulópontja, ahol az értékrendek, a jó és a rossz, az igaz és a hamis összekuszálódtak. A lát-szat, a világ értékrendje szerinti nagyok valójában bűnösök vagy bűnözők. A lát-szatra engedetlen gyermekek, a lázadók azok, akik látnak, amíg szüleik bűnük következtében elveszítették látásukat, megvakultak. Ilyen gyermekek Hamlet, a dán királyfi és Cordelia, a brit királyleány. Felfigyeltünk-e arra, hogy Hamlet Dániából Wittenbergbe, Luther városába akar állandóan visszamenni? Hamlet és Cordelia rejtetten — a maguk keresztjében — hordják az igazságot. Nekik, az igazi bölcsenek álarcot kell ölteni, bolondnak kell tetetni magukat, vagy bolond-dá kell válniuk, ahhoz, hogy legyőzzék ezt a lát-szatra bölcs és igaz, de valójában bolond és gonosz világot. Az Isten *Deus absconditus*, rejtőzködő Isten, hirdette Ézsaiás alapján a kereszt teológiáját valló Luther. Az egyházban a közelmúltban oly gyakran leszólták az ún. „mártírteológiát” s ehelyett a szolgálát teológiáját hirdették. Pedig nincs kereszténység kereszt nélkül. Egyházunk megújulására is az adhat reményt, hogy volt egyházunknak hitéért és meggyőződéséért, az üldöztetést, a félreállítást el-szenvedő, a keresztet hordozó püspöke, Ordass La-jos. Az ő keresztet hordozó hite számunkra is erő-forrás, a megújulásunk erőfedezete. Sokan úgy lát-juk, hogy egyházunk népe még mindig a több év-tizedes felülről irányított manipuláció áldozata. Füg-getlen sajtónkkal azért küzdünk, hogy egyházunk népe meglássa és belássa, hogy nem feltétlenül azok az értékek vagy „sztárok”, amiket és akiket a meg-tévesztett egyházi közvélemény annak kikiáltott. Egyházunkban, teológiánkban az értékek ugyanúgy lappanganak a megvetettség látszatában, mint ahogyan Krisztus dicsősége és nagysága is rejtve van a kereszt gyalázatában. A kereszt teológusa ma is figyelmeztet bennünket, hogy a dolgok önmaguk el-lentétének látszatában rejtetten jelenhetnek meg: Luther szavaival, *sub contrario suo abscondita sunt*.

5.

Ma újra aktualitást nyer az ötödik általam ki-emelt lutheri gondolat, a *kettős birodalomról szóló tanítás*. Az egyház a világban működő intézmény, s mint ilyet, mindig is kísértette a világ. A nagykon-stantinuszi kereszténységre a politika és a teológia összefonódása volt jellemző. Luther a politikai és a teológiai szempontok összekeverésének veszélyére tu-datosan felhívta a figyelmet. Ma amikor idehaza a kereszténység az üldözött egyházból szinte szisztematikus ismét uralkodó egyházzá válik, ismét életbe-vágó, hogy újra figyeljünk Luther tanítására. Lu-ther a törvény és az evangélium megkülönbözte-tésére építette a kettős birodalomról szóló tanítást. A közelmúltban egyedül Dóka Zoltán mutatott rá többször is kristálytisztán arra, hogy e tanítás ma ismét mennyire aktuális. Őt idézem:

„Luther szerint mind az állam, mind az egyház Isten hatalmának eszköze, de mindegyiknek más a küldetése... A kétféle küldetés azt jelenti, hogy az állam és az egyház között nincs eleve ellentét, sőt saját küldetésük határain belül maradván, egymás javára vannak. Az állam azért, hogy biztosítsa a lelkiismereti és vallás szabadságot, az egyház pedig úgy, hogy az evangélium által hitre jutott tagjai egyúttal jó állampolgárok is... Ha viszont az állam és az egyház egymás dolgába avatkozik, ha az állam irányítani akarja az egyházat... és viszont az egyház részt akar venni a politika irányításában, azaz a világi hatalom gyakorlásában, akkor kölcsönösen megerősítik egymást. Az egyház klerikalizálja az államot, az állam pedig szekularizálja az egyházat. (*Summa Summa Summarum*. Keresztény Igazság, 1—2. szám, 1989. június, 46. old., kiemelés tőlem.)

Nem lehet eléggé aláhúzni, hogy Magyarországon itt és most mennyire fontos ez az üzenet. Sok ka-tolikus testvérünk a pápalátogatás kapcsán hazánk-

ban a Regnum Marianum visszaállítását szeretné lát-ni és sokan az ún. Keresztény Európához való fel-zárkózásunkban látják népünk talpraállásának és fejlődésének kulcsát.

Református testvéreink közül pedig sokan feleke-zetükre, mint a „magyar vallás”-ra büszkék. Ezek-ben sokszor vonzó és csábító ideológiákban újra fel-bukkan a *theologia naturalis* kísértése. Úgy látom, hogy mindenféle keresztény-nemzeti vagy keresztény Európa gondolat már eleve bukásra van ítélve, hi-szen a kereszténység titka éppen az, hogy nem le-het „felhasználni”, nem használati cikk. Isten felül-ről jövő igazságát nem lehet „alulról”, még a legtet-szetesebb, legragyogóbb emberi eszmékkel sem há-zasítani. Már egyszer hivatkoztam Ordass püspökre. Sokaknak az volt az érdeke, hogy úgy állítsák be, mintha ő lett volna „az evangélikus Mindszenty”. Bármennyire is közös sors jutott e két főpásztornak, bármennyire is közösek voltak a következetességben és kitartásban, bármennyire is hasonló sors jutott mindkettőnek osztályrészül, Ordass — Mindszentyvel szemben — az egyházzal sohasem gondolkodott po-litikai tényezőként. Megfogadta Bergrav-nak, a nor-vég egyházvédő püspöknek azt a tanácsát hogy az egyház küzdelmére a legnagyobb rosszakarattal se lehessen ráfogni politikai szándékot. Bergrav és Or-dass magatartásában a lutheri kettős kormányzásról szóló tanítás vált gyakorlattá. Az elmúlt egyházve-zetés bűne hogy a politika és a teológia házasítására vállalkozott. Ma is sok jószándékú igyekezet a „jó politikával” erőlteti ezt a házasságot. Mi ezzel szem-ben Luther képével élve azt mondjuk, hogy Krisztus eljegyzést csak a hívő egyházzal kötött. He e földi vándorúton a menyasszony a Krisztustól kapott jegy-gyűrűt a világ ujjára húzza, vagy a világ gyűrűjét is ujjára húzza, akkor áruló lesz, hitehagyott és pa-rázna. A közelmúlt egyháztörténete ilyen tragikus identitásvesztések; árulások sorozata.

6.

Befejezésként most már nem egy ma is aktuális üzenetet említek, hanem egy kérdést teszek fel. *Mikor lehetünk mi a reformáció valódi örökösei, Lu-ther igazi „gyermekai”* (ill. „fiai”.) Megjegyzem, hogy az „atyaság és fiúság” a Bibliában mindig benső lel-ki kapcsolat, szellemi rokonságot fejez ki. Gon-doljunk csak arra, hogy Jézus miképpen botránkoz-tatja és szégyeníti meg a zsidó farizeusokat, akik magukat „büszkén” „Ábrahám fiainak” tekintik, ami-kor azt mondja nekik, hogy ők nem Ábrahám, ha-nem az Ördög atya gyermekei. Figyelmeztető jel ez számunkra, hogy mi sem akkor vagyunk a protes-tantizmus örökösei vagy Luther gyermekei, ha ne-vünkben éppen így hívnak bennünket. Minden fe-lekezetet kísért, hogy alapítójából bálványt faragjon. Igen, a lutheranizmust is mindig kísérti az a ve-szély, hogy faragott képet, vagy szobrot készít ala-pítójából. Nem szól-e hozzánk ilyenkor Jézus feddő szava: „Jaj néktek, mert ti építitek a próféta sir-jait, a ti atyáitok pedig megölték őket!”. Luther pedig a szentek kultusza ellen éppen úgy tiltakozott, mint az ellen, hogy követőit róla nevezzék el. Egy helyen azt is feljegyezte, hogy bárcsak az összes könyvét elégetnék, ha azok elterelnék az írásról a figyelmet.

Tehát nem akkor leszünk Luther „gyermekai”, ha balgán az ő emberi személyét vagy nagyságát csodáljuk, hanem, ha *abba az irányba nézünk, amelybe ő mutatott*. Luther nyitott, átlátszó „traszparens” személyiség volt, akin átjárt, átragyogott, átsütött az evangélium. Nekünk sem szabad soha sem meg-merevedni, zárttá lenni, hanem nekünk is nyílttá, átlátszóvá, „traszparenské” kell válnunk, hogy rajtunk is járjon, ragyogjon és süssön át az evan-gélium. Ekkor leszünk, ekkor lehetünk majd a re-formáció és Luther igazi örökösei.

COMENIUS

(Nivnice 1592. márc. 28.—
Amsterdam 1670. nov. 15.)

A XVII. század lelkesült pedagógusa, a hányatott sorsú-életű Comenius születésének 400. évfordulóján most nem éppen neveléstani elméletéről és a maga korában újszerű ötleteiről elmélkedünk, — ezt hasznosabban tehetik a pedagógusok — hanem hadd villantsak fel néhány képet életéből, néhány olyan részletet szavaiból, gondolataiból, amely elsősorban minket, lelkészeket gondolkoztathat el. *Comenius* (apja után Komensky, s nagyapja után eredetileg Szeges János) ugyanis elismert pedagógiai munkássága, valamint politikai tevékenysége mellett *elsősorban lelkész* volt. A cseh—morva testvérek felszentelt lelképásztora és később — utolsó — püspöke. Gondolkodását, cselekvését meghatározta teológiai felkészültsége és istenhite. Kegyessége valamelyest különbözött ugyan régi testvéreinek józan vallásosságától, olykor túlfutott rajongás ragadta magával, de hitének lényege az volt, hogy Isten a világmindenség közepe, ahol minden direkt, vagy indirekte Őtöle, hatalmából, bölcsességéből és jóságából történik. Az Istentől való gonosz elpártolás nyomán a világ elvesztette egyensúlyát, egészséges rendjét. Az Úrhoz visszatérés, a Krisztushoz csatlakozás, a benne való csendes elmélyedés az egyetlen út a nyugalomhoz és biztonsághoz. 1633-ban írt műve: „A világról való lemondás” aszketikus, sötétlátású világszemlélet. Úgy írja le a jelenvaló világot, mint sátáni hajlékot, amelynek csak hátat fordíthat a keresztyén, hogy a mennyei városba igyekezzen. Mintha kitorölték volna Comenius bibliájából János 3,16-ot, s ennek bizonyágtéveszt.

Vajon a mai lelképásztorok nem esnek-e sokszor a „ló túlsó oldalára”? (szekularizáció!)
Vagy nem feledkezünk-e meg mi is erről az ígéről „világkritikánk” során?

A Váradon megjelenő „Janua linguae latinae reserata aurea” című tankönyvében az LIX. rész foglalkozik a templommal. Ezt írja: „... a lelki tanító Isten beszédének hirdetője, avagy prédikátor a prédikáló székéből... a Szentlelket segítségül hívja, a tellyességgel igaz szentírásbéli leckét magyarázza, mind a két testamentomnak írásit, a közönségesen mindenektől bévett könyvekből inkább mint az apokrifusokból títálja és előhozza; a penitencia, avagy megtérésre a tíz parancsolatnak rendi szerint inti. A töredelmes szíveket a Jesus Krisztusnak elégtételével és érdemével biztatja: tudniillik ilyen módon prédikálja és hirdeti a Evangyéliomot (örvendetes izenetet).”

Nem feledjük-e el olykor a teljes ige megszólaltatását, a törvényt és evangélium üzenetének hirdetését szövegekről és testvéri beszélgetésben?

Kalandos angliai útján szerzett tapasztalatai nyomán Comenius ámulva emlékezik arra, hogy Londonban „... 120 templom van, s a prédikációra akkora hallgatóság jön össze, hogy a templom nem képes befogadni... A prédikátorok a lehető leggonoszabban készítik elő beszédüket, s a fiatal emberek és a férfiak nagy része a prédikáció minden szavát lejegyzi. Harminc évvel ezelőtt ugyanis feltalálták itt a gyorsírásnak egy különleges formáját, amely vidéken is elterjedt. Ezt az írást szténografiának nevezik és a kéz a nyelv gyorsaságát követi, mivelhogy nem betűket, hanem egész szavakat jelentő jeleket használnak.”

E gondolatok után joggal kérdezzük: milyenek ma igehirdetéseink? Készülünk-e annyi alapos-sággal, mint lehetne — sokszor szűkös időnk ellenére is? Vajon van-e igehirdetéseinknek olyan súlyos mondanivalója, vagy csak leg-alább kis része, amely lejegyzésre méltó lenne?

A neveléstörténet szempontjából Comenius életé-

nek legfontosabb időszaka a Sárospatakon töltött esztendő. Négy tanév csupán (1650—1654) — mégis itt adatott meg neki a lehetőség, hogy elméletét, elgondolásait végre a gyakorlatban is kipróbálja és helyességüket bizonyítsa. Angliában is tárt karokkal várva őt mindent megteremtettek munkálkodásához, de ott csak elmélettel dolgozhatott. Magyar földön azonban az 1650 tavaszán tett futó látogatás után — amikor előterjesztette kívánságait a fejedelemszónak, Lórántffy Zsuzsannának — ősszel már úgy várták, hogy rendelkezésére állt a nyomda, a Lesznicéből való mesterrel Renius Györggyel, nem-sokára beindult a papírmalom működése, az ifjú Rákóczi Zsigmond csillagászati távcsöveket hozatott, tanártársak csoportja segítette a tervek szerinti „panszofikus iskola” fölépítését. A diákok száma óriásira duzzadt, hiszen még lengyel honból és az angol szigetországból is jöttek hallgatók. Óriási álom — tán akkor még elképzelhető közelben? — hogy az iskolának valamennyi ismeretet felölelő tudományt kell továbbadnia. Comenius optimizmusa volt ez: az ember képes minden megismerésére!

Korunk már látja — milyen keveset tud az ember befogadni az ismeretekből, a világból. Mégis, nem vagyunk-e sokszor minimalisták a teológiai képzés, vagy lelkési önművelődésünk tekintetében? Valaha „tisztelendő és tudós” lelképásztorok számára szót a lelkési oklevél.
Ma nem csupán titulus ez?

I. Rákóczi György ugyan azért hívta hazánkba Comeniust, hogy a magyar iskolai rendszert újra szervezze és a kor magasabb színvonalára emelje, de ő azért jött Magyarországra, hogy felkeresse a háborúk során szétszóródott és migrációba kényszerült társait, a cseh—morva exulánsokat, amint az 1650 márciusában Lesznóban zsinatra összegyűlt testvérközösség határozta. Így találkozott útja során Szakolcán az exaltált prófétaalkú Drábik Miklóssal, akivel valamikor egy iskolába jártak, sőt együtt is avatták pappá őket. Ez a bizonytalan jellemű ember hatalmába kerítette jóslataival a chiliazmussal egyébként is rokonszenvező Comeniust. Drábik azt hajtogatta, hogy a Rákóczi-ház van hívatva elsöpörni a Habsburgok uralmát, s akkor lehetővé válik Csehország függetlensége és szabadsága is. Az 1648-as vesztfáliai béke vallásügyi része ugyanis nem terjedt ki az osztrák örökös tartományokra, sem Csehországra, sem Sziléziára. Ezek a területeken kíméletlenül folyt a katolizálás tovább. Vonják hát ki kardjukat az Isten-választotta Rákócziak az Antikrisztus, (a pápaság) és a bestia, az ausztriai ház ellen! Drábik fanatikus és homályos jóslatait átvéve, Comenius előbb Rákóczi Zsigmondot, majd annak 1652-ben bekövetkezett korai halála után II. Rákóczi Györgyöt is befolyásolta. Lórántffy Zsuzsanna, a mélyhitű fejedelemszón elutasította a sötét terveket és megpróbálta fiait lebeszélni róla.

Comenius számára tehát a chiliazmus nemcsak azt jelentette, hogy teljes reménységgel tekinthet egy új világra, Krisztus eljövendő uralmára, hanem egyrészt már ebbe az aeonba képzelte az ezeréves birodalom megvalósulását, másrészt Krisztus új szavát várta, mint kegyelmi ajándékot, új kinyilatkoztatást remélt, s ezt Drábik jóslataival azonosította. „Gentis felicitas” (Népek boldogsága) emlékiratával sem tudott célt érni a fejedelemtől — így csalódottan és a tanártársak irigységét is megsokalva — eltávozott Patakról.

A rajongó kegyesség téves útra vezetheti az embert. Egyház és politika összeszövődése mindig veszedelmes játék. Mennyire szükséges a teológiai tisztánlátás és határozottság. Inkább arra van szükség, amit még Comenius első pataki megnyitó beszédében mondott: „Kedves magyarjaim, én reményseim, gondolkozzunk szeretetben Istenről és a szív egyszerűségében keressük őt!”

Ne feledjük, Comenius az irénizmus korának szü-

lőtte volt és látta a cseh—morva testvérközösség egyre lehetetlenebb helyzetét, kereste a felekezetek közötti megbékélés, sőt egység lehetőségét. Ez a vágya is összefonódott chiliasztikus reménységével és a „panszofia” gondolatával. Szerinte ugyanis az „ismeret teljessége”, az oktató nevelés az egyetlen út a jobb világhoz, melyben béke és boldogság uralkodik. Széles skálájú egyéniségéhez tartozott az, hogy végül is úgy hitte: nem emberi igyekezet és akarat valósítja meg ezt, hanem az egyház és Világ Ura, Krisztus viszi teljességre művét. Ő a győzedelmes, aki most követésére hívja és feladatok gazdagságával bízza meg tanítványait.

Bizonyára ez utóbbit érdemes Comenius hagyatékunként nekünk is komolyan venni és reménységgel vallani.

Bencze Imre

IRODALOM:

- Kovács Endre: Comenius Magyarországon, Tankönyvkiadó, Bp. 1970.
M. V. Kratochvil: Comenius élete, Budapest 1979.
Szalantai Rezső: Comenius — Szeges János in Köznevelés, 1968., 1971.
Dr. Adám Sándor: Taneszközök Magyarországon, Bp. 1989.

DR. REKETTYÉS MÁRIA történész:

Thurzó János boroszlói püspök és a reformáció

— Új adatok a Thurzó család történetéhez a reformációt megelőző időkből —

A sziléziai humanizmus egyik legjelentősebb személyisége volt a méltatlanul elfeledett Thurzó János boroszlói püspök (1506—1520). A Thurzó család szerepe a korabeli Jagelló birodalom gazdasági, politikai és kulturális életében méltán tarthat igényt az utókor figyelmére, különösen napjainkban, mikor az európai integráció szemünk előtt válik valóra. Az újkor hajnalán Kelet-Közép-Európa talán legtehetősebb bankárai és bányaművelői, akik a valóságban meg is tudták teremteni az integrációt a térségben, a Fuggerek és a Thurzók voltak. A Thurzók gazdasági sikerei elképzelhetetlenek szellemi nyitottságuk nélkül, s így legalábbis erkölcsi és eszmei síkon részben előfutárai voltak a Luther által kezdeményezett reformációnak.

A szepességi Thurzó család, Bethlenfalvi előnévvel, már a XIV. századtól ismert a magyar történelemben.¹ Lengyelországban a családra vonatkozó első adat 1464-ből való.² Ebben az évben nyert polgárjogot Krakóban Thurzó János, aki szerencsés nősülése útján került a lengyel fővárosba. Feleségül vette egy gazdag krakkói pátricius leányát Ursulát.³ A család első gyermeke volt ifjú Thurzó János, a későbbi boroszlói püspök. A Thurzó család 10 gyermeke közül az első kettő egyházi pályára került, János Boroszló püspöke, Szaniszló Olmüc püspöke lett a későbbiekben.⁴ Mindketten humanista mecénások voltak és nagyban elősegítették és előkészítették Luther és a reformerek működését, még akkor is, ha ők maguk nem csatlakoztak a reformációhoz.

A későbbiekben reneszánsz egyházfejedelemként működő Thurzó fiúk, világszemléletüket családi körben, Krakóban alapozták meg. Édesapjuk idősebb Thurzó János volt Krakói polgármestere a XV. század hetvenes éveitől. Úgyes gazdaságpolitikája nem csak városának vált hasznára, hanem mindenekelőtt a saját családjának. Hatalmas vagyonra tett szert, s ez aláasta a család erkölcsi feddhetetlenségét a városban. Az 1480—90-es évek fordulóján Krakóban eretnekséggel vádolták Thurzó Jánost. Vagyonra és összeköttetései lehetővé tették, hogy e vádat elejtsék ellene, de Lengyelországban még a későbbiekben is sok mendemonda keringett személyével kapcsolatban. A XVI. század végén íródott első jelentős lengyel heraldikai munka is megemlíti, mint a legfontosabb tudnivalót a polgármesterről, hogy „krakkói házában eretnek gyülekezet működött”.⁵ A Thurzókat ugyan nem érte bántódás e vádak alapján, de mégis figyelemre méltó, hogy mi adhatott okot e vádaskodásokra, azon kívül, hogy messzemenően a leggazdagabb család voltak Krakóban.

1490-ben a derék polgármester egy régi jóbarátja nevére nyomdát létesített a városban. A nyomdász

Szveipold Fiol volt, egy német zsidó, aki bányagépek tervezésével is segítette Thurzó Jánost. A Fiol-vezette nyomda ciril betűs, ószláv egyházi szövegeket nyomtatott.⁶ E nyomdatermékeket Thurzó a pravoszláv hívők részére készítette, akikből sok megfordult Krakóban a lengyel—litván koronabirtokok keleti részéről. Krakói püspöke a nyomdát bezáratta és perbefogta a nyomdászt. Thurzó nagy ügyel-bajjal tudta csak kiszabadítani Fiolt a városi börtönből. Ez volt az első alkalom Lengyelországban, hogy az egyház betiltott valamilyen könyvet. Kultúrtörténeti érdekesség, hogy nagyon korai ciril betűs ősnymtatványokról van szó ez esetben.⁷

A Thurzó gyermekek is végigélték a nehéz időket, mikor apjukat eretnekséggel vádolták, olyan dolog miatt, ami egy józanul gondolkodó ember számára nemigen volt érthető. A Thurzók mindig tiszteltben tartották a másvallásúakat, zsidókat, muzulmánokat, pravoszlávokat, hiszen családi érdek diktálta a jóviszonyt ezen emberekkel. A Thurzó fiúk a későbbiekben is tartották magukat a vallási türelem elvéhez.

A család igazi nagy vagyonát az 1490-es években szerezte. Thurzó János, mint krakkói polgármester, György fiával együtt, 1490. okt. 10-én örökáron megszerezte Corvin Jánostól felső-magyarországi bányáit és majorságait. Ez a hatalmas birtok volt a Thurzó nemzetség gazdasági hatalmának alapja. 1496-tól II. Jagelló Ulászlótól megszerezte az erckohók felállításnak a jogát Magyarországon. Miután a királyt jobbra Ó segítette ki gyakori pénzzavaraiból, így sűrűn érte Őt királyi kegy. A királyné kinevezte a Thurzókat a bányavárosok kamaragrófjaivá. 1505-ben a király elzálogosította a Thurzóknál Zólyom várát.⁸

Lengyelországban is nagy befolyással rendelkezett a család a legmagasabb körökben. Jogot kaptak érkereskedésre az ország területén, valamint Krakói környékén Mogilno helységben egy ércolvasztó kohót állíthattak fel, ami a maga korában a legmodernebb technikával dolgozott.⁹

Természetesen nagy haszonkulccsal dolgoztak, s a Fuggerekkel együtt értékesítve a magyarországi rézet, s a réztisztításnál keletkezett melléktermékeket — ezüstöt, aranyat — busás jövedelemre tettek szert.

A mogilnoi kohókban olyan egyedi réztisztítási módszert alkalmazott Thurzó, amit sokan aranycsinálásnak tarthattak, különösen azok, akiknek nem sikerült az aranycsinálás, de mint udvari fizikusok, csillagászok abból éltek, hogy ezt megbízójuknak ígérték. Thurzó ugyan nem ígért semmit senkinek, de aranyat tudott előállítani, a réztisztítás során.¹⁰ A közvélemény az aranycsinálásra koncentrált,

s talán ezért is eretnokséggel vádolták, ugyanakkor elfeledkeztek arról, hogy a Thurzó-vagyon nagy része a mellékesnek tartott réz kitermeléséből és eladásából származott.

Thurzó János polgármester úr jó kapcsolatban volt a Krakóban működő dómépítőkkal is. A város főtemplomában, a Mária katedrálisban építtetett egy gótikus stílusú kápolnát családja számára.

A katedrális legnagyobb ékessége is részben neki köszönhető létét, hiszen Ő hívta Krakóba Weit Stowss szobrászmestert Nürnbergből, a híres Mária szárnyasoltár elkészítéséhez. Az oltárhoz szükséges aranyat Thurzó adományozta a templomnak.¹¹

Közismert, hogy szerte Európában a katedrális építő közösségek titkos tudományok művelésével is foglalkoztak, például vegyészettel, orvostudományokkal, és természetesen számtani és mértani feladatok megoldásával is, ami a maga korában magas műveltségi szintnek számított.

Mindezeket figyelembe véve, némiképpen érthető a Thurzók ellen felhozott vád, hogy eretnekek lettek volna, hiszen többet tudtak, mint az udvari fizikusok, aranycsinálók, akikben nem volt hiány Krakóban. Méltán voltak féltékenyek a Thurzók tudására és irigyek a vagyonukra, s természetesen áskálódtak ellenük.

Idősebb Thurzó János eredetileg papi pályára készült. Legjobb barátja Róth János, a későbbi boroszlói püspök volt, s csak családi okok kényszerítették arra, hogy otthagya a teológiát, továbbvezesse a családi vállalkozásokat. Teológusként, feltehetően ismerte a humanizmus és neoplatonizmus eszmevilágát. Fiai tanulmányait hathatósan támogatta. Először a krakkói egyetemet látogatták, ahol különösen János tűnt ki kitűnő tanulmányi eredményeivel,¹² majd Itáliában taníttatta őket. János Pádovában és Rómában tanult, kánonjogi doktorátust szerzett Rómában, ahol humanista studiumokat is végzett. Bejáratos volt a pápai udvarba, ahol VI. Sándor pápa kegyeltjeként tartották számon. Krakóba hazatérve, pappá szenteltette magát, és két évet a krakkói egyetem rektoraként töltött szülővárosában.¹³

1502-ben Róth János boroszlói püspök idős korára való hivatkozással koadjutort vett maga mellé, így került ifjú Thurzó János Boroszlóba. A Thurzó-összeköttetések segítettek. Boroszlóban Róth püspök halála után, 1506-tól már mint kinevezett püspök vezette az egyházmegyét.¹⁴

Az 1500-as évek elején, tehát mikor Thurzó püspök megkezdte működését egyházmegyéjében, nem lehetett könnyű dolga. Az egyházon belüli krízis érezhető volt Sziléziában is. A családi ház nyitottsága és a másság tolerálása kialakították a fiatalemberben az ésszerűségere való törekvést, az itáliai tanulóévek és a pápai udvar világa pedig a reneszánsz egyházfejedelem képét formálták meg benne, ami irritálta környezetét.

A sziléziai közállapotok sajnos nem arról tanúsítottak, hogy az egyház tekintélye erős lett volna, amin Thurzó személye esetleg még ronthatott volna. Thurzó püspök életvitele kifogásolható volt ugyan, de a korabeli feljegyzések arról tanúsítottak, hogy egész Sziléziában zavaros volt a helyzet az egyházon belül.¹⁵ A híres Klose-féle gyűjtemény számos történetet tartalmaz Szilézia életéből erre az időszakra vonatkozóan. Thurzó püspök magánéletével és a papság életével kapcsolatban is. A Klose gyűjteményben található feljegyzések bizonyítják, hogy a káptalan atyái nem éltek egészen jámbor, önmegtartóztató életet. Pl. a püspöki kancellária vezetője, Apacius Colo, nyíltan együtt élt egy Helena nevű hölgygel. Fennmaradt Colo egy híres, hírhedt mondása is: „A szabályzatokban az olvasható, hogy pap ne éljen nővel, de az sehol sincs a szabályzatokban, hogy a nők ne éljenek a papokkal.”

Boroszló városatyái úgy érezték, hogy városuk

leányai és asszonyai nincsenek biztonságban a klérus zaklatásaitól. Kompromisszumos megoldást találtak ki az ilyen kényes természetű ügyek elsimítására. Ennek értelmében: a város tanácsa elnézte a papoknak a nők megrontását, ha egy hírbe hozott lányért vagy asszonyért 200 aranyat fizetnek a városi tanácsnak, a megbecstelenített hölgyekért.¹⁶

Az áldatlan helyzet, s a közbiztonság hiánya oda vezetett, hogy 1511-ben egy példátlan eseményre került sor Szilézia egyháztörténetében. A boroszlói káptalan felhívást intézett saját püspökéhez, „Reformatio morum” címmel. Követelték az egyházi személyek magánéletének megregulázását. Thurzó püspök nem tagadta a tényeket, nem vitakozott a káptalan atyáival, és válaszképpen megküldte káptalanjának a püspöki jelvényeket. Ez meglepte és egyben megijesztette a káptalant, hiszen lemondása jelentős anyagi veszteségeket okozott volna magának a káptalannak, s így jobbnak látták a püspöki jelvényeket azonnal visszaküldeni.¹⁷

Ezzel a lépéssel egyben elismerték azt, hogy a jövőben sem lesz jobb. Püspökük életvitele nem fog megváltozni, s ami ezzel együtt jár, az egyházmegye papságának erkölcei sem fognak javulni.

Az érsekség teljes papságára vonatkozóan, figyelemre méltó dokumentumok még a színódus törvényei ebből az időből. Például: „a papok nőt ne tartanak otthonukban, — korcsmákba ne járjanak — kártya, kocka és egyéb hazardjátékokat ne játszanak, — gazdag és feltűnő öltözetet ne viseljenek, — kigombolt csipkés gallérokat ne hordjanak, arany, ezüst hímzéses ruhát ne viseljenek.” stb.¹⁸

Mindezek ellenére, a XV. és XVI. sz. fordulóján a papság volt a kor szellemi életének vezetője. Thurzó János püspök mindezek ellenére, vagy talán ezzel együtt kora kiváló egyénisége volt, vérbeli humanista, aki elsőként Sziléziában, képviselte az új kor szellemét a humanizmust.

Thurzó János nagy tisztelője volt kora kimagasló humanistáinak, így Rotterdami Erasmusnak is. Erasmus elsőként Thurzó János kereste fel levelével. Levelezésüket Thurzó János neveltje, Caspar Ursinus Velius közvetítette. Erasmus szerette volna nyomtatásban látni Thurzó János leveleit, melyek a latin levélírás gyöngyszemei voltak, de mivel a levelek Erasmus számára rendkívül sok dicséretet tartalmaztak, így kénytelen volt eltekinteni tervétől.

Thurzó püspök meg akart személyesen is ismerkedni Erasmus-szal, s ezt levélben tudatta vele. Erasmus 1519. április 20-án kelt válaszlevelében igyekezett az útról lebeszélni a beteges püspököt, s azt állította, hogy tulajdon személye kevésbé érdekes, mint a munkái.¹⁹ Thurzó János püspök halálhírét Erasmus Brüsszelben tudta meg, egy évvel a püspök halála után, Laski Jeromos lengyel humanistától.

Közismert Thurzó püspökről, hogy a teológia és a filozófia tudományának oadaó híve volt. Mindezekellett a Szentírás tartotta mérvadónak és erre hivatkozott a hittételekben. A skolasztikus értelmezésektől elhatárolta magát.

Thurzó püspök halála előtt kapott egy levelet Luther Mártontól, melyben erőt, egészséget kíván neki, s mielőbbi gyógyulást. Luther 1520. november 13-án kelt levelében a következő szavakkal dicsérte Thurzó János püspököt: „eodem fide episcopus Vratislaviensis obiit, omnium episcoporum huius saeculi optimus...”²⁰

A boroszlói püspök híre partfogoltjai útján jutott el Lutherhez. Thurzó egyik kedvence, Johann Hess volt, kiből Szilézia első, jelentős reformátora vált a későbbiekben. Hess mellett két jelentős egyházi személyiség köszönheti egyetemi tanulmányainak támogatását Thurzó püspöknek. Ambrosius Moibanus és Domenicus Schleupner. Mindketten a püspök halála után Boroszlóban telepedtek le, s a város első reformátorai voltak.

A XVI. sz.-i kortárs humanisták véleménye meg-

oszlík, ha értékeli a püspök viszonyát a reformációhoz. Pártfogoltjai, kik közt igen sok lutheránus volt, lelkesen bizonyították, hogy egész tevékenységével az egyház megújítását szolgálta, s így előkészítette Luther áldásos tevékenységét. A katolikus egyháztörténészek viszont minden adandó alkalommal aláhúzták azt a tényt, hogy Thurzó püspök Luther tanaiban az egyház megújítását látta, s nem gondolt egyházzsakadásra. A kezdeti időben maga Luther is nagy valószínűséggel így gondolkodott.

Tényként említették a reformáció hívei, hogy néhány évvel Luther fellépése előtt, Thurzó János püspök megtiltotta Boroszlóban egy könnyező Mária-kép kultuszát a Szent Dorottya templomban. Állítólag, mikor egy hívő csekély ajándékot dobott a perselybe, a Máriát ábrázoló kép elkezdett könnyezni. A templom számára jókora extra jövedelmet jelentett ez a könnyező madonnakép. Thurzó püspök pedig egyszerűen betiltatta a tiszteletét. Hívó asszonyok deputációja sem hatotta meg. Próbált egyezésre jutni az asszonyokkal. Felajánlotta, vágják ketté a képet, mert neki is kell a „csodából”. Végül is meg tudta győzni a hívőket, de a papságnak meg kellett ígérnie, hogy hasonló esetekben nem avatkozik bele az ügyek menetébe, s így a kedélyek lecsillapodtak.²¹

Thurzó János boroszlói püspök, mint vérbeli humanista s egyházfejedelem, erőit az irodalom és a művészetek pártfogására koncentrált, s az egyházi reformok ügyét a káptalanra hagyta, ahol a káptalani atyák közt igen sok volt olyan, aki Luther elveit teljesen magáévá tette s a maga módján lutheránusként élt.

A XX. sz. végén élő ember számára Thurzó János boroszlói püspökben a Jagelló birodalom egyik legjelentősebb humanistáját kell tisztelnünk. A reformáció szempontjából nézve, Luther egyik levelezőtársát és tisztelőjét, és az egyház megújulásának odaadó hívét jelentette.

BIBLIOGRAFIA

¹ Nagy, Iván: Magyarország családai címerekkel és nemzedékrendi táblákkal. Pest 1865. XI. kötet, 200 lap.

² Codex diplomaticus civitatis Cracoviensis: Kraków 1879. 38 l.

³ Orsz. Széchenyi Könyvtár, Oct. Lat. 667. folio 36a. „Joannes de Thurzo habuit duas uxores Ursula et Barbara.” Az OSzK kéziratárában került elő ez az adat. Ez úton is köszönöm Földesi Ferenc levéltáros úr szíves közreműködését ez ügyben.

⁴ Nagy, Iván: o. c. 201 lap.

⁵ Paprocki, Bartłomiej: Herby rycerstwa polskiego. Kraków 1853. 896 lap. (e könyv első kiadása Báthori István lengyel király számára készült Krakkóban, 1584-ben.)

⁶ Lewicka-Kaminska, Anna: Inkunabuly Biblioteki Jagiellonskiej. Kraków, 192 Nro. 1136—1137. — Jelenleg Magyarországon a szentendrei „Bibliotheca Graecortodoxa” rendelkezik egy „Triod Cvetnaja” című kiadvánnyal a krakkói Fiol-féle nyomda termékeiből.

⁷ Treichel, Ilona: Słownik pracowników ksiązki polskiej. Warszawa 1972. 222—223 lap.

⁸ Nagy, Iván: 203 lap.

⁹ Wapowski, Bernat: Chronico... 1521, Cracovia. — a szerző kitörő vulkánhoz hasonlította a Thurzók kohóit. Bátran tarthatja az utókor ezt az adatot az első környezetvédelmi tiltakozásnak Lengyelországban.

¹⁰ Ptasnik, Jan: Turzonowie w Polsce i ich stosunki z Fuggerami. in: „Przewodnik naukowy i literacki” 1905.

¹¹ Reinhard, Emil: Johann Thurzo von Bethlemlalva, Bürger und Konsul von Krakau in Goslar 1478—1496. Goslar 1928. (Beitrag zur Geschichte der Stadt Goslar. Heft 5.)

¹² Bauch, Gustav: Johann Thurzo und Johann Hess. in: „Zeitschrift für Geschichte Schlesiens” Band 36.

¹³ Otto, Carolus: De Johanne Thurzone episcopo vraslaviense commentatio. Breslau 1865.

¹⁴ Korytkowski, Jan: Pralaci i kanonicy katedry metropolitanej gnieznienskiej. Gniezno 1883. 157 lap.

¹⁵ Klose, Samuel-Benjamin: Dokumentirte Geschichte und Beschreibung Breslau 1780—1781. A szerző egy breszlai zsidó kereskedő volt. Nagy szorgalommal gyűjtött minden adatot, ami Breslau történetéhez tartozott.

¹⁶ Klose, Samuel-Benjamin: o. c. 33—56 lap. — Weiss A.: Chronik der Stadt Breslau. Breslau 1888. 386 lap.

¹⁷ Luchs, Hermann: Schlesische Fürstenbilder des Mittelalters. Breslau 1872.

¹⁸ Sawicki, Karzymierz: Synody diecezji wroclawskiej. Wroclaw 1963.

¹⁹ Erasmus Rotterdamus: Breviores et elegantiores aliquot epistolae... Cracoviae 1528. — Erasmus von Rotterdamus Briefe. (Kiadva: Walther Kaehler) Leipzig 1938. 490 lap.

²⁰ Martin Luthers Briefe, Sendschreiben und Bedenken. Berlin 1825. Wette, Band I. 472, 523—524 lap.

²¹ Pol Nikolaus: Jahrbücher der Stadt Breslau. Band III. Breslau 1824. 2—3 lap.

CSONKA ALBERT:

OSCAR CULLMANN professzor 90 éves

Véleményem szerint méltatlanul és igazságtalanul felejtettük el őt magát és talán azt is, amit tanulhattunk tőle és írásából. Az én teológiát hallgató és tanuló éveimben (1947—52) Bultmann- és Barth Károly-szabású, velük egyenlő „súlyú”, vitatkozó teológus-nagyság. Tekintélyként emlegették soproni professzoraink (főképpen Karner Károly és Budaker Oszkár). Így én a szigorlati dolgozatom témájaként is éppen O. Cullmann hatására a „Christus praesens”-t kaptam mind újtestamentomi szakkörből, mind a dogmatikaiból. Csak 4 akkortájt megjelent könyvéhez jutottam támaszként: „Königherrschaft Christi und Kirche im NT” (Zürich 1941), „Urchristentum und Gottesdienst” (Basel, 1944), „Tauflehre des NTs” (Zürich, 1948) és „Cristus und die

Zeit” (Basel, 1947). Lelkesszé szentelése után (1952) hamarosan nagyon messzire (Óriszentpéter „alpokaljai faluba”) helyezett az akkori püspök (Vető Lajos), talán épp azért, hogy ne jussak könnyen tálatokat nyitó könyvekhez, mert később, amikor mégis bemelegkedtem az Evang. Teol. Akadémia könyvtárába új szakkönyveket keresve, durván elutasítottak. Így sorsoim úgy alakult, hogy többé már csak magánkapcsolatokból jutottam új művekhez és persze kevéshez, O. Cullmannéhoz egyáltalán nem. Lassan arra gondoltam, hogy meg is halhatok közben (születése évét akkor még nem ismertem), vagy pedig tudománya és személye „üstökös” jellegű volt csupán.

Külföldi egyházi újságokat olvasva boldogan fedeztem fel, hogy 90.

születésnapja alkalmából milyen nagy ünneplésben részesítik világszerte a testileg és szellemileg még mindig friss („vivacitè etonnante”) és alkotó tudóst. — De miért nem lehetett hallani róla és olvasni írásait úgy, amint évszázadunk negyvenes és ötvenes éveiben még nálunk is, hiszen ha én „vidékre számúzve” nem is juthattam hozzá, tudomást sem szerezhettem róla, — sorra jelentek meg újabb jelentős művei, aminek felsorolására most lehetetlenség vállalkozni. Három sokszor idézett könyve címét mégis leírom: „Die Christologie des Neuen Testaments” (Tübingen, 1958), „Petrus, Jünger — Apostel — Martyrer” (Zürich, Stuttgart, 1962) és „Hell als Geschichtè” (Tübingen, 1965). Nem én vagyok hivatott arra, hogy ezek jelentőségét méltassam,

vagy akárcsak „szakszerűen” ismer-tessem, de minden keresztyén és főként „teológus” figyelmébe szeretném ajánlani.

Annak okát, hogy O. Cullmann professzort mégis mintha mellőzték volna az „élvonalban” levő 20. század nagy teológusainak felsorolásából, én csak asszociációkból tudok magamnak magyarázatot adni, a következőkre figyelve:

1. Strassburgban született 1902. február 25-én. A város neve maga is utal szerepére és jelentőségére: „utak őrzője” = nem önmagában fontos, hanem „szolgálata”. Az ott már széles Rajna folyó a németeknek „tulsó” oldalán hídfő, összekötő jellegű. Ezért nem volt sohasem igazán német, de francia sem, hiába csatolták ide vagy oda. A lakosság valószínű kelta eredetű. A hivatalos nyelv most dominálón franciá, de az idősebbek németül iskolázták magukat, pedig otthonukban az „elzászi dialektus” beszélik. A világhírű nagyváros jelképe egy valóban pártját ritkító gótikus „katedrális”. Azért tettem idézőjelbe a megnevezést, mert a strassburgi polgárok „münster”-ként emlegetik, ami jelzi, hogy nem püspöki templomnak épült, hanem a város polgárainak több évszázados összefogásából és tulajdonképpen, mint a kolostortemplomok („monasterium”), szerzetes papok szolgálati szentélyeként. Méreteiben a világ legnagyobb templomaival vetekszik, a gótikának is egyik legjellemzőbb büszkesége, és mégis sajátos megjelenésű már kívülről is, mert az egyik tornya 142 méter magas, csipkészerű csúcs, mint Németországban az ugyanúgy „münster”-nek nevezett Ulm-i és a Freiburg/Brg.-i nagytemplom, vagy az ismertebb, de igazában nem „eredeti” kölni székesegyház mindkét csodálnivaló tornya. A strassburgi münsternek csak egyik tornya ilyen, a másik „csonkatorony”, talán megunták már továbbépíteni, befejezni? Nem! Hanem: mivel nem püspöki templom volt, építése idején tilos volt egyforma magasságú tornyot emelni. A másik magyarázat: a francia (és angol) gótikus székesegyházak tornyai mind sisak nélküliek! Tehát a strassburgi münster építői mindkét megjelenési formát érvényesíteni hagyták. Kompromisszum? A strassburgiakat ismerve: nem!, hanem az öntudatos és nemes tolerancia (=türelmesség) jele. — Ezen külső „tünetekből” eredhet az, amire még gondolok magyarázatként O. Cullmann professzor bűvópatakszerű karrierjét látva:

2. Az elzászi „genius loci”. Az ami még két — itt is megemlítést érdemlő — honfirtást és a teológia tudományának „atyját” (Schweitzer Albertot) és mindkettőjük „ősatyját” (Martin Butzert) is jellemezte. Mint ismeretes: az utóbb nevezett Luther kortársa és jóbarátja volt (1495—1555), de nem szolgálta máshol az Ágostai Hitvallást cécérül vevő evangélikus dogmatikai, meg liturgikus paragrafusokat, nem is ellenséges modorban, mint akkor a „svájciak” („Helvét- és Heidelbergi

hitvallást elfogadók). Butzer reformációja sajátosan „strassburgi” = tolerans-„protestáns”, ami sem „konszenzusunió”-t nem jelent, sem olcsó „pluralizmus”-t. Az elzászi „protestáns egyház” tagja a Lutheránus Világszövetségnek, sőt André Appel személyében egy strassburgi lelkész volt a főtitkár, valamint a Világszövetség Ökumenikus Kutató Intézete (aminek Vajta Vilmos volt az első igazgatója és világrangra emelője) az alapítástól kezdve Strassburgban található. (A franciák „Strassbourg”-ként írják.) Albert Schweitzer, a másik nagy elzászi teológus, akit Cullmann professzorral kapcsolatban meg kell említeni. A mostani megemlékezések és ünneplés során ugyanis maga az ünnepelt mondta ki, hogy Albert Schweitzer indította őt teológiai pályára, és pedig az akkor is nagy vitát kiváltó könyv: „Geschichte der Leben-Jesu-Forschung” (1901, Tübingen). A könyv megjelenésekor A. Schweitzer „privatdozent” volt a strassburgi egyetem evangélikus fakultásán, és 1903-tól 1906-ig a Thomasstiftnek (lelkésznevelő) az igazgatója, de 1904-ben jelentkezett a Parisi Evang. Misszió hirdetésére afrikai szolgálatra. Ezen elhatározásából is a különösen nemes („elegáns”?) elzászi „attitűd” jelét ismerhetjük fel! Valamint Oscar Cullmann teljes életútjában is. Ő, mint említettük, nem teológusnak indult, hanem philológusnak, különösen az ún. „holt nyelveket” tanulmányozta. Először Párisban kapott állást gimnáziumi tanárként. Híressé lett a görög nyelvben való tudománya, ezért szülővárosa hamarosan meghívta Strasburg híres egyetemének UT-tanszékére. Ott mint egegyetemes és történész („patrológus”) lett híressé 1930 óta, amikor 28 éves volt. Mellesleg a Thomastift igazgatója is lett, mint „szellemi atyja”, Albert Schweitzer néhány évvel azelőtt. 1938-ban őt is „elcsábították” Strassburgból Bazelba, ahol később az egyetem rektora is volt több éven át; de Strassburghoz sem lett hűtlen, mert váltakozó szemeszterenként ott is előadott, sőt Párisban, New Yorkban, Romániában és Jeruzsálemben is.

3. Óriási szerepe van az ökumenikus mozgalomban, pedig máig is a háttérben, szinte megemlítve sem maradt (rá nagyon is jellemzően!). Egész „attitűdje”, elzászi toleranciája és minden megjelent írása is ez irányban igazít el és ösztönöz. De azt is tudhatjuk, hogy a II. Vatikáni Zsinat merő gondolatának felvetésében milyen döntő szerepe volt. A később (1958-ban) XXIII. János néven ismeri Angelo Giuseppe Roncalli egykor pápai nuncius volt (1945-től 1952-ig) Párisban. Neki is voltak már akkor „ökumenikus fájdalmai”; ugyanis 1925-től Bulgáriában, majd 1935-től 1944-ig Törökországban és egyidejűleg Görögországban képviselte a Vatikánt pápai nunciusként. Nehéz és nem csillogó küldetés volt ez, de sokat okult és tanult belőle. Páris és Franciaország más volt: külsőleg ragyogás, az ország lakosai

névlegesen 80%-ban római katolikus vallásúak, stb., stb., de a felszín alatt „pokol”. Oscar Cullmann ez időben többször is töltött hosszabb-rövidebb időt Párisban vendégprofesszorként az egyetemeken. Egészen biztosan Roncalli nuncius is felfigyelt rá, mert meghívta őt személyi tanácsadóként a II. Vatikáni Zsinat idejére (1962—1965). Hogy milyen értékes szaktanácsokkal szolgálhatott (a háttérben), bizonyítja az a tény, hogy XXIII. János 1963-ban bekövetkezett halála után, az új pápa: VI. Pál is megkérte Cullmann professzort tanácsadásra, ami többet jelentett, mint a „hivatalos megfigyelő” címét és státust viselő (anglikán, ortodox, lutheránus, református stb.) egyházak „delegátusai”-nak szerepe. O. Cullmann nem delegálta senki, nem is „képviselt” senkit, de éppen ezért „függetlenebb” volt mindenkinél, ő csak a „nem csúrt-csavart” tudományát, philológiai —, újtestamentumi és patológiai alapos kutatásainak tiszta eredményeit nyújtotta, senkivel sem vitakozott. A „Határozatok” pecsétell ellátó (igen körültekintő, sőt aggályoskodó) VI. Pál pápának éppen erre volt szüksége. A nehezen megszűletett, de protestánsok számára igen fontos Constitúciók magukon viselik O. Cullmann professzor alapos munkálkodását is. Csak néhányat említek: 1. a mise fogalmának 180-fokos változása: a népyelv használata, a két szín (kenyér és bor) nyújtása minden oltárhoz járulónak, és ami az előzőkből következik: a „versus populum” oltár a „pap” ne a gyülekezetnek hátat fordítva „misézzen”, hanem „szembenézve”. 2. Az Egyház fogalmában az eddig egyoldalúan túlhangsúlyt kapott „Krisztus teste” mellett „az Isten vándorló népe, családja”, stb. is fontos, mert éppen ebből a 3. pont: az Ökumene, és vele a „konciliariátus” (a pápa szerepe stb.).

Mint tudjuk, tapasztaljuk, a II. Vatikáni Zsinat csak kiváló indulásnak számít az egyházak egymáshoz közeledésében, de még sok vita és huzavona van mindíg. O. Cullmann sem télenkedik. A 90. születésnap ünnepségeken nagy tetszést aratott legújabb könyve: „la prière dans le Nouvo Testament”. Benne összefoglalja kutatásainak eredményeit, és meggyőzően tárja fel az Újtestamentum vitathatatlan igazságát, hogy az „egység” megvan, mint a Biblia is egy, csak akik írták és olvassák, esetleg magyarázni próbálják, az Egyház (Krisztus misztikus testének) minden tagja, más és más, de ez nem ok az ellenségeskedésre, sőt! (Vö. I. Kor. 12.). Az ökumenikus találkozásokon keresik a senkit sem kizárni akaró, vagy bántó jelszavakat, mint pl. a „sokfélék egysége”, vagy „kien-gesztelődött sokféleség”. A nagy tekintélyű francia lutheránus (strassburgi) professzor Marc Lienhard Oscar Cullmann legújabb könyvében talált kifejezést: „L'Unité par la diversité” kifejezést találja legújtestamentumibbnak és ma is meglevő valósnak. Érdemes figyelni rá visszamenőleg is, és továbbmenetelve is! Isten éltesse még sokáig O. Cullmann professzort!

EGYHÁZJOG

Dr. Boleratzky Lóránd: A magyar evangélikus egyház jog alapjai és forrásai. I. rész. Bp. 1991. 280. p.

A recenziens — merőben szokatlan és talán ide nem illő módon — bizonyos meghatottsággal veszi kézbe ezt a könyvet. Ennek oka az a tény, hogy ilyen, a magyar evangélikus egyház jog alapjait és jogforrásait tárgyaló mű közel száz éve nem jelent meg a magyar jogirodalom területén. A mintegy évszázada nélkülözött opusz tehát határkő, jogtörténeti — egyházjogtörténeti — jelentőségű alkotás. Érzelmi vonatkozások nélkül sem lehet mellette elmenni.

Amint a könyv címéből is világosan kitűnik, a szerző ezúttal az evangélikus egyházjognak csupán alapjait és jogforrásait taglalja. Ez adja a koncepció első részét, míg a majdan megírásra és kiadásra kerülő második rész alapjául a most megalkotandó zsinati törvények fogják az anyagot szolgáltatni.

A mű lényegében két, széles ívelésű fejezetre tagozódik. Egyik az *alapfogalmakat* tisztázza és az egyház jog elméleti kérdéseit taglalja. A másik fejezet az egyház jog *forrásait* veszi bonckés alá és körültekintő gondossággal vizsgálja azokat a tényezőket, amelyek e vonatkozásban egyáltalán szóba jöhetnek. Ez a szerkezeti felosztás jól felépített, rendszeres és logikusan elgondolt. Csak sajnálni lehet — mert az anyagban szükséges tájékozódást némiképp zavarja — hogy a fejezetrészek és címek elejére helyezett, tömören megfogalmazott alcímek a szövegben folyamatosan vezetett számokkal (1,2. stb.) nincsenek ellátva.

A fejezet bevezetéseként a szerző az *egyház fogalmának* meghatározásával foglalkozik. Abból indul ki, hogy „az egyház jog tudományának egyik legfontosabb alapkérdése az egyház fogalma és lényege, mivel ezen épül fel az egyház jog egész rendszere”. (11. old.) Ehhez képest az alapokig: a Bibliáig, az egyház keletkezéséig és a keresztyén egyház fogalom kialakulásáig nyúl vissza. Minden számbajöhető adatot felhasznál és

megvizsgál, valóságos teológiai és egyháztörténeti körképet nyújt. Értékes fejtegetései olykor el is ragadják a szerzőt, mert nem egyszer túlságosan részletezővé válik. Különösen helytállóak és meggyőzőek viszont azok a kritikai észrevételei, amelyekkel Rudolf Sohm idevonatkozó megállapításait kezeli. (12—26. old.)

Az evangélikus egyház fogalom pontos meghatározása érdekében a szerző a ma élő és működő nagy egyházak fogalmi kellékei felől közelít céljához. Mindenekelőtt a *római katolikus* egyház fogalmat tekinti át és igen jó érzékkel tapint rá ennek legfőbb jellemzőire, más egyházfogalmaktól eltérő sajátosságaira (27—42. old.) Ugyanilyen módon foglalkozik a *református egyház fogalom* adottságaival. Itt — a dolog természete szerint — főleg Kálvin gondolatait és tételait állítja előtérbe, mikor — többek között — azt hangsúlyozza, hogy a kálvini felfogás szerint minden gyülekezet (egyházközösség) kész, befejezett egyház, bár ugyanakkor az egyházközösségek kapcsolatának kiépítése is lényeges követelmény (43—49. old.). Ezt követően kerül sor a műnek széles ívelésű mondanivalójára: az *evangélikus egyház fogalom* meghatározására. Itt a szerző hármas tagozódással dolgozik: előbb taglalja a teológiai egyházfogalmakat, majd rátér a szociológiai egyház fogalom felvázolására, gondolatait végül a jogi értelemben vett egyház fogalom kimunkálásával zárja. A *teológiai egyház fogalom* körvonalazásánál hangsúlyt kap egyfelől, hogy az egyház alapstruktúrája szellemi-szentségi, másfelől jellegzetesen kidomborodnak mind Luther, mind az Ágostai Hitvallás, illetve más hitvallási iratok idevonatkozó tanításai, állásfoglalásai. A meglehetősen részletekbe menő, kissé szétésozónak tűnő vizsgáldást (51—65 old.) végül is szerencsés kézzel fogja össze a szerző, midőn az előadottakat rekapitulálva néhány tömör bekezdéssel zárja mondanivalóit (62—65. old.) A *szociológiai egyház fogalom* ki-

munkálásánál a szerző az egyházat, mint társadalmi jelenséget vizsgálja. Itt kerül sor a szabad egyház, az államegyház, a nép-egyház, a hitvallásos, a hitvalló, a fiatal egyház és az evangélikus világegyház fogalmának mérték- tartó megvilágítására (66—74. old.) A *jogi értelemben vett egyház fogalom* áttekintése nyomán helyes a műnek az a megállapítása, hogy a jogi értelemben vett egyház azonos a szociológiai értelemben vett egyházzal, azzal a különbséggel, hogy ezt a jog egy- sége foglalja össze. (75—86. old.)

A mű jellegéből és tartalmából értelemszerűen következik, hogy ha a szerző az egyház jog fogalmát és tartalmi adottságait tisztázni akarja, magának a *jog fogalmának* a feltárását semmiképpen sem mellőzheti. Körültekintő fejtegetésekbe bocsátkozik tehát és igyekszik — nem kétséges módon: sikerrel — ezt a kérdéskört minden számba vehető oldalról bejárni. Olykor talán túlságosan is részletező módon. Idevágó gondolatainak közlése során azt a benyomást kelti, mintha a képzett jogász kissé „elsodorta” volna az egyház jogást. Vannak szövegrészek, mint pl. tárgyi jog, alanyi jog, váromány, jogi tény, jogügylet stb., amelyek inkább jogelméleti, mintsem egyház jogi mű lapjaira látszanak kívánczolni (96—99. old.)

A következő lépés — értelem- szerűleg — az *egyház és a jog* viszonyának feltárása lehet. A szerzőt jellemző alaposság itt is megmutatkozik. A *ius divinum* és a *ius humanum* fogalmával kezdi, majd részletesen taglalja Luthernek a jogról alkotott felfogását. Itt — szükségképpen — ismét előkerül R. Sohm az egyház és jog közötti ellentmondást hangsúlyozó tételének kritikája. E témarész összegezésésként egyet lehet érteni azzal a megállapítással, hogy a jog az egyház célkitűzéseinek megvalósítására csak korlátozottan alkalmas és hogy a jogi szabályozás és az egyház lényege között harmóniának kell lennie (100—115. old.)

Az *evangélikus egyház jog fogalma* a mű egyik központi témáráé. Jól átfogott fogalmi meghatározással kezdi, majd imponálóan felsorakoztatott *criticus* apparátusra támaszkodva részle-

tes — olykor túlságosan is részletező — áttekintéssel szolgál a hazai, illetve külföldi, zömmel német jogászok, egyházjogászok idevonatkozó fejtegetéseinek lényegéről, elméleti állásfoglalásairól. Nem kerüli el a figyelmét a joghoz tapadó kikényszerítés kérdése sem és amikor megállapítja, hogy az egyházjog éppen a kikényszeríthetőség vonatkozásában — a nemzetközi joghoz hasonlóan — gyenge, primitív belső jog, ugyanakkor útmutatást ad arra, hogyan lehet ezt a jogot megerősíteni: a spiritualizált jogszabályok kiiktatásával és annak felismerésével, hogy a jog csak világi problémák rendezésére alkalmas eszköz (116—148. old.)

Az *evangélikus egyházjogtudomány és segédtudományai* külön témárészként foglalkoznak az említett diszciplína művelésének főbb irányjaival. Szerző helyesen mutat rá arra, hogy ez a tevékenység akkor éri el a célját, ha a jogtörténeti, közjogi, államegyházjogi dogmatikai, jogpolitikai, szociológiai és összehasonlító módszer együttes alkalmazására kerül sor. Ugyanitt kap hangsúlyt a segédtudományok művelésének fontossága és az egyházjogász-képzés szükségessége is (149—158. old.) Ezt a témárészt hivatott kiegészíteni az *evangélikus egyházjog irodalmának* vázlatos áttekintése a magyar, valamint — a legkiemelkedőbb és egyben hozzáférhető — külföldi opusok felsorolásával (159—171. old.).

A mű első fejezetének zárótémájaként a szerző azt vizsgálja, hogy milyen módon és tartalommal valósul meg a *magyar evangélikus egyházjog fejlődése a zsinatok tükrében*. Kezdve a XVI. század zsinataitól napjainkig terjedő teljes körképet nyújt, nem feledkezve meg azokról az állami jogalkotásokról sem, amelyek ezt a tevékenységet elősegítették. (172—193. old.)

A nagylélegzetű mű II., de súlyában a korábbival azonos, ám jóval kisebb terjedelmű fejezete az *egyházjog forrásait* tekinti át. A sokféle és sokirányú forrásanyagban nagy biztonsággal tájékozódik és határozott vonásokkal csoportosít. Eszerint az egyházi autonóm jogforrások mellett ismeretese az állami, a vegyes és külön a nemzetközi jogforrások (194—199. old.) Az egyházi autonóm jogforrások is tovább tagozódnak közvetlen és közvetett forrásokra. A közvetlen jogforrások hármasságban ismét tovább bomlanak és az egyházi törvényeket, az egyházi szokásjogot és a szabályrendeleteket ölelik fel.

Az *egyházi törvényekről* a szerzőnek — helyesen — kevés

mondanivalója van. Fogalmi meghatározást ad, majd érinti a törvény kihirdetésének és hatálybalépésének körülményeit és megemlíti azt a törekvést, amely 1966 óta rendeleti formában is megengedi törvényerejű jogszabály alkotását (201—204. old.). Az *egyházi szokásjog* jelentőségét több oldalról megvilágítja és fogalmi meghatározást is nyújt. Ez utóbbi kiegészítendőnek látszik azzal, hogy szokásjog keletkezéséhez a következetesen ismétlődő cselekmények mellett bizonyos hosszabb időn át gyakorolt magatartás is szükséges (205—209. old.). A *szabályrendeletek* a zsinat mellett az egyházi önkormányzati testületek jogalkotó munkáját jelzik a közvetlen egyházi jogforrások rendjében (210—212. old.).

A *közvetett egyházi jogforrások* élén a Biblia áll. Többoldalról vitatott jogforrási jellegét illetően a szerző a helyes állásfoglalást abban látja, ha a kérdést a teológia és a jog kettős mérceje alá állítjuk. Ily módon a Biblia normaalkotó hatása nem vitatható el (214—217. old.). A *kánonjog* és a *kánonjog jogforrási minősége* ma már erősen kétséges és ha másodlagos jogforrásként szóba jöhet, csak azokra a jogviszonyokra alkalmazható, amelyeknek dogmatikai alapja mind a római katolikus, mind az evangélikus egyházban azonos (218—221. old.) A *hitvallási iratok* jogforrási megítélésénél a szerző az itt számba jöhető dokumentumok részletes elemzésébe bocsátkozik. Úgy tűnik, hogy ez utóbbi helyett elegendő lett volna — a teológiai vonatkozások jelentős rövidítésével — a hitvallás és a jog kapcsolatának lényegére utalni (222—233. old.) Az *egyéb egyházi jogforrások* címszó alatt a mű érintőlegesen és jelzésszerűen foglalja össze azokat az elvi és tárgyi momentumokat, amelyek egyházi forrásjellege többé-kevésbé kimutatható (234—235. old.).

Az *állami jogforrásokról* a szerző — helyesíthető módon — csak nagy általánosságban szól,

kiemelvén azt, hogy az egyháza vonatkozó állami jogalkotást egyfajta, különféle irányú önkorlátozás jellemzi (236—238. old.).

A *vegyes jogforrások* rendjében a mű elsősorban az *állam és az evangélikus egyház közötti szerződésekkkel* foglalkozik. Külföldi példák említését követően a magyar megoldást ismerteti, majd a szerződés mint jogintézmény részletes elemzésébe bocsátkozik. Bár az elemzés és az osztályozás jogilag kifogástalan, mégis úgy tűnik, mintha ez a részletezés már túl szélesre tágitja az egyházjogilag itt szükségesnek mutató korlátokat (239—254. old.) Ami az *evangélikus egyház és más egyházak közötti szerződéseket* illeti, a szerző belföldi és külföldi egyházak szerint csoportosít és bemutatja az itt számba jöhető legfontosabb dokumentumokat. (255—260. old.)

A *nemzetközi jogi források* átfogó ismertetése alkalmas arra, hogy sokoldalúan bemutassa azt az egyre erősödő törekvést, amely a nemzetközi jog és az egyház kapcsolatának elmélyülésében világosan megfigyelhető (261—270. old.).

A művet az *egyházi jogszabályok személyi, területi, időbeli és tárgyi érvényességi körének* ismertetése zárja le (271—280. old.).

A széles erudícióval megírt könyv szerzője ha az egyes anyagrészek kezelése során különböző álláspontokkal találkozik, saját nézetét és felfogását mindig kifejti és ha szükséges, a kérdések megoldására is nyújt jogilag kellően megalapozott véleményét.

Végül az sem hagyható említés nélkül, hogy a szerző s mű ajánlásával a mártírsorsú *Ordass Lajos* püspök emléke előtt kíván tisztelettel fejet hajtani.

A jól szerkesztett és jól olvasható könyv a PATE sokszorosító üzem (Keszthely) munkáját dicséri.

Dr. Novák István,
egyet. kandidátus
ny. megyei bírósági tanácselnök

*Holtig kíséri azt a szeretet,
Ki szeretettel környez másokat.
Kigyúl a fénye, szétömlik sugára,
Ha már felhőkbe hanyatlott a nap.
Ki önmagáért él, fárad csupán,
Az emberek közt gyűlölt, idegen.
Az önzésnek gyümölcse elhagyottság,
A szeretet szeretetet terem.*

(D. Kovács Sándor püspök írta be egy emlékkönyvbe)

LUKATS MIKLÓS miniszterelnökségi államtitkár:

Negyedszer a politikai teológiáról

Nehéz reagálnom Frenkl Róbertnek, a februári Lelkipásztor Fórum rovatában írt cikére. Nehéz, mert, ún. politikai teológiával foglalkozó cikke (Evangélikus Élet, december 1.) és az én válaszcikkem (Evangélikus Élet, Karácsony) lényegét megkerülve nem akar visszatérni a hívő embereket és ezen belül főleg a hívő politikusokat napjainkban leginkább foglalkoztató kérdéshez; *hol a határa a régi bűnök törvényes számonkérésének és a keresztyén bűnbocsánatnak?* Elintézhető-e a probléma azzal, mint ahogyan azt Frenkl Róbert eredeti cikkében írja, hogy besúgóknak, gyilkosoknak, hazaárulóknak a keresztyénség nevében feloldozást adunk vagy szükség van az igazságszolgáltatás bírói útjára is?

En főleg a fentieket kifogásoltam vitapartnerem szemléletében és ha még foglalkozik sajtóvitánkkal jó lenne ezekre is választ kapni. Nekem ugyanis az a meggyőződés, szükség van a törvény előtti felelősségre vonásra, vagy egyéb törvényes szankcióra. A bűnbocsánat két ember viszonyának területén létezik, a hatalom (törvényalkotó, végrehajtó, bírói) és a társadalom viszonyát a *jog eszközei* jelentik. Persze mindenek felett van Isten bűnbocsánata, de földi síkon megadta a lehetőséget, mint eszközt, világi törvénykezésre is.

Nem arról van szó, hogy én vagy más próbálunk „napi politikai döntéseket keresztyén frazeológiával erősíteni”, hanem ezzel éppen azok élnek, akik az igazságszolgáltatás törvényes útját a hívők bűnbocsánatával akarják kiváltani. A törvényalkotók sohasem hivatkoztak keresztyénségre, annál inkább a törvény ellenzői. A provokatív kérdések lennének a legjobban megelpeve, ha pl. egy bírósági tárgyaláson az ügyvéd a keresztyénségre hivatkozva kérne felmentést egy gyilkosra.

Egy lelkesítő szakfolyóiratban ezeket kellett volna kifejteni más, bármilyen nézőpontból. Ehelyett megtudja az olvasó, hogy én mennyire tudnék beleszólni egyházunk életébe (erről később), mely szavakat, milyen összefüggésben használt ő és milyen szövegkörnyezetben idézem én, mikor gondolt képviselőkre vagy Kormányra és mikor gondoltam én stb., és persze olyan ma szokásos jelzők kíséretében, mint meghökkentő, megdöbbenő, mosolygató, stb.

Ha valamit félreértettem, az talán azért volt, mert első cikkében nem fogalmazott világosan, miről és főleg kikről van szó, pontosan

még most sem tudom. A lényegét azonban azt hiszem megértettem és reagáltam is rá, de erről a válaszcikkben nem találtam semmit. Ez azért is kár, mert ezzel, vagyis a megbocsátással vagy helyette az igazságtétellel kapcsolatban merülhet fel elsősorban, mely nézet politikai indíttatású, vagyis mely álláspont minősíthető *rossz értelemben vett politikai teológiának* — én Frenkl Róbert álláspontját tartom annak.

De van egy másik kérdés is, amit előző cikkemben én vetettem fel, mert izgat ez a probléma. Lehet-e, kell-e és ha igen, *mit jelent keresztyén módon politizálni?* Miért meghökkentő az, ha egy vezető pártpolitikus, aki egyben aktív egyháztag is, 1991-ben lutheránus lapban ír erről, ha már az sem meghökkentő, hogy ugyanezen egyház országos felügyelője aláír egy pártpolitikai nyilatkozatot, a Demokratikus Chartát, miközben máshol azt írja, hogy az egyház nem támogathat pártot? A vitaindító cikk politikai jellegéről nem is beszélve. Bár írtak, írhattak volna ilyen kérdésekről 1951-ben, 1961-ben, 1971-ben vagy 1981-ben is lapunkban! Melyik lap alkalmasabb ilyen kérdések megvitatására, ha nem egy egyházi lap?

Egyébként, ha valaki olvasta cikemet, láthatta, választ nem adtam a magam kérdésére, arra, hogyan kell hívő politikusnak állást foglalni különböző szituációkban, de valom, hogy ez megfogalmazható és meg is kell fogalmazni. Most sem tudom mindig bizottsággal megválaszolni. Inkább csak *a problémát szeretném felvetni, szeretném jelezni: van ilyen dilemmája aktív politikusoknak.*

És, hogy röviden számoltam be egy ilyen kérdésekkel foglalkozó protestáns konferenciáról? Helyhiány miatt nem is akartam beszámolni róla, csak utalni akartam arra, hogy ez olyan téma, amiről csak protestáns szempontból is több napon át lehet véleményt cserélni, mégha bizonytalanul is, nem kiforrottan. Mert itt még felekezeti különbségek is lehetnek.

Igen, pozitív jelenségnek tartom a teológia, a hit és a politika közös pontjainak a megkeresését, hívő politikusok konfliktushelyzetének a feloldását. Túl egyszerű azt mondani, hogy az a jó politikus, kazánkovács, mérnök, aki legjobb tudása szerint, tisztességesen látja el feladatát, hívő mivoltuk pedig személyes ügyük. A „tiszteségest” is sokan sokféleképpen értelmezik.

Egy kirívó példa: abortuszkérdésben többféle nézet létezik, és gondolom minden nézet képviselője tisztességesnek tartja magát, véleményeik ugyanakkor szöges ellentétben is állhatnak egymással. Ebben a kérdésben pl. ne legyen hívő politikusnak saját álláspontja? Ne vegye figyelembe álláspontját döntésénél? De igen! *A politikai lépéseket a szakszerűsége, a jogszerűsége, a célszerűsége túl motíválhatja a hitbeli meggyőződés is.* Döntéshozatalokat lendíthet, vagy fékezhet, formálhatja a részleteket és az átfogó egészet is.

És az egyház? Azt olvasom: „... az egyház nem tehet különbséget magukat hívőnek megjelölő és egyéb politikusok között...”. Lehet. De az egyházaknak vannak tanítási és érdekei, tehát a különböző dolgokról van véleményük is (ami nem biztos, hogy azonos mindig egyes tagjai és vezetői véleményével). Nem hiszem, hogy ezt kinyilvánítani helytelen lenne. Sőt az a lényeg, hogy ezt bármikor következmények nélkül megtehessek. Ez nem azt jelenti, hogy mindig ugyanamennyire a párt mellett tegyék le voksukat, de ha leteszük egy-egy döntéssel kapcsolatban, az találkozhat egyes pártok vagy politikusok véleményével is. Ez pedig nem közömbös egyik félnek sem.

Ami pedig végül engem illet, a volt egyházi ingatlanok sorsáról nem én, hanem az általam vezetett, kormányzati, önkormányzati és egyházi tagokból álló bizottság dönt. Bármilyen feltételezés nem engem, hanem az egész bizottságot sérti. Általánosságban, a félelemnek még a felvetését sem értem, nem személyem, hanem a megváltozott körülmények miatt. Még a legelvakultabb ellenzéki sem állítja, hogy ez a kormányzat ártana az egyházaknak. Feladatunk nem a beleszólás, hanem a kapcsolattartás, a segítség.

Persze nekem azért van beleszólásom az Evangélikus Egyház életébe annyiban, amennyiben a Fasori gyülekezetben mint presbiter, a Zsinaton mint póttag, behívásom esetén, szavazatommal véleményem nyilváníthatok.

Visszatérve az eredeti kérdésekhez, lehet, hogy sokan nem idevalónak tartják ezt a problémakört, de hétköznapjaimban másokkal való érintkezéseimben sokszor merül fel egyszerre az a két szó: *keresztyénség és politika.* Úgy érzem, erről nemcsak politikusoknak, de teológusoknak is kell beszélni. Erre számítok.

Az igehirdető műhelye

HÜSVÉT UTÁNI NEGYEDIK VASÁRNP
(KANTÁTA)
Mt 21,14—17.

Jézus szól és cselekszik

Igencsak nehéz feladatra vállalkozik az, aki a fenti textus alapján úgy akar prédikálni, hogy a jeruzsálemi jelenetet lefordítja a ma nyelvére. A textust és a jelen situációt összehasonlítva, mintha egy fekete-fehér képet és annak negatívját tennénk egymás mellé. Hol vannak templomainkból a vakok és a sánták? Miféle egyház vagyunk, hogy éppen Jézus „kicsinyei” a hiányzók? Hol vannak Isten csodái? Ha csodáról beszélünk, inkább gondolunk az elektronika csodáira: a mindentudó számítógépekre és az Öböl-háború hadi eszközeire. Hol vannak templomainkból az éneklő gyermekek? Hol vannak azok, akik ügyelnek az énekek „tantisztaságára”? És hol van a megszólaló Jézus, aki a vitás kérdésekben az igazságot kimondja?

Ha a mi situációnk egészen más is, legalább szólnunk a „szereplőkről”. Vakok és sánták. 2 Sámuel 5,8 szerint Dávid így rendelkezik (vagy így értik Dávidot): „Vak és sánta ne menjen be a templomba”. A kumrániak is kizárták maguk közül a bénákat, a vakokat, a süketeket, a némákat, az örülteket és a nyomorékokat. Jézus ezeket a szerencsétleneket nem küldi el, hanem segít rajtuk. Az Ő tette nemcsak erkölcsi rehabilitáció, társadalmi igazságtétel, hanem ezeknek a nyomorultaknak az élet lehetősége, a gyógyulás által a teljes emberi léthez való jutás fel nem mérhető nagyságrendű változása.

A másik „szereplőcsoport” a gyerekeké, akik abban a korban szintén teljesen jog nélküliek és kiszolgáltatottak. Ezek a gyerekek észreveszik, hogy Jézus cselekszik, észreveszik, hogy ez a tett jó, és hogy csoda! Mégpedig dicsérendő. Ezek a gyermekek nyilván ott voltak a jeruzsálemi bevonuláson, amikor a sokaság „hosszannát” énekelt Jézus dicséretére. (Mt 21,9.) Ezt az éneket tanulták meg, és most alkalmazzák a megtanultakat. És milyen jól alkalmazzák! Van „liturgikus” érzékük, tudják, hogy ez az ének ide való.

A szereplők harmadik csoportja a főpapok és írástudók. Haragszanak a csodáért. Nem illik bele teológiájukba. Nem fér össze Messiás-képükkel Jézus személye és cselekedete. Végképp felbőszíti őket, hogy Jézusnak még dicsérői is akadnak. A főpapok és írástudók ítéletét Jézus zsoltáridézettel (8. Zsolt 3.) nyilvánítja helytelennek. A *gyerekeknek ad igazat* a vitában, nempedig az illetékeseknek, akik a Szentírás tudósai, az isteni igazság birtokosai.

Ezek a csoportok csak mellékszereplők. A *főszereplő maga Jézus*, aki ott áll a középpontban. Igazán ő tesz, ő szól, ő ítél és azzal, hogy ott van, tesz és szól, ítél és felment, szólít meg minket is. És cselekszik közöttünk. Ha nem cselekednék, hol volna egyházunk, hol volnának gyülekezeteink, hol volnának híveink és mi magunk? Jézus szól, és ezzel teremti a csodát: *belőlünk (!) alkot gyülekezetet*. És ez csoda a mi világunkban. Az már a mi hitetlenségünkön múlik, hogy hiányoznak közülünk Jézus „kicsinyei”. És hiányoznak a rajtuk megtörténhetőségek.

Legnagyobb bajunk, hogy látjuk magunk körül az embereket, az emberi csoportokat, szándékokat és indulataikat, az eseményeket, csak éppen Őt nem akarjuk látni, pedig Ő ma is a középpontban áll. Akiről szól a hozsanna éneke.

Nem látjuk Jézust. Zajos körülöttünk a világ. Is-

tentelenség és istenellenesség. És a sajátos istenesegek: Isten a világegyetemben, Isten a mélyben, Isten a szférákban és Isten bennem. És ebből a vásári zürzavarból az *egy tiszta hang*: Jézusé. Hiányzik lelkünkéből a felismerés: igen, Jézus, ő egyedül, senki más! Ő ragyog, mert Ő a fény. Ő az igazság és az élet. Az igazi élet, az örök élet! És ezért Őt kell magasztalnunk. Egyedül övé legyen a dicséret! Énekeskönyvünk legbővebb fejezete a Jézus-énekeké. Nem véletlenül!

Ahol Jézus cselekszik, ott vannak az ellenségei is. Akik Őt kicsinyíteni, relativizálni akarják. Mintha egy volna a többi „nagy” között. Újra aktuális Luther éneke: „Végy erőt ellenséginken, Kik szent Fia-dat támadják, Hogy trónodról letaszítsák.”

A jeruzsálemi gyermekek Jézust mindennél nagyobbak látták. A templom urai nem. Jézus ezért elvonult. Kiment a templomból. A templom még negyven évig „üzemelt”, azután rommá lett. Mert Jézus kiment onnan. Elüldözték.

IMÁDKOZZUNK!

Urunk, add, hogy a gyermekek szemével lássunk Téged és dicsőségedet —, hogy velünk maradj, hogy néped lehessünk még sok nemzedéken keresztül. Hogy dicsérhessünk itt és az örökkévalóságban.

Trajtler Gábor

HÜSVÉT UTÁNI ÖTÖDIK (ROGATE) VASÁRNP
Lk 18,1—8

Imádkozó új nép

Boldog az a lelkész, aki ezen a vasárnapon prédikálhat evangélikus szószéken, hiszen minden erőltetés nélkül beszélhet az imádságról Rogate vasárnapján textusunk alapján. Természetesen a kijelölt evangéliumi szakasz nem mond el mindent az imádságról, csak két fővonást emel ki.: A türelmes, szerető, imameghallgató Istent és a türelmesen, állhatatosan, szüntelenül könyörgő özvegyasszony kérést imádságát. De ez a kettő elég. Az elsőben az evangéliumot hallhatjuk meg, a másodikban a bátorítást, buzdítást.

Nem feledjük, „hogy Ágendánk az Imádkozó gyülekezetéről” akar témát adni és ez azt is jelenti, hogy nem az egyes imádkozó emberről, vagy nem a bennső szobába vonuló tanítványról kell beszélünk, hanem az *ecclesia orans*-ról, az imádkozó egyházzal, a múltban, jelenben, jövőben és az örökkévalóságban imádkozó egyház az, amibe mi is beletartozhatunk.

Istenről és egyházzal sem tárgyként kell beszélünk, mintha Isten természetrajzáról szólnánk, vagy a gyülekezet jellemvonásainak egyikét íránk le, hanem az élő Istent kell hirdetnünk, akit frappánsan negatív lenyomat képében szemléltet Jézus (a hamis bírót ellentéte Ő) Őt ki nem ábrázolhatjuk, de ezek után megsejthetjük, sőt mint cselekvőt kérhetjük. Nem „istenképet” nyújt, hanem az ÉLŐ, Személyes Istent prédikálja Krisztus. S a gyülekezetnek sem egyszerűen előképe az özvegyasszony, akinek joga szinte semmi nincs, csak nyomorúsága, hanem a funkciójában kell megragadnunk, amint kitarthatóan kilincsel, nem adja föl, tudja, hogy meghallgatásra talál.

Hogy valóban személyes ügyről van itt szó, azt jól mutatja a záró kérdés, amit most szabad egészen a példázat tartalmára értenünk: A visszajövő Emberfia talál-e ilyen hitet — ilyen állhatatos, személyes hitet a Földön? A kérdést ne a lelkész válaszolja meg, hagyja bátran nyitva, így szólítja meg igazán a gyülekezet tagjait — csak semmi magyarázkodás! hagyjuk érdesen a kérdést!

I. A textushoz gondolatébresztőnek

Kontextusnak nemcsak a textust követő, illetve megelőző szakaszokat vehetjük (Lk 18,19—14, 18,39

— illetve Lk 17,5—6 és Lk 17, 20—35) — az eschatologikus jellegre értem ezt), hanem Lukács evangélista *érzékenységét* az imádságra. Az irgalmas orvos szenvedésre *érzékenységét* szokták emlegetni, de ugyanilyen „*érzékeny*” Lukács az imádságra is. Itt a 11. fejezet egészére éppen úgy gondolok (11,2 11,5, 11,9), mint arra, hogy Jézus születését megelőzően és követően imádságokat olvasunk, liturgikus használatba átkerült, ószövetségi háttérű, de Krisztusra vonatkoztatott énekekre, imádságokra: Zakariás éneke, Mária éneke, Simeon és Anna éneke. Jézus a kísértéstörténet szerint nem borul le a kísértő előtt, mert egyedül az Atyát *imádja* (Lk 4,8) és a *passió* történetében megrendítő imádságokat olvasunk Jézus ajkáról (Lk 22,31 22,44), még az állhatatosság képe is ott áll előttünk (Lk 23,46) és a tanítványok unszó imádsága is (Lk 24,29), sőt a mennybemenetel idején a tanítványok leborulva imádkoznak, így nyerneik áldást (Lk 24,52). — Az Actában folytatódik ez a lukácsi hangsúly: a pünkösdi imameghallgatás: Acta 1,14, a 12 közül kiesett rendes tag helyett a „*póttag*” beválasztása (Mátyás) imádság után történik, az első gyülekezet életére jellemző imádság Acta 2,42. Börtönben és szabadon, hajóúton és búcsúzáskor, hajótöréskor és a világ fővárosába érkezéskor hallunk tudósítást az imádságról. *Isten új népe imádkozó nép; ecclesia orans.*

Textusunk elején az evangélista maga mondja el a *ductust*: „Arról is mondtok nekik példázatot, hogy mindenkor imádkozniok kell és nem szabad belefáradniuk.” Ez tehát a célkitűzés. A „szüntelen”, vagy végnélkül azt is jelentheti, hogy mindvégig (eis telos), ha így áll a dolog, úgy a záró-„nyitott kérdés” azt jelenti és a végén talál-e ilyen hitet a Földön az Ember Fia?

Ez a bátorítás nyilván nemcsak azon férfi és női szerzetesrendek számára adott parancs, akik szó szerint „örökimádók”, vagy az új szerzetesi közösségek regulájához tartoznak, akik az ima-órákat újra visszahozták kegyességi gyakorlatukba, hanem szól minden tanítványnak, hogy ne legyenek kívül az imádság állapotán, vagyis állandóan legyenek olyan kapcsolatban az Atyával, hogy bármikor tudjanak szólni hozzá. Az ora et labora bencés regulájában nem elválasztó, nem is plusz jel az et, hanem összekötő, az imádság átszővi életünket.

A textus megértésének kulcsa az *ellentétes párhuzam*, sőt egy-két bizonyos fokozás (négyeszer) Isten *sokkal inkább* meghallgatja választott népe imádságát, mint az érdektelen bíró, aki oda sem figyel a panaszkodó özvegyre, de fásztja már az asszony állhatatos zaklatása. 1. A hamis bírót sem az igazság, sem a szeretet nem vezérli — Isten igazságos is, gondoskodó módon szeret is. 2. A bírónak közömbös, mi lesz az özvegyvel, úgy sincsenek jogai, kisémmizett, talán valami anyagi természetű „*pitiáner*” ügye van — Isten viszont nagyon szereti gyülekezetét. 3. A bírót nem érdekli a kérdés, kérdés tartalma, csak a makacs zaklatás hozza ki türelméből — Isten odafigyel a kérésünkre, türelmesen meghallgat, hosszútűrő, jóságos. 4. A bíró hosszú zaklatás után teljesíti a kérést — Isten hamar ad választ. E négylépcsős fokozás érzékeltet valamit abból, hogy mekkora a különbség. Itt éppen ezek a különbségek a jellemző vonások, ezeket kell komolyan vennünk (Dodd, J. Jeremias)!

A tipikus héber gondolkodásmód többszörösen előkerül pl. a gondolat párhuzam: mindig imádkozni kell — sohasem belefáradni. Ez ugyanaz a biztatás pozitíve és negatíve, ha tetszik komplementárisan. Vagy a hamis bíró töprengése önmagában (4—5 v.), aki leleplezi a bíró legbensőbb mentalitását — ennek ellentéte a magát kinyilatkoztató Isten. — Vagy az Ember Fia fogadásának helyes magatartása: az állandó készenlét. Mivel nem tudják, mikor jön, sohasem hagyhatják abba az imádkozást. A hit: nem csupán elhívése a „van igazság” elvének, hanem a

hűség, végtelenül bíró, kitartó hit, személyes kapcsolat.

II. A *prédikációhoz segítségnyújtás*

Mivel kétfokuszú a textus (1—5. v. és 6—8. v.), most igazán eltekinthetünk a megszokott hármass felosztástól. Kihez imádkozunk? Hogyan imádkozunk? ez a *két mai kérdés*:

1. *Az imádkozó gyülekezet Ahhoz imádkozik, akit Jézus Krisztus Atyáknak ismertetett meg.* Nem az igazságot osztó bíró, hanem mennyei Édesatyánk. — Ez a bizalmas, családi légkört árasztó megszólítás „*Miatyánk*” mindennél jellemzőbb a keresztény imádságra. Ezen a vasárnapon énekeink között szerepeljen a lutheri Miatyánk ki vagy a menyekben (72) drága korálunk! Nem sors, nem végzet, nem Világszellem, Korszellem, feltétlen Intelligencia, örök törvény, Rendező elv, hanem Atyánk Ó. Róla nemcsak beszélünk, tanúskodunk, vitatkozunk, hanem *VELE beszélünk* is rendszeresen. Neki is van mondanivalója naponként, nekünk is van mondanivalónk neki. Biztosan meghallgat. Aki nem keresi fel naponta az Atyát, nagy lehetőséget hagy ki és lassan saját kezébe veszi életét. A szekularizáció az egyházban ott kezdődik, ahol megszűnik az imádság gyakorlata és élünk „et si deus non daretur”.

2. *Az imádkozó gyülekezet, gyengesége, elesettsége (özvegyasszony) ellenére is állhatatosan imádkozik,* sőt kiált (a héber kára és az imádkozás azonos szó! Nem fárad bele, nem unja meg, nem hagyja abba az imádságot. Nem röstelli, hogy kérése van, panasza van, elintézetlen ügyei vannak — mindez Istenre tartozik. Az imádság nem vesz el időt a missziói, szervezői, látogatói, gondozói munkánkból, sőt azt megkönnyíti, helyére teszi. „Nincs misszió imádság nélkül és nincs imádság missziói folytatás nélkül” mondtam az LVSZ tavaly novemberi Sörakerban (Svédország) tartott konferencián előadásom elején. Figyeljük saját egyházunk és más testvéregyházak imádságos könyveit, új kiadásait! Bizonyos értelemben lehet ma az „imádság renaissance”-ről beszélni minden felekezeten. Az egész ökumené imádkozik, engem mindig megrendít, hogy mennyire akarnak az emberek imádkozni ma. Tanuljunk, tanítsunk imádkozni ezen a vasárnapon. S ha máskor nem is, de legalább ezen a vasárnapon úgy készüljünk az istentiszteleti imádságokra is, mint az igehirdetésre. A szószéki imádság nem lehet az igehirdetés „kipótlása” (ami kimaradt, még elmondjuk...), nem szabad, hogy Isten „kitanítása” legyen — ő tudja mire van szükségünk, nem lehet emberek előtti bizonygatása annak, hogy mennyire együtt érzünk gyászolókkal, s örülünk az örülőkkel. Az istentiszteleti imádság *címzettje Isten* és nem az a döntő, mit mondanak az emberek. Ha ma már nincs is a Teológiákon „Imádságtan” (az utolsó magyarnyelvű ilyen könyv Debrecenben jelent meg Csiky Lajos tollából „EUCHETIKA” 1986-ban), azért az imádságot ma is tanulni kell. Jó, hogy ma is van Mesterünk, aki mai textusunkban is tanít: Kihez, hogyan imádkozunk.

HK.

Itt hívom fel a figyelmet Sajtóosztályunk legújabb imakönyvére, ami eredetileg talán „börtön imádságos könyv” volt, de mindannyian jól használhatjuk — Görög Tibor: Imakönyv, Bp. 1992. és Per Olof Sjörgen: *A Jézus-ima* című könyvére, amit görög-katolikus testvéreink adtak ki, de a szerző svéd evangélikus lelkész, s könyvét már 1966-ban írta — e könyv szerencsétlensége, hogy svédről an-

golra, angolról magyarra fordították, sőt a Luther idézeteket először németről svédre, így már a Reformátor sem ismerne rá saját szavaira. — Két magyarul nem olvasható imádságos könyvet is megemlítek itt: *Mit Gottes Volk auf Erden* című genfi kiadású EVT imádságoskönyv hetenként más és más régiókkal foglalkozik és a konkrét közbenjáró imádságra tanít. — Angol címe With All God's people

— The New Ecumenical Prayer Cycle (Geneva 1989). A másik: most jelent meg a „Norvég Egyház új imádságai” című könyve a püspöki kar jóváhagyásával Per Juvkam püspök munkájaként, ami mind egyéni, mind isten-

tiszteleti imádságos anyagot hoz az egyház végtelenül gazdag imakincstárából és friss, még másutt nem olvasható anyagot is! Északi Testvéreink imádságos kincse nagyrészt feltáratlan, ami kis egyházunkban...)

MENNYBEMENETEL ÜNNEPE

Jn 20,16—18

Új kapcsolat

János evangéliuma a mennybemenetel eseménye helyett a mennybemenetel jánosi—jézusi kommentárját hozza. Benne a feltámadás és a mennybemenetel tartalmilag egybeforr: megkezdődött az az új, ahol Jézus Krisztusra és gyülekezetére eddig érvényes kategóriák helyébe valami más lép.

Ennek a „más”-nak a fénye villan abban a párbeszédben, amely a Feltámadott és Mária Magdaléna között folyik. Különös párbeszéd ez. Mária Magdaléna részéről csupán a megszólításra korlátozódik, meg arra, hogy a kapott megbízást teljesítse. Mégis minden benne van, amit a mennybemenetel rejtjele takar.

Új kapcsolatról van szó, amely túl van az érzékelhetőség megszokott formáján, de nem veszik bele a megfoghatatlanság fantáziavilágába. A Feltámadott nem vész el az elérhetetlenségben, Mária hite pedig nem forrasztja misztikus egységbe az Úrral. Jézus Krisztus a személyesen megszólító marad, Mária pedig a válaszoló. Az a tény, hogy immár nem „tapintható” a Mester, nem gátolja sem a megszólítót, sem a válaszolót. A mindenség Urának a csodája az, hogy megszólítása mindig személyes, a válaszoló hit csodája pedig az, hogy annyira még nem egy Jézus Krisztussal, hogy egyúttal ne Előtte állna! A Pantokrátor is néven nevezi az övét, az övéi számára pedig nem a „lélek völgyéne”, hanem az Úr, és a Mester. Ez a Krisztus-hit szent intimitása és még szentebb tartózkodása.

Az új kapcsolat az egész „testvériségre” érvényes. Mária Magdolna nem csupán saját magára, személyes hitére vonatkozóan, hanem az egyházzal kapcsolatban tanul a „Rabbuni”-tól. Népét testvéreinek nevezi. Szívesen, szegyenkezés nélkül. (Még mindig nem kapott elég hangsúlyt a krisztológia és ekkológiológia, amely a Zsidó levél 2,10-ben rejtőzik: „...nem szegyenli őket testvéreinek nevezni.”) Őbenne oda kerültünk Isten „jobbára”, Általa Atya az Isten, és testvér az az ember, akihez nekem és akinek hozzám Jézus Krisztus nélkül se közöm, se kedvem nem igen lenne. Nem az a mennybemenetel misztériuma, hogy mindenütt jelen van, hanem az, közel van és közel víz. Mennybemenetelével nem elszakadt, hanem eltéphetetlenné vált részéről az a kötelék, amely az Atya—Istennel és a testvér—embarrel egyházában összeköt.

Az Atya—Isten közelbe emelt keresztény teszi a dolgát a testvér—emberek között. Mária Magdaléna ezt úgy végezte, hogy miközben történiát mondott el, hite titkáról vallott: hadd legyen azok számára is közeli, Aki „felment”.

Fehér Károly

HÚSVÉT UTÁNI HATODIK VASÁRNAP (EXAUDI)

Lk 24,46—49

A Krisztus-tanúk élethelyzete

Nehezen találunk rá ennek a vasárnapnak a homiletikai jellegzetességére. Ebbe a tétovaságba talán az is belejátszik, hogy gondolatban már Pünkösdnél járunk. Ezt a vasárnapot átmeneti jellegűnek tartjuk általában. De ezzel talán a homiletikai színét

is megtaláltuk. A textusból is az átmeneti jelleg árad: feltámadás után, de még Pünkösöd előtt, arccal „minden nép” felé, de még dermedten, tanúskodásra rendelve, de a Feltámadott tanúskodására szorulva: ez volt az akkori átmeneti helyzet.

A miénk más ugyan, de az átmenetiség újabb jeleit hordozza: Pünkösöd után, de a paruzia előtt, a hitért vagy a hitben való harcban, de a teljesség előtt, Pál szavával élve: ha valamiképpen eljuthatnánk a test feltámadására, menetközben a legjobb esetben is, kitérőkkel, de mindenképpen a cél előtt.

Az a tapasztalatunk, hogy az átmeneti állapot a kiválás, a dermedt várakozás jellemzi. Életem végéig nem fogom elfelejteni az 1945 virágvasárnapjáról nagyhétfőre virradó éjszakát: az egyik hadsereg már elvonult, a másik még nem érkezett meg. Az ilyen helyzeteket csak átélni lehet, leírni csak kivételesek képesek. Én csak jelezni tudom a leírhatatlant: dermedt várakozás, ijesztő, fásaszító, tehetetlen tétlenség.

A keresztény ember élete végéig átmeneti állapotban van. Az átmeneti állapot az ő számára azonban *átmenet* jelent. Ez a Krisztus-tanúk élethelyzete. Jó lenne meditációs segítségként a 84. zoltárhoz nyúlni: „Ha a Siralom völgyén mennek is át, források völgyévé teszik azt.” (Ps 84,7.) Miközben „átmennek”, aközben történik a változás. Bennünk is, körülöttünk is, sőt — ez a csodák csodája — néha még a mi igénybevételünkkel is.

Nem dermedek bele a tétlen várakozásba, hogy egyszer majd csak történik valami, hanem szeretnék éberem hallgatni mindenhol, ahol csak tanúskodnak arról, hogy Jézus Krisztus él!

Nem dermedek bele abba a hiedelembe, hogy a bűn a természetes állapota ennek a világnak, hanem szeretném komolyan venni a bűnbocsánat régít rendező és újat nyitó csodáját.

Nem dermedek bele a „kiszolgálásra várók” kereszténynek alig nevezhető kényelmességébe és felelőtlenségébe, hanem szeretnék legalább mezitlábás és kisbetűs, akár csupa kisbetűs tanú lenni.

„Kezdve Jeruzsálemtől”: ebbe még átmenet is belefér! Az átmeneti idő önmagában keserves idő. Elviselhető, sőt ajándékká akkor válik, amikor valami derengeni kezd, hogy ennek az időnek is Jézus Krisztus a gazdája.

Fehér Károly

PÜNKÖSD ELSŐ ÜNNEPE

Lk 11,9—13

Jöjj, Teremtő Szentlélek!

Pünkösöd: Krisztus-ünnep! Úgy is, hogy Krisztus igéri a Szentleket, de úgy is, hogy a Szentlélek Jézus Krisztust dicsőíti. Ebben a vonatkozásban nem korszakolható Isten népe történelme. Minden igazi karizmat meg kell köszönnünk, de nem tudok mit kezdeni olyan hiedelemmel, amely azt akarná ráfogni a Szentlélekre, hogy általa a Krisztus-központ áthelyezhető vagy egyenesen áthelyezendő.

Jézus Krisztus nem irigy a Szentlélekre. Maga biztat: „kérjétek!” A Szentlélek nem irigy Jézus Krisztusra: ott kezdett dolgozni és ott is folytatja munkáját, ahol Jézus híre megszólalt és megszólal.

Nem lehet betelni az „Ó, jöjj, teremtő Szentlélek” (231) himnuszával. Az Atya tenyeren, a Fiú tenyeren ott az Ajándék! Mindent félreértenénk, ha tárgyiasítani akarnánk, ha magyarul is a „donum” semlegességében gondolkodnánk felőle. Nem „valami” az Atyától és a Fiútól, hanem a legszemélyesebben felénk forduló „hő szeretet”.

Jézus Krisztus nem fél attól, hogy az ajándékozó kézből két „életes” hasonlat segítségével beszéljen a Szentlélekről. Hal és tojás a kígyó és skorpió ellenében. Az élet jelei a halál és pusztulás jelei ellenében. Az Éltető jelei az ártó embergyilkos elle-

nében. Véletlen lenne, hogy éppen a „Creator” áll a Spiritus előtt? A magyar fordítás jelzőként használja, az eredetiben nehéz lenne csupán jelzőnek érteni.

Az sem véletlen, még kevésbé mellékes, hogy Jézus Krisztus családi kapcsolatokra utalva, említve készlet a Szentlélekért való kérésre, könyörgésre. A gyermek a szülő előlegezett szeretete erejével érik felnőtté. A keresztyén kezdő a Szentlélek éltető szeretetével, nevelésével érik férfivá a Krisztus-hítben. És talán az „érett férfiúság” legbiztosabb jele, hogy újra kedves és megköszönivaló lesz a família, amelyből talán éppen az elvágyódást láttuk az éres feltételének.

A Szentlélek Krisztus családja közösségében és Krisztus családja közösségéért pazarolja minden ajándékát. Nem szétrobbant, hanem hív és összegyűjt, hogy megtartsan. Ezért hát:

„Add ismernünk Istenünket,
Krisztust, a mi vezérünket,
S előtted is, ó, jó Mester,
Meghajolunk tisztelettel!”

Ha Luther a „Credo”-énekében a „Wir”-t öt hang hosszan énekelte, a „Veni Creator Spiritus” után legalább hét hang hosszan kellene énekelnünk az „Amen”-t. Köszönetként az Ajándékért.

Fehér Károly

PÜNKÖSD MÁSODIK ÜNNEPE

Lk 12,32—34

Megvizasztalt kevesek

Pünkösöd: a szent mértéktelenség ünnepe. Legalábbis a mi kicsinyes, szűkös mértékeink összetörésének ünnepe. Nagyon szép lenne, ha valóban az aratási hálaadás, vagy Isten rendet teremtő, az emberi életet egyáltalán lehetővé tevő akarata nyilvánításának ünnepével esett volna össze. Egyik sem a kicsinyes méricskélés alkalma. De ha nem így lenne, az sem baj. Nem ez a kettő magyarázná Pünkösödöt, hanem Pünkösöd ad túlaradó értelmet mindkettőnek.

Azt azonban nem lehet letagadni, hogy a kicsinyek és kevesek, kicsiségükben, jelentéktelenségükben és maroknyi voltukban megszeppentek vizasztalása volt és marad. Az a háromezer, amit a tizenkettő-

höz, vagy a hetvenhez képest olyan soknak látunk, mi a római birodalom népességéhez képest. Az olyan nagy gonddal készült statisztikák mind arra figyelmeztetnek: milyen jó, hogy a szent mértéktelenség Lelke a kicsinyek és kevesek Vigasztalója! Ezért a kicsinyek és kevesek — egyik sem csupán menyiségi jelző — megvizasztalt kicsinyek és kevesek lehetnek. Nem az a vizasztalásuk, hogy lesz ez még máshogyan is. Nem készülnek az uralom átvételére. Milyen nevetséges lenne is egy ilyen kaland! Az a vizasztalásuk, hogy az Atya részesíti a kicsit az egész látásának az örömeiben. Nem az a kérdés, hogy a kevés mit látna jónak és célravezetőnek, hanem az, hogy a kicsi jónak látja-e azt, amit az Atya jónak lát. Fantáziavilág? Az lenne, ha a kicsi vetítené maga elé a nagy és sok delibábját. Valóságérzők: megvizasztalt szórvány az Isten tenyerén.

A megvizasztalt kevesek egyúttal tehetős szegények. Telik tőlük. Nem azért mert gazdagok, hanem azért, mert tudnak szűkölködni is. Mégpedig úgy, hogy nem kezdik túl korán a sopánkodást és a siránkozást. Nagyon szeretik, amijük van. Nem olyan aszkéták, akik azt szeretik, ami nincs. Pontosan azért telik tőlük, mert azt szeretnék a legjobban, ha a hálaadás szaporodnék és nem egyszerűen a folyószámla. Mostanában olvastam egy világboldogító könyvben, hogy a szerzője eddig azt hitte, hogy a szentségnek szegényszaga van, de most rájött, hogy a szentség inkább eredményesség illatú. Reméljük együtt, hogy nem ez lesz élete és keresztyénsége végleges „csúcscsúszása”. Nem a szegényszagot hiányoljuk: a szegény tehetősek megvizasztalt, Isten gazdagságában bizó bevetésére — köztük a magunkéra — várunk.

A megvizasztalt kevesek, a tehetős szegények népe a védett jövő reménységében élők népe. Gyerekkorom sokak által irigyelt falusiak voltak az ún. „védettek”, akik olyan szegények voltak, hogy nem lehetett őket végrehajtani. Nem ilyen védettségre gondolok. Sokkal inkább olyanokra, akik nagyon hűségesek, nagyon nagy felelősséget éreznek mindenért, ami rájuk van bízva. De a jövőre gondolva a Szentlélek munkája jut eszükbe: „Ha kibocsátod Lélkedet, élet támad és megújítod a földnek színét.” („Emittis Spiritum tuum: creabuntur et renovabis faciem terrae.”)

Fehér Károly

† Ordass Lajos püspök 1964. máj. 8-i keltezéssel többek között ezeket a sorokat írta nekem, levélben: Kedves Károly... nemrégiben kaptam meg Kierkegaard gyűjteményes kiadását, amelyet szorgalmasan olvasgatok. Eddigi olvasmányaim során két „Kierkegaard beszédet” találtam, amely nekem sokat mondott és azért fordítottam magyarra, hogy egynéhány lelkesztetvéremnek megküldhessem. Rád is gondoltam. ... Mellékelt két gépelt másolatot meg is küldök Részre, azzal a reménységgel, hogy szívesen fogadod. ... Isten áldja meg szolgálataidat, Teidnek szerető köszöntést küldök, gyülekezetekre Isten áldását kérem. Szeretettel ölel öreg bátyád: Ordass Lajos. (Tudomásom szerint ez a soha el nem mondott, de utolsó szaváig leírt Kierkegaard-prédikáció még magyarul nem jelent meg, ezért ritkaságot tart kezében az olvasó. Homiletikai disszertációmban fölhasználtam Kierkegaard prédikációkat — de őt dánul képtelen voltam olvasni, csak angolul, vagy németül. O. L. fordította is ezt a nehéznyelvű, de roppant mélyégeket ismerő dán óriást. Reménységem szerint a Lelkipásztor olvasói is átrágnák magukat ezen a nehéz olvasmányon — haszonnal. — Szerk.)

Lesz föltámadásuk a halottaknak — — mind igazaknak, mind hamisaknak...

ApCsel 24,15

Írta: SÖREN KIERKEGAARD, fordította: D. Ordass Lajos
(A gyűjteményes kiadás „Christelige Taler” című — 13. sorszámú kötetéből.)

Lehet, hogy magad is voltál már olyan helyzetben, amilyenbe általában sok ember kerül, amikor szeretné, ha valaki bebizonyítaná neki a lélek halhatatlanságát. Nem igény-

li az ember ilyenkor, hogy ezek a bizonyítékok tegyenek számára fölölegessé minden szellemi megerősítést, kész ő maga is együtt dolgozni a bizonyításban. Ezért be-

szerez magának egy s más dolgot ebből a gondolatkörből és elmélyülve olvasgatja azokat, vagy nagy figyelemmel hallgat egy élő szóval hangzó előadást, amely a lélek halhatatlanságát kívánja bizonyítani. Milyen lelkiállapotban is van ilyenkor az ilyen ember? Hogyan is lehetne ezt alkalmasan szemléltetni? — A polgári életben szoktunk arról beszélni, hogy valamely városban közbiztonság van. A nyilvános közbiztonságról gondoskodás történt. Az ember még késő éjjel is nyugodtan mehet haza, mert nem kell semmiféle veszélytől tartania. Még jelentéktelen tolvajlásról is csak nagy ritkán hallani. Erőszakoskodás elő nem fordul. Ezért az ember tehát nyugodt biztonságban él. — Így van ez a lelki biztonsággal is. Gondolataink jönnek-mennek, még a legdöntőbb gondolatok is átvonulnak a lelkünkön, még a legborzalmasabb kérdésekkel is szembenézünk, hosszabban-rövidebben, de odabent, a legbensőnkben, biztonságot érzünk. Egy szóval kifejezve, az ember: — nyugodt!

A halhatatlanságról szóló ennek a mostani beszédemnek az a szán-

déka, hogy ezt a nyilvános, vagy helyesebben ezt a magánbiztonságot megszüntesse. Az a célja, hogy megzavarja ezt a nyugalmat. Olyan ez, mint a váratlan rajtaütés, a világos nappal elkövetett támadás és rémületet keltő, mint az éjszakai erőszakot. Mielőtt bármit is bizonyítani... — no de ne engedjük lelkünket képzelődni... — mert ez nem is akar semmit sem bizonyítani. Az embereket két csoportra osztja: igazakra és hamisakra. És egyben megkérdezi tőled, hová tartozóknak számítoz magadat? Az igazakhoz, vagy a hamisakhoz? Ez a kérdés a legközvetlenebb kapcsolatot támasztja a halhatatlansággal, noha nem is beszél a halhatatlanságról, csak erről a különbségről beszél. Hát nem rajtaütés ez?! Akik bizonyítani szándékoznak, azoknak eszükbe sem jut az ilyen beosztás, illetve ez a kérdés — mert ezzel túlzottan közel kerülne a hallgatójukhoz, vagy olvasójukhoz. Az ember aggódik, hogy hallgatójához, vagy olvasójához túlságosan közel férközzék, — mert ez nem tudományos és művelt eljárás! Különösen akkor aggódik az ember a legjobban attól, hogy hallgatójához, vagy olvasójához túl közel férközzék, amikor azt akarja neki bizonyítani, ami a legközvetlenebbül az emberre tartozik. Hiszen nincsen más semmi, ami az embert olyan közelről érintené, mint a halhatatlansága. — De mégis szeretné az ember azt úgy bizonyítani, hogy ne kerüljön túlságosan közel az emberhez. És föltehetően a halhatatlanság bizonyítékainak erejét olyanféleképpen is szeretné az ember használni, hogy önmagához és saját halhatatlanságához se kerüljön túl közel. Ilyen módon a halhatatlanság bizonyítása játékká válik. És ha ezt a játékot kellő ideig nagy kedveléssel játszogatták már, akkor valósággal rajtaütésnek hat az olyan beszéd, amely a halhatatlanságot a legbizonyosabbnak veszi és annyira közelébe férközi az embernek, amennyire csak lehet, ahelyett, hogy bizonygatná (ami azt jelenti, hogy távoltartja az embertől) minden további nélkül, minden következménnyel együtt megközelíti. Ahelyett, hogy megkérne téged arra, hogy ajándékozzad meg figyelmeddel és nyugodtan hallgass meg, miként bizonyítgatja a halhatatlanságot, ilyenféleképpen támad rád: „Nincs semmi bizonyosabb, mint a halhatatlanság! Ne igyekezzél arra és ne is töltsd az idődet azzal, hogy bizonygasd, vagy mással bizonyíttassad! Félj tőle! Mert a halhatatlanság a legbizonyosabb! Ne kételkedjél abban sem, hogy magad halhatatlan vagy-e, mert halhatatlan vagy!”

Pál szavait idéztük. Alighanem mind a farizeusok, mind a szaduceusok megharagudtak rá emiatt. A szentírás kifejezetten mondja is, hogy a szaduceusok, akik nem vallották a halhatatlanságot, elkeseredtek, amikor Pál a halhatatlanságról beszélt. A mód, ahogyan erről beszélt, még a farizeusoknak sem tetszett. Pál előtt tehát ott volt a legkedvezőbb alkalom, sőt, a körülmenyek szinte követelték tőle,

hogy adja elő a lélek halhatatlanságáról szóló bizonyítékait. Ha ezt tette volna, ha külön összejövetelekre hívogatott volna, amelyen majd elő szeretné terjeszteni a lélek halhatatlanságának bizonyítékait, akkor még a szaduceusok is aligha tehettek volna komoly ellenvetést. Mint tudományosan képzett emberek, hihetőleg elég szabadelvek voltak ahhoz, hogy így gondolkodjanak: „Bár tagadjuk a lélek halhatatlanságát, azért mégis meg kell adni a másik oldalnak is az alkalmat, hogy a maga szempontjából világíthassa meg a dolgot. Ami tehát azt illeti, éppenséggel meghallgathatjuk őt!” — Azonban ez az eljárás, amely az igazak és hamisak kérdésével valósággal rátámad az emberre és a józan álláspontot elhagyva, kilendül a tudományosságból és a személyeskedés területére lép: ki is csodálkozhatnék azon, ha ezzel az eljárással csak keserűséget arat?! Úgy jöttek össze, mint képzett emberek, mint komoly emberek csoportja, akik valamit hallani kívánnak a halhatatlanságról, hogy van-e halhatatlanság, valóban létezik-e, vajon megismerik-e majd akkor az emberek egymást, mivel töltik el az idejüket az örökkévalóságban, vajon valóban úgy van-e, hogy odaát a tágas boltosított termekben az ember a legbelsőbb egyéniségével van jelen, életének legboldogabb állapotában, mint menyasszony, amikor mindenkiket megbabonázott barátságával és szépségével — és most mind ehelyett — ahelyett, hogy egy kellemes órát töltenének el együtt, amelynek elmúlása után komolyan meg lehetne állapítani: „a halhatatlanság kérdésével foglalkoztunk” — ehelyett úgy alakult, im a dolog, hogy az embert félelem és rettegés tölti el!

De igaz is — aki a halhatatlanság kérdését még sohasem látta úgy, hogy félelem és aggódás fogta volna el, az még sohasem hitt a halhatatlanságban. Erről a mai időkben teljesen megfeledkeztek azok, akik bizonyítani kívánják a halhatatlanságot. Ma szinte kihívó módon mindenkinek a szabad tetszésére bízzák, hogy akar-e, vagy nem akar-e, valamennyire akar-e, bizonyos mértékig akar-e, egy csöppet akar-e hinni a halhatatlanságban! A halhatatlanság a legjobb úton van ahhoz, hogy az ember számára luxussá váljék és a műkedvelő szórakozás területére utalják. És éppen ezért írnak olyan sok könyvet, amelyekben bizonyítják a lélek halhatatlanságát — és éppen ezért van szükség arra, hogy az ember a dolognak más fordulatot adjon.

Ezért erről az ígéről beszélünk: **LESZ FÖLTÁMADÁSUK A HALOTTAKNAK — MIND IGAZAKNAK, MIND HAMISAKNAK,** — vagy — a lélek halhatatlanságának arról a bizonyítékáról beszélünk, amely azt hangoztatja: a halhatatlanság mindennél bizonyosabb — félj tehát!

Mert a halhatatlanság — ítélet! A halhatatlanság nem az élet továbbfolytatása az örökkévalóságban, hanem a halhatatlanság az igaz és a hamis szétválasztása. A halhatatlanság nem minden következménytől független folytatás, hanem egy a múlt alapján végbemenő szétválasztás.

Az, ami a halhatatlanság kérdése körüli tévelygést előidézte, az az volt, hogy a dolgot rosszul állították be: a halhatatlanságot kérdésessé tették, tehát kötelességből problémává változtatták, a cselekvés területére tartozó földadatot a gondolkozás területére tartozó kérdéssé tették. Minden tévelygés és mentségkeresés között ez a legveszedelmesebb. Vajon nem a legromlottabb időre vall-e az, ha a „kötelességet” a gondolkozás problémájává változtatják? Mert ugyan mi a kötelesség? Kötelesség az, amit meg kell tenni. A kötelességet nem lehet kérdésessé tenni. Kérdés csak az lehet, hogy megteszem-e a kötelességemet? Így nem kell kérdésessé tenni a halhatatlanságot, hogy vajon létezik-e, hanem kérdésessé azt kell tenni, hogy úgy élek-e, amint azt tőlem a halhatatlanságom megköveteli? Ne arról beszéljünk: van-e halhatatlanság, hanem arról, hogy úgy élek-e, amint azt a halhatatlanságom megköveteli tőlem? Halhatatlan voltom végtelen komolyságáról kell beszélni.

Ez azt jelenti: Halhatatlanság és ítélet egy és ugyanaz. Csak akkor lehet helyesen beszélni a halhatatlanságról, ha ítéletről beszélünk. És természetesen amikor ítéletről beszélünk, akkor a halhatatlanságról is beszélünk. Ezért riadt meg Félix (ApCsel. 24,25) Pál halhatatlanságáról szóló beszéde hallatán. Mert Pál nem kívánt másról beszélni, csak az ítéletről, az igazak és hamisak szétválasztásáról. Ha Pál másként kívánt volna beszélni, ha az újabb ízlésnek megfelelően választotta volna szét egymástól az ítéletet és a halhatatlanságot, ha beszélt volna — (vagy inkább: ha fecsegett volna) — a halhatatlanságról oly módon, hogy az ítéletet egyetlen szóval meg sem említi, ha úgy beszélt volna a halhatatlanságról, mint amelyikben ítélet nincsen — akkor Félix nem riadt volna meg, akkor Félix a művelt ember figyelmességével hallgatta volna és csak később jegyzett volna meg annyit: „egészen szórakoztató dolog ezt az embert hallgatni, de van benne egyfajta rajongás, amely úgy hat az emberre, mint a tűzijáték!”

A halhatatlanság — ítélet! Egy szóval sem kell többet mondani a halhatatlanságról. Aki csak egyetlen szóval is többet mond, vagy más irányban mond egy szót, az jól vigyázzon az ítéletre! Azonban az ember a halhatatlanságot valami egészen mássá tette ezzel valósággal aláírta. Az ember kiszerezte belőle az erőt és a tekintélyétől megfosztotta, azzal, hogy bizonyítani akarja, rábízva kire-kire, hogy elismeri-e a halhatatlanságot, elhallgatva a fordított igazságot: akár akarod, akár nem — ez egyáltalában nem lehet kérdés tárgya — halhatatlan vagy és ezért jól vigyázz!

Ha egy hatalommal bíró hivatalos ember megparancsolna valamit és bizonyos emberek ebben segítségére igyekeznének sietni és ezért

azt bizonygatná, hogy milyen bölcs ember ez a hivatalos ember, és ezzel igyekeznének rábeszélni az alattvalókat arra, hogy engedelmeskedjenek a hivatalos embernek, akkor ugyan milyen helyzet állna elő? Ezek a magasztaló szavú emberek megfosztották volna a hivatalos embert a tekintélyétől. Mert engedelmeskedni neki nem azért tartozunk, mert okos — (vagy bármi más okból) — hanem azért, mert hatalmas van. Ha a kötelességet parancs helyett, problémaként tüntették föl, abban az esetben — még ha azt tették is, amit a kötelesség parancsol — mégsem cselekedtek meg a saját kötelességüket! A kötelesség azért teljesítendő, mert teljesíteni kell! Hasonlóképpen, ha valaki bármiféle bizonyítéknak a hatása alatt fogadja el a halhatatlanságot, az az ember attól még nem hisz a maga halhatatlanságában. Ne különböző indokolások alapján fogadjad el halhatatlanságot, a valószínűségét. Az ilyen kényelmetlenség alól Isten teljességgel fölmentett téged. Halhatatlan vagy és Istennek tartozol számadással arról, miként éltél, mint halhatatlan. Éppen azért, mert halhatatlan vagy, nem menekülhetsz el Isten elől, nem fejezheted be életedet észrevétlenül egy sírnak a mélyén. A mérce, amellyel Isten megítél téged: a halhatatlanságod!

A halhatatlanság — ítélet! Vagy más szóval: az igazak és a hamisak szétválasztása!

Pál is így kapcsolja össze a dolgokat. Egy szót sem veszteget a halhatatlanság bizonyítgatására, hanem csak megmondja, mi a halhatatlanság: igazak és hamisak szétválasztása. Ennek a földi életnek a tökéletlensége, földi volta, éppen abból áll, hogy nem tudja kimutatni a különbséget az igaz és a hamis között. Itt ebben a földi életben az okoz bonyodalmat, hogy a hamis azt a látszatot keltheti, hogy ő az igaz. Az igaznak viszont úgy kell szenvednie, mintha ő volna a hamis. Áthatolhatatlan sötétség tartja fogva az igazat és a hamisat. Az igazság emberi kitalálásnak látszik, éppen azért az a közfelfogás, hogy az igaz az, amit a legtöbb ember annak tekinti. Úgy látszik, mintha az igazságnak ugyanolyan tulajdonságai volnának, mint minden egyéb földi dolognak. Csak bizonyos mértékig kell léteznie, amiképpen például a szépségből sem kívánnak túl sokat, vagy túl keveset. Az igazság ily módon valami középút féle, nem kell azt erőnkelt meghaladó módon hajszolnunk. Csak természetesnek kell vennünk, hogy szenvedés és az emberek részéről ellenszegülés jut osztályrészül annak, aki akarja az igazságot és azt még az életénél is jobban szereti. Az örökéletnek igazsága és tökéletessége éppen az, hogy az örökkévalóság szigorával örökre kimutatja az igaz és a hamis közötti különbséget, olyan pontos aprólékosággal, olyan annyira részletbemenően, hogy az a földi gondolkodás szemében már szörszálhasogatásnak tetszik. Az örökkévalóságban már könnyű lesz különbséget tenni igaz és hamis között. A baj csak az, hogy az örökkévalóságban már nem a te föladat-

od lesz ezt a különbséget megtenni, hanem ott már te kerülsz megítélés alá, hogy földi életed idején azt cselekedted-e, amit az örökkévalóság megkövetelt tőled? Mert mi az örökkévaló? Különbség az igaz és a hamis között. Minden más elműlik: menny és föld összeomlanak. Minden más különbség eltűnik. Minden különbség ember és ember között a földi köztűkére tartozott és ezért megszűnik. Örökké az igaz és a hamis közötti különbség marad meg, amint Ő, az örökkévaló, is megmarad, aki ezt a különbséget öröktől fogva megerősítette (nem úgy, mint kezdetben a menny és a föld közötti választékot) és meg is marad mindörökké, amint Ő, az Örökkévaló, megmarad, amikor, mint a posztívumot összegyűjti az eget, amikor mindent megváltoztat, kivéve önmagát és éppen ezért nem változtatja meg az örökkévaló különbséget sem. Az örökkévaló: különbség az igaz és a hamis között, ezért a halhatatlanság az igaz és a hamis szétválasztását jelenti. A halhatatlanság nem folytatás, tehát nem viszonylik úgy a jelenvaló élethez, mint annak a folytatása és ily módon az élet valóban folytatódik, de az elválasztásban folytatódik. Hasztalan vagy, hosszú életed kérni a halál után. Az örökkévalóság azt jelenti, hogy az emberek a földi életben válnak el egymástól, az örökkévalóság tehát: — szétválasztottság!

Az örökkévalóság az embert a földön próba alá veti. Néha még azt is eltűri, hogy a földi élet megcsúfolja őt, de végül is — ítélet. Mert a halhatatlanság — ítélet!

A halhatatlanság — ítélet. Még pedig engem érintő ítélet. Gondolataimban minden ember között legelső sorban is engem érint, amint a te gondolataidban mindenekelőtt téged érint a legközvetlenebbül. Nem tudom a dolgot másként érteni. Bár lehet, hogy ez a tény korlátolt voltomra mutat. Mert véleményem szerint vannak emberek, érthetetlen emberek, akik a dolgot egészen másként fogják föl. Hogy milyen döntés éri majd őket az örökkévalóságban, afelől egyáltalában nincsenek semmi bizonytalanságban. Bizonyosak üdvösségük felől, mert hiszen ők igazak, vagy kellő bizonyosságuk van hívó voltokról. Ezért vetik föl azt a kérdést, hogy mások üdvözülhetnek-e? Én ezt a dolgot sohasem láttam így, soha másként nem gondolkoztam, mint csak úgy, hogy más ember bizonyára üdvösségre jut, csak magamat érintően bizonytalankodtak a gondolataim. Ha rajtakaptam volna magamat azon, hogy valamely más ember üdvösségében kétkedem, ez elég lett volna nekem arra, hogy kétségbeessem a magam üdvössége kérdésén.

De valamiképpen el kell rendezni a dolgot! Az ember nem lehet jelen egyszerre két különböző helyen. Gondolataival sem tud egyszerre két kérdéssel foglalkozni. Vagy szüntelenül, a lelke erejének teljes megfeszítésével, félelemmel és rettegéssel dolgozik ezen a gondolatán: üdvözül-e a lelkem? — és akkor valóban se ideje se gondolata nem lehet arra, hogy mások

üdvösségének kérdésén töprengjen, vagy önmagát érintően teljes bizonyosságra jutott az ember — és így van bőven ideje, hogy mások üdvössége kérdésével foglalkozzék, odaálljon az útjukba és firtatva szorgalmazza az ő üdvösségük kérdését.

A más üdvössége ügyében így ügyeskedő ember nem volt mindig ilyen bizonyos a maga dolgában. Az idők folyamán változott meg tehát. Hiszen az érthető, hogy az ember a múlt idővel megváltozik. Lám, amikor az ember öregszik, testi szempontból változások következnek be rajta: a bőr ruganyossága elernyed és megráncosodik, az izmok meglapadnak, az idegek érzékletlenebbé válnak, a csontok megkövesednek. Vajon az ilyen változás előnyös-e az emberre nézve? A fiatal lány, aki régebben az „Ó” neve hallatára egyszerre elpirult és elpirult akkor is, ha magányosságában hangosan kiejtette a nevét, a fiatal leányka, akinek hevesebben dobogott a szíve, ahányszor az óra az „Ó” érkezésének idejét ütötte, a leányka, aki valaha annak még a gondolatára is megriadt, hogy esetleg valami olyat követhetne el, ami az „Ó” tetszésével nem egyezik, a leányka, aki a halál hidegét érezte magán, ha „Ó” csak egy szempillantásra is hűvösebb volt irányában — ez a leányka azóta már sok esztendő óta házasságban él „Ó”-vele és azóta bizonyosságban él. Bizonyos abban, hogy elég jó a férje számára úgy, amilyen. Már semmit sem érez azokból a hajadonos érzésekből. Önelégült. — Lehet, hogy nem is volna kedvére, ha a „szerelmesét” emlegetném, mert hiszen ilyesmirel már szó sincsen. Neki nincs már „szerelme”, hiszen a feleségévé lett azóta! Most már mással van elfoglalva: más asszonyokat kell megítélgetnie! Nagyon jól érzi magát megváltozott helyzetében, még ha nem is mondja azzal a régi öreggel, aki annyira görbedten járt, már, hogy szakálla a térde között lógott és aki akkor, amikor megkérdezték, miért is jár olyan görnyedten, fölemelte kezét és úgy válaszolta: „Elvesztettem ifjúságomat és mindenütt azt keresem.” Nem! Ez az asszony nem keres semmit, Ő, aki valamikor szerelme teljes bensőségességével azt kereste, hogy miképpen nyerheti meg szerelme tetszését, azóta bizonyosságra jutott! Vajon ez a bizonyossága előnyére változtatta-e meg ezt az asszonyt?

Nem! Félre az útból, kárhózas bizonyosság! Istenem! Váltás meg attól, hogy valaha is egészen bizonyosnak éreztem magamat! Tartás meg engem a végsőkig a bizonytalanságban, hogy majd akkor, amikor enyém lesz az üdvösség, egészen bizonyos lehessen abban, hogy kegyelemből nyertem el azt! Mert az valóban a legelőben való szabadalkozás, hogyha az ember hangosan hirdeti, hogy a kegyelmet hit által nyeri el, — és ennek ellenére mégis azt mondja, hogy teljes a bizonyossága az üdvössége felől. Az igazi és lényeges kifejezése annak, hogy kegyelemből élünk, a bizonytalanság félelme és rettegése. A hitnek a helye egyenlő

távolságra van a kétségbeeséstől és a bizonyosságtól. Aki felelőtlenül éli életét, annélkül, hogy a halhatatlanságra csak gondolna is, arról az emberről talán még sem lehet azt állítani, hogy megveti a legfőbb jót. De aki magát egészen biztosan érzi, az megveti! Aki csak úgy éli a világát, arról valóban azt lehet mondani, hogy játszik az üdvösségével. Aki azonban teljes bizonyosságban él, az fájdalommal el is játszotta már az üdvösségét. — Örökkévaló Istenem! Órizz meg bennem teljes némaságában a legmélyebb gondomat, úgy, hogy csak Te érts meg és ne beszéljek róla az embereknek! Mert különben könnyen elsodródom oda, hogy éppen olyan bizonyossággal fecsegjek, mint mások, sőt nagyobb biztonsággal is — teljes bizonyossággal! Belegyakorolnám magamat a bizonykodásba, amíg csak teljes bizonyosságra nem jutnék. Óvj meg az emberektől és óvj meg attól, hogy megcsaljnak más embert! Mert ez a család túlságosan is megközelít, ha az ember úgy beszél Istenhez való viszonyáról, mint valamely ember-társához való viszonyáról, hogy az ember rácsúszik az összehasonlítgatás és az emberi bizonyosság vágyára. Ha akadna ember, akit sokan nemesnek és igaznak tartanak, de ez az ember mégis félelemmel és rettegéssel munkálna üdvösségét — mások talán meg is haragudnának rá. Ugyanis ennek az embernek a bizonyosságát szeretnék látni a saját nyugalomuk fedezeteként és azt akarnák, hogy az ő nyugalomuk legyen egyben annak az embernek a bizonyossága is. De, én Istenem és Atyám! Üdvösségemnek a kérdése végre is nem tartozik senki más emberfiára, csak rám és — Rád! Vajon nem szükségszerűen marad-e meg a félelem és a rettegés mindvégig, amikor én az vagyok, aki vagyok és Te az vagy, aki vagy, én a földön, Te a mennyben! A különbség pedig még

ennél is véghetlenebbül nagyobb: én a bűnös, Te a Szent! Nem szükségszerűen kell-e megmaradnia a félelemnek és a rettegésnek mindvégig? Nem ez volt-e a balga szűzeknek a baja (Máté 25,1—12.), hogy bizonyosságukban elaludtak? Az okosok pedig ébrenmaradtak. De mit jelent ébren maradni? Ez a félelem és rettegés. És mi egyéb a hit üres képzelődésnél, ha nem éber? Ha pedig a hit nem éber, helyébe lép a borzasztó bizonyosság. Aki sohasem törődött üdvössége kérdésével, az nem jut bizonyosságra. De az elalvó hit — bizonyosság!

Így érint ez engem az én gondolataimban. Mindenekelőtt engem érint. Meg tudom azt is érteni, hogy ez érint a te gondolataidban mindenekelőtt téged. Másként nem érhetlek meg téged és nem is akarlak megérteni téged és azt sem szeretném, ha te engem másként értenél. Üdvösségemet illetően nem tudok semmit. Mert amit tudok, azt csak az Istennel tudom, félelemmel és rettegéssel, erről tehát nem is beszélhetek. Ha az államtanácsban valamiről tárgyalnak, de döntés még nem született, akkor nem vétke-e arról a városban beszélni? Üdvösségem kérdése pedig nincsen még eldöntve. A te üdvösségedet illetően sem tudok semmit. Arról csak te tudhatsz és Isten. Azt azonban tudom, hogy lesz föltámadásuk a halottaknak — mind az igazaknak, mind a hamisaknak.

Ez a beszéd — ugyebár — megnyugtató? Hiszen megnyugtatóbban aligha szólhat az ember, mintha az ember az olyan embernek, aki nagyon szeretne hinni a halhatatlanságban és vágyódik arra, hogy azt bizonyítva láthassa — azt mondja: „E tekintetben egészen nyugodt lehetsz. Halhatatlan vagy, akár akarod, akár nem akarod!” — Ennél megnyugtatóbban nem is lehet beszélni, még akkor sem, ha esetleg éppen ez válik nyugtalanítóvá. Ha

ez nyugtalanít, akkor családsággal volt tele annak az embernek a szava, aki megdöbbsent a halhatatlanságtól és azért szerette volna bizonyítva látni a halhatatlanságot, mert homályosan megsejtette, hogy a bizonygatás tárgyává tett halhatatlanság le van taszítva a trónjáról, tehetetlen nyomorék, akivel gúnyolódni lehet, mint ahogyan gúnyt úztek a fogoly Sámsonból a filiszteusok. (Bírák 16,21 kk.) Van az ember-nemzettségben — a nemzettségben! — egy bizonyos éleselméjűség, amely ravaszabb a legagyafurttabb állambölcsésnél is. A nemzettségnek az a furfangja éppen abból áll, hogy a halhatatlanság dolgát a visszajára fordította. Az egyes ember távolról sem sejtí meg mindig, hogy mennyire csalafinta is ez a dolog, amely közfelfogásnak tűnik. A nemzettség akar Isten ellen föllázadni, a nemzettség szeretné az útból elmozdítani a halhatatlanságot és annyit el is ért, hogy a halhatatlanságot problémává, kérdésessé tette. Mert a halhatatlanságban (és ebbe bele van foglalva az egyes ember halhatatlansága is) Isten az uralkodó Úr és az egyes ember övele áll viszonylatban. De ha a halhatatlanság problémává változik, akkor Isten le van taszítva trónjáról és a nemzettség válik Istenné. Az egyes emberek talán észre sem veszik, mennyire a nemzettség hatalma alatt állnak, mennyire a nemzettség szólal meg az ő szájuk által is és azt hiszik, hogy aki őket mint „egyéneket” szólítgatja meg, az lázító — amint valóban az is. Isten nevében lázad föl a nemzettség istenítése ellen és a halhatatlanságnak problémává való lealacsonyítása ellen. Isten nevében lázad föl és Isten ígéjére hivatkozik: „Lesz föltámadásuk a halottaknak — mind az igazaknak, mind a hamisaknak!”

Budapest, 1964. május 1. (A fordítás dátuma.)

Vívódás a küldetésről

Elgondolkodom. Hivatás és küldetés: vélt mozgásukat tekintve, e szók ellentétes irányúak ugyan, mégis szinte fedik egymást. Igaz, az evangéliumokban jól elkülöníthetőnek tetszik a tanítványok elhívása és elküldése, apostollá igazán akkor lettek, amikor a „missziói parancs” elhangzott. Követőivé hívta őket Jézus, de ez a követés teljesen eltérő volt Nagypéntek, s Húsvét után, a mennybemenetelkor. „Menjete el...” — mondta Jézus Mt 28,19 szerint, és: „... íme, én veletek vagyok minden napon a világ végezetéig.”

Ez a második elhívás a küldetés.

Az Újszövetség lényegében egyféleképpen emlékszik és emlékeztet erre az eseményre; a kü-

lönbségek jelentéktelenek, az evangéliumi hagyomány továbbörökítésekor ennyi változatosság természetes. A Máté szerinti evangélium eltérően nevezi meg a helyszínt: „A tizenegy tanítvány pedig elment Galileába, arra a helyre, ahová Jézus rendelte őket” (28,16). A Márk nevét viselő evangélium szerint a küldetés akkor hangzott el, „amikor asztalnál ültek” a tanítványok (16,14), s ez minden bizonynyal Jeruzsálemben volt. A Lukács-evangélium is jeruzsálemi helyszínről tud, bár itt maga a küldetés kurtábban van elbeszélve: „... hirdetni kell az ő nevében a megtérést és a bűnbocsánatot minden nép között, kezdve Jeruzsálemtől. Ti vagytok erre a tanúk” (24,47—48). Figyelemre ér-

demes, hogy a közvetlen tanúvalomásként értékelhető János-evangélium szerint Jézus ezt mondja csupán: „Ahogyan engem küldött az Atya, én is elküldelek titeket” (20,21). Majdnem teljesen azonos szövegű a kiküldetés a Márk és a Máté szerinti evangéliumokban. „Menjete el szerte az egész világba, hirdessétek az evangéliumot minden teremtménynek” (Mk 16,15), és: „Menjete el tehát, tegyete tanítvánnyá minden népet...” (Mt 28,19). Ismeretes ugyan a Márk-evangéliumnak egy más befejezése is: „Ezután odajött maga Jézus és azt a feladatot adta tanítványainak, hogy mindenütt az egész világon hirdessék az örök megváltás szent és mindig érvényes hírét”.

Evtizedekkel ezelőtt a missziói megbízatás mintha elevenebb lett volna a keresztyének számára. Akkoriban mihelyt többet lehetett volna hallani misszionáriusokról is. Aztán egyre halványodott ez a feladat, akár világméretekre utalva, akár közvetlenebb környezetre nézve. Végképp hátrébe szorult a látás a missziói kötelezettség a diakóniai teológia egyedivé válásakor.

Megvallom (gyónom?), kicsit idegenkedtem a misszió „közeli” formáitól is, noha az ébredési mozgalom, az evangélizáció, amelyben döntő indítatásaimat (elhívásomat) kaptam, föladatult adta és számon kérte a missziós felkületet, a „bizonyosságtevést”

(„Üres kézzel kell-e mennem, / S állanom az Úr elé” — énekeltük gyakran). Valójában ez a hitvallás nem nagyon ment túl a közösség körén, legföljebb a gyülekezetig ért el, küldött el. Az „evangélizálás” ama megnyilvánulásait, amelyeket manapság újra tapasztalhatni úton-útfélen, nem tette kötelességünké senki. Ma úgy vélem, könnyen ér el visszas hatást ez az erőszakos „hivogató”, amikor utcaszerte embereket szólítanak meg, szólítanak föl színvallásra, hitvallásra, megtérésre, hitre.

Azt hiszem, az Újszövetségi misszió tapintatosabb. Jézus azt mondta: „Úgy ragyogjon a ti világosságotok az emberek előtt,

hogy lássák jó cselekedeteiteket, és dicsőítsék a ti mennyei Atyátokat” (Mt 5,16.). Egybehangzik ezzel 1Pét 2,12. Világos utalás arra, hogy a hitvallás ne legyen tolatkodó, magakellető, hivalkodó: „... legyetek készen mindenkor számot adni mindenkinek, aki számadást kér tőletek a bennetek élő reménységről” (1Pét 3,15).

Az üdvösség egyedül hit által van, de a hit megvallása elsősorban cselekedet: életvitel. Magatartás. Szó is, ha kérdeznak. De még a prédikátor szavát is élete hitelesíti. A tanítványi küldetés foglalatosa pedig az elhívás, elhívás.

Zay László

JÖVEVÉNYEK ÉS VÁNDOROK

Egy család három nemzedéke az Útra talál. (Ev. Sajtó Osztály 1992.) Juliana Ray könyve nem teológus munka, egy Magyarországról Angliába kikerült zsidó hitről tudatos Krisztuskövetésre jutott család története. A norvég egyház Izrael szolgálat egyesülete hívta fel figyelmünket az eredetiben By Grace alone című könyvre. A kortársak végigélik újra a sok ismerős eseményt, a második világháború előtti pol-

gári világtól, a holocauston át, az ostrom, a kitelepítés, államosítás korszakát, majd egy új világ társul fel előttünk: az öreg Anglia. Természetesen mi nem értjük egyet a Lélek keresztség gyakorlatával és a kis házi gyülekezetek életformájával, de elgondolkoztató, hogy az angol történelmi egyházak nem tudták megtartani a komolyan hívő családot! Az olvasható kis könyv

több, mint szórakoztató családrégiény. A mottóként választott mózesi utasítást valóban megtartotta az író „nagyon ügyelj, hogy amit saját szemeddel láttál, el ne felejtőd, hanem őrizd meg emlékezetedben egész életedben, sőt add tudtára gyermekeidnek és gyermekeid gyermekeinek is.” Így vall az Ószövetség kötelekéből az Újszövetség népébe átkerült hívő asszony: Juliana Ray.

DR. VITÁLIS GYÖRGY geológus, kandidátus:

Egyesületté alakulás előtt a Fasori Öregdiákok Baráti Köre

A Budapesti Ág. Hitv. Evangélikus Főgimnázium 1923-ban, fényes keretek között ünnepelte alapításának és fennállásának százéves jubileumát. Az 1923. június 10-én rendezett ünnepsorozatról dr. Hitt-rich Ödön által összeállított: „A Budapesti Ágostai Hitvallású Evangélikus Főgimnázium százéves jubileumának emlékkönyve (1823—1923)” számolt be részletesen. A jubileumi ünnepségek előkészítése során határozták el a volt tanítványok, hogy egyesületben tömörülnek. Az 1923. március 16-i ülésükön megválasztották a védnököket, az elnöki tanácsot, az igazgató és pénzügyi bizottság tagjait, majd 1924. február 12-én formailag is megalakult *A Budapesti Evangélikus Gimnázium Volt Növendékeinek Egyesülete*.

Az egyesület célul tűzte ki az iskola és növendékeinek hathatós erkölcsi és anyagi támogatásával megvalósítani az iskola és volt tanítványai között az összetartozandóság tudatát. A Főgimnázium 1923/24. iskolai évről szóló Értesítője 41. oldalán kezdődően találjuk „A Budapesti Evangélikus Gimnázium Volt Növendékeinek Egyesülete tisztikarának és választmányának névsorát”-t és az egyesület alapszabályát. Az alapszabály I. fejezetének 2. és 3. §-a így hangzik:

„2. §. Az egyesület célja: a budapesti ág. ev. hitvallású gimnázium tanárai, barátai és volt tanítványai között a gimnázium révén kifejlődött összetartozandóság ápolása és a gimnáziumi, valamint az aival kapcsolatos célok előmozdítása.”

„3. §. Az egyesület célját tagjainak válvetett működésével, a rendelkezésre álló alapítványok és a tagok útján eszközölt befizetések felhasználásával valósítja meg.”

Az egyesület alapszabályát 1924-ben hagyta jóvá a Belügyminisztérium, majd 1934-ben kisebb módosításokat hajtottak rajta végre.

Az egyesület az összetartozandóság ápolása és a szolidaritással kapcsolatos célok megvalósítása érdekében az 1948. évi megszűntetéséig az alapszabályok szerint működött. Működéséről az iskola értesítői az 1923/24. évtől az 1943/44. évig tanévenként részletes beszámolókat közöltek.

Az egyesület 1948. évi feloszlásával, majd a gimnázium 1952. évi hiteltelenségéből eredő megszűntetésével három évtizedet meghaladó pangás következett. A volt iskolatársak részéről azonban állandóan felvetődött a gimnázium újraindításának és egymás támogatásának szándéka. Így több előzetes megbeszélést követően, az Előkészítő Bizottság 1984. június 5-re, a fasori gyülekezet tanácstermébe tanácskozással végett összehívta a volt osztályok képviselőit, majd az 1984. október 5-i alakuló ülésen — a Hazafias Népfront VII. ker. Bizottsága támogatásával — megalakult a *Fasori Öregdiákok Baráti Köre* (a továbbiakban *Baráti Kör*).

Az alakuló ülés előestéjén a Magyar Nemzet 1984. október 4-i számában dr. Berti Béla: „A budapesti fasori evangélikus gimnázium” című cikke emlékezett meg volt iskolánkról, az alakuló ülésről pedig a Magyar Rádió 1984. október 13-i „Szülőföldünk”

adásában *Cservenka Judit* riportja hangzott el. Az alakuló ülésről az Ev. Élet 1984. november 18-i számában dr. Gyapay Gábor: „A Fasori Öregdiákok Baráti Körének megalakulása”, a Magyar Hírek 1984. november 24-i számában pedig *Cservenka Judit*: „A fasori hagyományok ébresztése” című cikke számolt be részletesen.

A *Baráti Kör* célja, miként az az 1985. évi körlevelünkben is olvasható: „a gimnázium évszázados hagyományokon alapuló humanista szellemének, a gimnázium szeretetének, a volt tanárok és a volt tanítványok között a gimnázium révén kifejlődött barátság és összetartás érzésének ápolása, egymás számbavétele, segítése, összefüvetek és előadások rendezése, évfordulók megünneplése, az iskola történetének megírása.”

Ezzel egyidejűleg a fő cél a *Budapesti Evangélikus Gimnázium* feltámasztása volt. Ennek előmozdítására a volt iskolatársak erőteljes szervező munkát végeztek, melynek végeredménye a gimnázium 1989. évi újraindulása volt. Az iskola jelenleg koedukált, ami azt jelenti, hogy a Deák téri Evangélikus Leánygimnáziumnak is jogutóda. Ez abban is megnyilvánult, hogy a Deák téri volt tanárok és diákok is hatékonyan részt vettek az újraindulás előkészítésében.

Az 1989. október 5-i tisztújító közgyűlést (melyről *Bruckner József* az Ev. Élet 1989. november 5-i és *Juhász Erzsébet* az Erzsébetváros 1989. decemberi számában számolt be részletesen) követően a *Baráti Kör* céljának leírása: „és a gimnáziumi, valamint az azzal kapcsolatos célok előmozdítása” félmondattal egészült ki.

A *Baráti Kör* megalakulásától eltelt közel nyolc esztendő alatt napjainkig a következő tevékenységet folytatta.

A tárgyidőszakban 1 tisztújító és 1 rendkívüli közgyűlés volt, 24 alkalommal tartottunk előadást, 5 alkalommal rendeztünk az iskola történetét és tanárainak egyéniségét reprezentáló kiállítás, 14 alkalommal vezettünk egynapos, 5 alkalommal többnapos kirándulást, 8 alkalommal hangversenyt, 4 alkalommal a Fasorban és a Deák téren végzett művészek közreműködésével műsoros délutánt. Meglátogattuk és megkoszorúztuk a Farkasréti, a Kerepesi úti és a Rákoskeresztúri temetőben nyugvó tanáraink és igazgatóink sírját vagy kolumbáriumát. Besztercebányán dr. Böhm Károly, a Farkasréten Góbi Imre volt igazgatónk síremlékét hoztuk, illetve hozattuk rendbe.

Természetesen nem feledkeztünk meg idősebb diáktársainkról sem, akiket több-kevesebb rendszerességgel látogattunk, míg orvosi végzettségű diáktársaink minden esetben szívesen álltak a rászorulóknak segítségére.

A rendezvények sorából külön kiemeljük az 1991. október 4- és 5-én rendezett *Fasor Napokat*. Október 4-én istentiszteleten vettünk részt, majd a fasori diákok adtak hangversenyt a gimnázium dísztermében. Az október 5-i rendkívüli közgyűlésen bejelentettük, hogy 1992. októberében egyesületté alakulunk. A *Fasor Napok* eseményeiről és az azzal pár-

huzamosan rendezett iskolatörténeti kamarakiállítás-ról az Ev. Élet 1991. október 27-i, illetve november 10-i száma között beszámolt.

A *Baráti Kör* javíttatta ki a díszterem színes ablakait, újrafestette a tanári erkély homlokzatán lévő freskót és az I. világháborúban elesett hősök emlékműve két oldalán felállította a II. világháború áldozatainak emléktábláit. Anyagilag támogatta a fadori templom külső homlokzatán elhelyezett II. világháborús áldozatok emlékművének felállítását.

Nem hagyhatjuk figyelmen kívül a *Baráti Körünkkel* szorosan együttműködő, a külföldön élő fadori és Deák téri diákok által életrehívott genfi *Fadori Egyesület* iskolánkat támogató tevékenységét. A könyvtár és a szertárak felszerelésétől kezdve, a diákok és a tanárok külföldi tanulmányútjainak támogatásán át, a Budapest, XIII., Vizafogó u. 4. sz.

alatti új kollégium teljes belső berendezése anyagi fedezéséig segítette az újjászületett iskolánkat.

A *Baráti Kör* 1992. évi körlevelét a tengerentúli országokba 186 fő, az európai országokba 136 fő, Magyarországon vidékre 137 fő, míg Budapestre 739 fő részére, összesen 1198 példányban küldtük ki.

A *Baráti Kör* tevékenységét részletesen az évente vezetett eseménynaplók, míg az 1989/90-es tanévtől kezdve az iskola értesítői is összefoglalják.

A megalakuló egyesület a *Budapesti Evangélikus Gimnázium Volt Növendékeinek Egyesülete* és a *Fadori Öregdiákok Baráti Köre* jogutódjának tekinti magát. Az egyesülettel alakuló közgyűlését 1992. október 3-án szombaton, a *Fasor Napok* keretében délelőtt 10 órakor a Budapesti Evangélikus Gimnázium dísztermében tartja.

A gyermekekhez szóló evangélium szolgálatának sodrásában

Interjú a vasárnapi iskolai mozgalom második világháború utáni kibontakozásáról. Videofelvétel formájában készítette Győri János Sámuel ósagárdi lelkész Benczur László ny. lelkésszel, a „Gyermekbibliakör vezető” c. folyóirat egykori szerkesztőjével és az evangélikus gyermekmunka volt országos vezetőjével, Gyenesdiáson, az 1988. május 24–27. között rendezett katechetikai konferencia alkalmával.

GYJS: Benczur László nagytiszteletű úrral beszélgettünk Gyenesdiáson 1988 tavaszán a dr. Harmati Béla püspök úr által összehívott katechetikai konferencia alkalmából. Mint régi idők tanuját kértem Laci bácsit: miként indult el, s bontakozott ki a második világháború után evangélikus egyházunkban a gyermekmunka?

BL: Először is arra kell felhívnom a figyelmet, hogy egy gyönyörű helyen vagyunk, — Gyenesdiáson. Elődeink álma valósult itt meg, konkrétan Deák János professzor gondolata. Ő álmodta meg Gyenesdiást, Kapernaumot. A mostani nemzedék nem is tudja, miből indultak a dolgok, s arra sem emlékszik vissza, hogy ezen a helyen néhány évvel ezelőtt olykor 150, de legalább 80 fiatal jött össze csak azért, hogy egy héten át gyermekmunkára képezzék ki őket. Én abban az időben kerültem a gyermekmisszióknak, a gyermekeket is megszólító evangéliumhirdetés szolgálatának sodrásába. Konferenciákat rendeztünk, nemcsak Gyenesdiáson, hanem országsgazerte. Több ilyen konferencia szervezésében vettem részt. Egy lapunk is volt „Gyermekbibliakör vezető” címen. Ez havonta közölt tanítási vázlatokat és egyéb írásokat a gyermekbibliakör-vezetők számára. Gyönyörű idő volt ez. Ez volt az az idő, amikor megszűnőben volt az iskolai hitoktatás és úgy gondoltuk — talán némi rajongással —, hogy ezzel a munkával, a gyermekbibliakörökben végzett

szolgálattal, pótolni lehet, esetleg még hatékonyabban tudjuk végezni azt, amit elvesztettünk, azt amit az iskolai hitoktatás jelentett egyházunkban.

GYJS: Hogyan kerültél kapcsolatba a gyermekmunkával, egészen gyermekkorodig visszamenően? Beszelnél ezekről az emlékeidről?

BL: A példák többe jelentettek életemben, mint amit könyvekből tanultam, vagy amire az egyetemen, a teológián tanítottak bennünket. Kiváló pedagógusok kezébe kerültem gyermekkoromban. Édesapánk, mielőtt még iskolába jártunk volna, képes hitankönyvet adott kezünkbe. A rajzokat hártypapír segítségével átmásoltuk. Kitűnő pedagógus volt elemi iskolás korunkban tanítóink, Drozdy Gyula. Kitűnő hitoktatónk volt Hüttl Ármin. Ugyan liberális teológus volt, Szimonidesz Lajos jó barátja, mégis úgy tudta számunkra elmondani a bibliai történeteket, hogy a testvérem, aki még nem járt iskolába, könyörgött, vigyük el őt is a délutáni hittanórákra. Még most is előttem van, ahogy Hüttl bácsi elmondotta nekünk Dávid történetét, hogy miként próbálta magára öltetni a királynak, Saulnak a fegyvereit. Ezek a példák talán erősen hatnak számomra, főleg a tekintetben, hogy mit jelent gyermek számára bibliai történetet elmesélni, hogy ez milyen felemelő munka és milyen élmény a gyermek számára.

GYJS: Hogyan lett mindebből katechetikai hitvallás?

BL: Alapvető dolog a katechetikai munkában a személyes átadás. Azt, amit hallottunk szüleinktől, nagyszüleinktől, ami megragadott bennünket, azt az új nemzedéknek tovább kell adnunk. Tulajdonképpen ez a program: a tradíció. A tradíció nem holt, muzeális anyagoknak a gyűjteménye, hanem egy folyamat, esemény. Hitből hitbe akar eljutni az evangélium. Olyan mint a tűz, akkor terjed, hogyha ég, illetve akkor ég, hogyha terjed. Ez lényegében az én katechetikai hitvallásom: továbbadni! Továbbadni, amit mi is úgy kaptunk. Ez sok tekintetben történetelmondás. Ez volt az, amire a második világháború után éppen mi evangélikusok ráébredtünk. Micsoda egyszerű dolog bibliai történetet mondani, meg gondoltan, tudatosan, az evangélium továbbadása érdekében — gyermekeknek. Ennek a módszerét is kidolgoztuk és rájöttünk arra, hogy miként lehet erre felkészülni és felkészíteni.

GYJS: Szívesen hallanék pár szót arról a bizonyos vezérfonallról, és a megváltozott szituációban a gyermekmunka szolgálatáról és próbálkozásairól.

BL: A vezérfonalat eredetileg „Vasárnapi iskolai vezető” címen Veöreös Imre indította meg, de ugyanakkor szerkesztette ő a „Lelkipásztort” is. Nagyon lefoglalta a munka. Tudomása volt arról, hogy szívesen foglalkozom gyermekekkel, hiszen hitoktató voltam abban az időben, a fővárosban. Heti 40–45 órát tanítottam 19 különböző iskolában, s amellet még prédikáltam és ifjúsági munkát is végeztem a keleti gyülekezetben. Rávettem arra, hogy vegyem át ennek a folyóiratnak a szerkesztését. Havonta jelent meg, később „Gyer-

mekbibliakör vezető" címen. Azt mondhatom, hogy gyönyörűség volt szerkeszteni, mert egy olyan zenekar élére kerültem, ahol mindenki primán muzsikált. Az embernek szinte csak össze kellett szednie azt, amit összehoztak a munkatársak, nem volt művészet akkor szerkeszteni. Csupán oda kellett figyelni kissé arra, hogy mi minden ébredt és történt közöttünk. Később megszűnt ez a havonta megjelenő lap. Akkor sokszorosított vázlatokban a Déli Egyházkerület püspöki hivatala adta ki. Havonta jelent meg. Igen kedvelték ezeket a vázlatokat. Idővel azonban mind kevesebben fizettek elő. Ennek az oka talán az volt, hogy megszűntek a tanfolyamok. Egyre kevesebb fiatal vezetett gyermekbibliakört. Nagyon sok esetben a lelkész, vagy a lelkész felesége vette át a munkát. Így csökkent az előfizetők száma. Ezenkívül, az a módszer, amellyel dolgoztunk, túlzottan gépiesé vált, s ezért a vázlatok már nem voltak olyan erőteljesek,

olyan sodróak, olyan érdekesek, izgalmasak, mint az első időkben. Így azután eljött az az idő, amikor ezek a sokszorosított vázlatok is, úgy 1970 táján megszűntek és azóta nem is jelennek meg.

GYJS: Most hosszú évtizedek után az első, vagy talán második katechetikai konferenciát tartjuk. Itt Gyenesen az elsőt. Mit érez a katehetika régi munkása most — gondot, örömet?

BL: Öröm visszagondolni arra az időre, amikor a gyermekmisszió valóban mozgalom, ifjúsági mozgalom volt gyülekezeteinkben. Tudatosan készültek fel és mély hittel, lobogó szívvel erre a szolgálatra. Talán most visszatéve azt kell mondanunk: kicsit elbáztuk magunkat, mikor azt hittük, hogy megtaláltuk a bölcsék követ és minden katechetikai feladatunkra a megoldást, ti. hogy van gyermekmisszió, van gyermekbibliakörünk, vannak tanfolyamaink, vannak vezetőink, van lapunk. Most visszate-

kintve, azt kell mondani, hogy nem igazolta akkori nagy reménységünket az idő, mert bizony nagy visszaesés történt. Tulajdonképpen most érkezünk el annak a belátásához, hogy a gyermekbibliaköri munka nem lehet azonos egyházunk katechetikai feladatának a teljességével. Nagy örömet jelent számomra, hogy végre hosszú idő után, sok mulasztás után, nekifogtunk egyházunk katechetikai stratégiájának kidolgozásához, hogy ezen belül majd a taktika is kialakuljon.

GYJS: A jelenlegi helyzet jellemzésére a „dzsungel” hasonlatát alkalmazta Laci bácsi. Hol vagyunk most a dzsungelben?

BL: Egy dzsungelnek a kellős közepén vagyunk. Úgy látszik azonban, hogy a dzsungelben tisztások is vannak, ahonnan a kék égbe tekintünk fel és ez jó tájékozódási pont a továbbjutásra.

GYJS: Köszönjük a beszélgetést.

Építsük a gyülekezetet!

A GYEREKEK mindannyiunk legdrágább és legféltettebb kincsei. A gyermek Isten ajándéka. Kimeríthetetlen öröm forrása, kimondhatatlan gazdagság nemcsak a családnak, hanem a nagy családnak, Isten családjának az életében is.

Tízéves lelkészi szolgálatom során mindig a gyerekektől kaptam a legtöbbet. Ők azok, akik között soha nem érzek fáradtságot, rosszkedvet, akik mindig úgy tudnak betölteni örömmel, csodálkozásukkal, kíváncsiságukkal és gondjaikkal, hogy ha közöttük vagyok, megszűnik számomra a világ és nem létezik más, mint Istennek ez a csodálatos teremtménye: a gyermek.

Nincs még egy ilyen lény ezen a világon, aki olyan nyitott szívvel fogadná az evangéliumot, aki olyan szomjas és fogékony lenne a szeretetre, mint éppen a gyermek. Ő az, aki igazán érti a szeretetet és az abból fakadó öröm nyelvét. Nemcsak él a szeretetből, hanem rögtön viszonzza is azt. Örül a szeretetnek és ő maga sem akar mást, mint szeretni, szeretni...

Éppen ezért igaz az is, hogy nincs nagyobb fájdalom a gyermek fájdalománál, nincs nagyobb félelem a gyermek félelménél, nincs nagyobb kiszolgáltatottság a gyermek kiszolgáltatottságánál. Kétségbeejtő, hogy milyen sok a

sérült, szomorú, örömtelen gyermek. Nemcsak az állami gondozottak, hanem a „rendes” családban élők között is. Sokan szinte elveszítik a „gyerekkort” és anélkül nőnek fel, felnőttekhez illő gondokkal, félelmekkel, szorongásokkal.

Ránk bízta Isten a gyermekeket. Közöttünk vannak örömeikkel és fájdalmaikkal, szeretetességükkel és nyitott szívükkel. A gyermekmunka nemcsak fontos vagy szükséges, hanem életszükséglet. A gyerekek élete és a nagy család, a gyülekezet élete követeli meg, hogy törődjünk velük.

A gyerekek között végzett eddigi szolgálatom tapasztalatai alapján a következőkben foglalom össze mindazt, amit nélkülözhetetlennek tartok a katechetikai munkában. Úgy gondolom, hogy ezeket az alapelveket mindegyféle gyerekmunkánál szem előtt kell tartani.

1. Isten szeretetéről beszéljünk a gyerekeknek!

Minden katechetikai munkának az a célja, hogy a gyerekek megtapasztalják, átéljék: Van valaki, aki szeret engem, gondoskodik rólam, aki soha nem hagy egyedül. Ezt már egészen kicsi gyerekekben is tudatosítani lehet mindabból kiindulva, ami őket hétköznapi életükben, családjukban körülveszi. A gyerekeket is

sok minden elvonhatja a gyülekezettől: iskolai programok, különórák, Tv, video — ezekkel mi nem tudunk versenyezni. De ne felejtsük el, hogy mi olyat tudunk nekik adni, ami mindennél többet ér és amit semmi nem pótolhat: a szeretetet.

2. Tanítsuk őket imádkozni!

El kell tudnunk vezetni a gyerekeket arra, hogy természetessé és rendszeressé váljon számukra az Istennel való beszélgetés. Ahogyan egy egészséges légkörű családban minden gyerek örömmel van együtt, örömmel beszélget szüleivel, úgy el lehet segíteni a gyerekeket arra is, hogy az Istennel való találkozás, beszélgetés örömet jelentsen neki. A kisgyerek szereti elmondani azt, ami vele történt, ami őt foglalkoztatja, betölti. Szívesen beszél arról, aminek örül és ha őszinte szeretetet érez, még azt is elmondja, amitől fél, ami szomorúságot okoz neki. Megéreztet-hetjük a gyerekekkel azt, hogy a szülein kívül van még valaki, akinek mindent elmondhat. Könnyen ránevelhetjük őt arra, hogy az imádságban is elmondja élményeit. Akkor érzük el a célt, ha a kisgyerek Mennyei Atyjával is úgy beszélget, mint szüleivel.

3. Adjuk a gyerekek kezébe a Bibliát!

Evangélikus tanításunk szerint keresztyén hitünk és életünk leg-

főbb alapja és szabályozó elve a Szentírás. Ebből következik, hogy az evangélikus hitoktatásnak elsősorban Biblia-tanításnak kell lennie. Ebben benne van a bibliai történetek, igék, igazságszók tanítása is, de a végső cél a rendszeres bibliaolvasásra nevelés. Azt kell elérnünk, hogy a gyerekek felfedezzék, megismerjék és megszeressék a Szentírást. Ehhez az kell, hogy kézbe vegyék, használják, olvassák a hittanórán éppen úgy, mint otthon. A bibliai szövegek megértése, feldolgozása és értelmezése csak a felső tagozatos gyerekek számára megoldható feladat, de egy-egy ige felolvasását kisebbekre is rá lehet bízni. Ha saját Bibliájukban megjelölik a megtanult igéket, azok egy életre elkísérhetik őket.

4. Tudatosan törekedjünk arra, hogy a családokat is elérjük a gyerekeken keresztül!

Meggyőződésem, hogy az egyháztól teljesen elszakadt családokat, a gyülekezeteinkből hiányzó generációt, a szülőket a gyerekeken keresztül lehet megszólítani. Számtalanszor tapasztalom, hogy a hitoktatásba bekapcsolódott gyerekek „elhozzák” szüleiket a templomba, imádkozni tanítják őket, „nevelik” őket a keresztyén életre. Újra meg újra átélem, hogy Isten ma a gyerekeket és fiatalokat használja föl a gyülekezet életének megújításában. A gyülekezetépítést a gyerekek felől kell megkezdeni.

5. Kapcsolódjanak bele a gyerekek a gyülekezeti istentiszteletekbe!

Lehetőség szerint tartsunk gyermek- vagy családi istentiszteletet is, ahol a gyerekek valamilyen leegyszerűsített formában megismerhetik az istentisztelet rendjét, számukra érthetően megfogalmazott prédikációt hallhatnak, sőt maguk is megszólalhatnak az igével kapcsolatban. De ugyanilyen fontos az is, hogy legalább alkalmanként részt vegyenek a gyülekezeti istentiszteleten, hiszen néhány év múlva ez lesz az ő istentiszteleti alkalmuk is. Ha ezt nem szokják meg, később el sem jönnek, vagy egészen idegen lesz az számukra.

Tanítsunk a gyerekeknél melletti gyülekezeti énekeket is. Adjunk szolgálati lehetőséget a gyerekeknek az istentiszteleten. Nemcsak karácsonykor, hanem a többi ünnepen is gazdagíthatják az istentiszteletet verssel, énekkel, szavalókórossal.

6. Tudatosítsuk a gyerekekben azt, hogy mit jelent evangélikuságunk és a gyülekezethez tartozásunk!

A katechetikai munka célja nem csupán a tanítás, hanem annál több. Öntudatos, a gyülekezeti életbe bekapcsolódó, hitüket megvalló evangélikus keresztyéneket akarunk nevelni. A tanítást nem lehet egészen elválasz-

tani a hitébresztéstől. Az a célunk, hogy a gyerekek megtanuljanak „hitből élni”, azaz magukévá tegyék a reformáció üzenetét, lényegét. Ismerjék meg az evangélikus egyház tanítását és úgy kapcsolódjanak bele a gyülekezet életébe, hogy az valóban lelki otthonuk legyen.

Az itt felsorolt alapelvek szerint próbálom megtervezni és végezni a gyerekmunkát. Szeretnék segítséget nyújtani mind azoknak, akik vállalkoznak erre a szolgálatra. Ezért állítottam össze a legkisebbek részére az „Isten szeret engem” c. munkafüzetet a hitoktatóknak szánt óravázlatokkal. (Megrendelhető: MEVISZ iroda Budapest, Üllői út 24. 1085.) Az EHSS (Evangélikus Hitoktatási Segédanyag Sorozat) szintén a gyermekmunkához akar segítséget nyújtani. Az első füzet 1991 őszén jelent meg és a reformáció, ádvent, karácsony, valamint az imádság témaköréhez kapcsolódva családi istentiszteleti rendeket, gyermekszolgálatokat tartalmaz. (Megrendelhető: Ferenczy Erzsébet 1174 Budapest, Petőfi u. 35/a)

A gyülekezet építése a gyerekek közötti szolgálattal kezdődik. Ennek kell folytatódnia a jól megtervezett ifjúsági munkával, majd a felnőtt gyülekezet tanításával.

Ferenczy Erzsébet

Egyházzenei életünk örömei és gondjai

Lutheri örökségünkől következik, hogy egyházzeneink legfontosabb területe a *gyülekezeti éneklés*. Örömről, hogy a tíz évvel ezelőtt megjelent új énekeskönyv beváltotta a hozzáfűzött reményeket: gyülekezeteink éneklése megelevenedett. Sok szép szlovák énekkel gazdagodtunk mi, s a „dunántúliakkal” a békési és nógrádi gyülekezetek. A közösség lett énekkincs pedig közelebb hozott bennünket egymáshoz: szlovák és magyar hátterű gyülekezeteket. Felzárkóztunk az európai evangélikusság és a hazai protestánsok énekstílusához is a ritmikus énekművek átvételével. A több mint száz új ének vérfrissítést jelentett, s ezzel a XX. század második fele is hozzájárult a magyar evangélikus énekköltészet gazdagodásához.

Gondunk, hogy az énekeskönyv nem minden darabja: dallam vagy szöveg tesz mindenkinek. Ez természetesen, hiszen az ízlések és az elvárások mindig különbözőek voltak. De ha egy

énekeskönyv élettartama 30 esztendő, úgy az új himnológus gárdának már itt kellene zörgetni az új megoldásokkal.

Örömről, hogy az énekeskönyv, agenda és korálkönyv egysége lehetővé teszi az istentiszteleti liturgia megelevenedését is. *Gondunk*, hogy tudomásunk szerint nem sok gyülekezetünk él a lehetőséggel. Ahol a „liturgikus” rendeket (14., 17. sz.) használják, ott viszont a híveknek tetszik a más, a szép. A zoltározás a fiatalok körében is népszerű. *Gondunk*: ahogy az ifjúsági énekek énekeskönyvön kívüli füzetekkel bővülnek, úgy kellene gazdagítani a liturgiát is új zoltárokkal, antifonákkal, reszponzóriummokkal és a patinás, újra felfedezett régi magyar anyaggal. Külföldet járt fiatal ösztöndíjaink láthattak elég példát a liturgikus gazdagságra!

Egy *személyes* vallomás: számomra minden istentisztelet külön öröm itt, a Deák téren. A gyülekezet érti az orgona szavát. A kiváló ritmikus éneklés, a mai

embert megszólító szöveg felmelegíti szívemet, s egységbe hoz az Istent jó kedvvel dicséző gyülekezettel. De nem mondom azt, hogy csak ez az igazi! Semmivel sem kevesebb azoknak a gyülekezeteknek az éneklése, ahol máig is a kiegyenlített formák élnek. Ha ez az összetartó erő számukra, ne vegyük el tőlük. Vétek lenne például erdélyi testvéreinket arra buzdítani, hogy új énekeskönyvük legyen olyan, mint a mienk. Őket az atyák múltból máig sugárzó hite és énekei tartották meg nehéz évtizedeken át.

Öröm tölti el szívünket, ha énekkarainkra gondolunk. A Lutheránia életében új korszakot kezdett *Kamp Salamon* karnagy. Több a lehetőségünk, mint évekkel ezelőtt volt, s így változtak feladataink is. Az idén júniusban a harmadik Bach-hetet rendezzük, s ez is hozzájárul ahhoz, hogy a Lutheránus egyházzene hosszú idő után újra bekapcsolódik a főváros kulturális vérkeringésébe. Nagy missziót teljesít

többi énekkarunk. Az oroszlányi, Nagy Dániel vezetésével olyan helyekre viszi el Bach passióját, Händel Messiását vagy más oratóriumot, ahová ezek a művek másképpen nem juthatnának el soha. Új színfolt a csupa fiatal kántorképzősből szervezett és ifj. Hafenschel Károly által vezetett kórusunk, szolgálataik szintén az ország számos gyülekezetében ismertetik meg az egyházi kórusirodalom szebbnél szebb darabjait. Példaértékű a nagytarcsai gyülekezet munkája, itt a gyermekeknek, fiataloknak és felnőtteknek külön-külön működik együttesük. A sort tovább folytathatnám. Ne vegye zokon, a több, mint 50 kórus, hogy név szerint nem említtem mindegyiket. Tudjuk, hogy dolgoznak és szolgálnak és ez nagy öröm!

Gondunk, miért nincs kórusmunka a többi 180 gyülekezetben? Egy kamaraegyüttesre való énekelni tudó és szerető ember sem található ezeken a helyeken? Buzdítsa őket a soproniak eredményes újrakezdése: csak akarat és szív kell ehhez a szép munkához!

Örömmük, hogy tavasszal ismét megjelenik a Karénekeskönyv I. kötete, s reménységünk szerint segítséget ad a kórusneveléshez nemcsak a gyülekezetekben, de az újra induló evangélikus egyházi iskoláinkban is. A Karénekeskönyv II. kötetének sok, még felfedezésre váró szép darabja pedig bővítsé tovább az iskolá-

zottabb együttesek repertoárját. Örömmük, hogy a Német Evangélikus Kóruszövetség számon tartja munkánkat, és folyamatosan segít bennünket kottákkal. Szomorúságunk viszont, hogy közel egy évtizede nem született jelentős evangélikus magyar kórusmű, pedig vannak jó muzsikusaink.

Örömmük, hogy kántorképzésünk Isten segítségével évről évre megújulva folytatja munkáját. Egy-egy nyáron 180, telente pedig 30 lelkes és szorgalmas kántorjelölt készül a szolgálatra a fiatal, önkéntes oktatógárda segítségével. Teli a ház, s teli az oktatók két keze is munkával. Tanulóink között vannak rendkívüli tehetségek is, egyiküket, egy 13 éves fiút magas pontszámmal most vettek fel a budapesti konzervatóriumba. Nagy reménységeink ők!

Gondunk, hogy az egyházi zene művelése még mindig nem jelent megélhetést. Egy zeneakadémiát végzett, nagy tehetségű evangélikus orgonaművészünk, akinek több lemeze is megjelent már, lakás és állás híján családostul Finnországba kényszerült. Ilyen gazdagok vagyunk? Vagy inkább ilyen szegények?

Kántorképzésünk folyamatos, eredményes. Van gyülekezetünk, ahol öt képzett fiatal játssza felváltva az istentiszteleten a korálokot, mert mind szolgálni akar. Miért nem kapunk kántorképzőst azokból a gyülekezetekből, ahol

nincs, aki ezt a feladatot ellássa? Ma sok mindenre van pénz, amire ezelőtt nem volt. Valóban csak kántorra nem jut?

Örömeink az új, jó orgonák. Mintaszerű a szekszárdi rekonstrukció. Új orgona épült a főteli templomban, a Kántorképző Intézetben, Rákospalotán, építés alatt a várpalotai és a műemlék balssagyarmati. *Gondunk* a két legnagyobb hangszerünk: a soproninak csak az egynegyede, a nyíregyházinak csak a fele szól, mert nincs pénz a rekonstrukció befejezésére.

Hallatlan nagy örömmük, amire eddig nem gondolhattunk: egyházunkban megindult a fúvós-együttesek munkája. Johann Gyula vezetésével a teológián húszan ismerkednek a fúvós hangszerekkel, s már szerepeltek is ünnepi alkalmakon. Másutt is tervezik fúvózenekar megalakítását. Reményünk szerint ezzel újabb lehetőséget kapunk, hogy fiataljainkat a gyülekezetekhez kössük. *Gondunk* a pénzhány, a hangszerek és a kotta magas ára. Négy évvel ezelőtt még 40 000 Ft volt egy pianinó, ma 200 000 Ft. Az akkor 60 Ft-ért árult kottáért ma 1500 Ft-ot kell fizetni.

Örömök és gondok egyházzenénkben. Örömök és gondok, mint az életben. Élünk, s az életért és a szolgálat lehetőségéért hála legyen Istenünknek!

Trajtler Gábor

Gyógyulás Isten Igéjével

— Beszélgetés Koháry Ferenc lelkésszel —

Lelkipásztor: Sokan tudják, hogy Téged 1989 nyarán súlyos autóbaleset ért, lesújtó hírek jöttek, szinte semmi remény nem volt, most pedig újra egészséges vagy. Mi történt valójában?

Koháry Ferenc: Egy júniusi reggelen a már néhány napja látogatóban nálunk levő édesanyámmal kettesben elindultunk egy ausztriai kirándulásra, azzal a szándékkal is, hogy a konfirmándusok két héttel későbbre tervezett útját is előkészítjük. Az egyik faluban, miután már balra nagyívben rákanyarodtam a főútra, egy szembejövő 12 tonnás teherautó a felezővonalat átlépve belénkrohan. A kórházi jelentés szerint rögtön szétszakadt a bal oldali vesém, amit el is távolítottak, megrepedt a máj, megsérült a hasnyálmirigy, melynek nyúlványát le kellett vágni, eltört a kilenc bordám, kilyukadt a tü-

dóm. Tovább ugyancsak a bal oldalon letört egy darab a medencecsontból, összetört az arccsont és eltört az állkapocs csont is. Esméletlen állapotban a hainburgi kórházba vittek, ahol megoperáltak, majd onnan harmadnap a bécsi Arcsebészeti Klinikára szállítottak. Édesanyámnak a bokája tört el, ő a hainburgi kórházban maradt. A baleset után tíz napra szepszis lépett fel nálam, amely miatt éppen a születésnapomon újra felvágták a hasamat és kivették a gyulladt epehólyagot és a vakbelet. Súlyos komplikációk jöttek, tüdő- és veselégtelenség miatt ezek funkcióját gépekkel végeztették, ugyanígy a tápanyagellátást is. Közben gégemetszést végeztek, majd az ismétlődő tüdőgyulladások miatt is, hat héten át a legkülönbözőbb kezeléseket végezték. Itthoni orvosi vélemény sze-

rint „ezekbe három ember is behalhatott volna már”.

L.P. Hogyan érintette családodat a hír?

K.F. Rettenetesen, de azt kell mondjam, hogy ez még mindig jobb volt annál a három napnál, amelyet feleségem és testvéreim úgy töltöttek el, hogy semmit sem tudtak rólunk, mivel az osztrák rendőrség távirata elvesszett. Az MDF bécsi képviselője, dr. Barkay Ilona derítette ki, hol vagyunk és mi történt velünk. Mindenki nagyon kétségbe volt esve. Egyetlen reménységünk az indulás reggelén együtt elolasztott Útmutató ige volt, a 16. Zsoltár 10. verse: „Mert nem hagysz engem a holtak hazájában, nem engeded, hogy híved leszálljon a sírba.”

L.P. Hat hét altatás nagy idő. Te mire emlékszel ebből az időszakból?

K.F. Nos utólag összeszámoltam és több mint húsz ún. képen tudnám élményeimet összefoglalni, amelyek közül néhánynak már csak a helyszín és az emberek miatt is volt valóságos alapja, a többi azonban teljesen független volt attól. Az egész azzal kezdődött, hogy egy színben a szarvasmarhák összetapostak, majd egy olyan csúcsos, tornyos folyóparti szanatóriumba képzeltem magam, amelyeket heidelbergi ösztöndíjas időmben láttam. A szanatórium ökumenikus volt. Az épület közepén lévő gyógyforrásból egyik héten a katolikusok, másik héten az evangélikusok mérték ki a vizet. Mellesleg szólva az épület rendkívüli módon emlékeztetett arra a heseni üdülőre is amelyben először a balesetem után két évvel jártam. A baleset helyszíne is megjelent álmaim között, jóllehet természetesen nem tudtam, mi történt velem. Másik alkalommal a múlt századi Kínában egy forradalomnak elindítója lettem. Itt történt az, nyugtalanságom miatt, hogy kárt ne tegyek a rajtam lévő vezetékben, kezeltem az ágyhoz kötötték. Emlékszem, arra kértem a kínaiakat, hogy vágják el a köteleimeket vagy pedig öljenek meg. Végül elvágták.

Utána a századforduló környéki *Felvidéken* találtam magam, ahol különböző nemesi családoknál voltam. Az egyik helyen nagyon sok tortát ettem. A másik helyen a vendégek között ott bóbiskolt az agg Ferenc József császár, aki azután egy váratlan pillanatban örökre lehunyta a szemét. További emlékem volt, hogy a század eleji Szentpéterváron részt vettem egy az öbölben zajló hadihajó ütközetben, ahol a fellázadt matrózok és munkások félkész hadihajókkal küzdöttek. Megdöbbenő részletességgel láttam mindent, a felnyitható hidakat, a hivatalok és a lakások belsejét, jóllehet nem jártam ott soha. Egyik kellemetlen élményem itt is előjött, nevezetesen az, hogy mindig lehetetlen helyen kellett aludnom. Egyik alkalommal egy kapualjban, máskor birkahodályban, vagy egy nyitott konflison a szabad ég alatt.

További de kellemesebb élményem volt, hogy részt vehettünk egy világkiállítás-jellegű ünnepségen az USA-ban. Gyönyörűek voltak a tengeröbölben az embereket vízisí talpakon vontató delfinek. A pápa is meglátogatta a rendezvényt. Minden ország csodálatos konyhaművészeti bemutatóval szerepelt. Ez nagyon tetszett egész addig, amíg az egyik helyen, ha jól emlékszem a koreaiaknál engem akartak

megsütni. De azt hiszem egyelőre ebből ennyi elég.

L.P. Mindebből kiderül az, hogy nem érzékelted a külvilágot. Térjünk át az emberekre, a látogatókra, róluk milyen emlékeid vannak?

K.F. Fontos kérdés. Mint mondtam, legtöbbit abban a tornyos szanatóriumba képzeltem magam, amelynek egyszer csak megjelent az indiai néger kinézetű kórházlelkésze és angolul imádkozott, majd beszélgetett velem. Megkértem, szerezzem egy szobát a környéken feleségemnek, ha majd jön meglátogatni. Ez meg is történt, méghozzá a legjobbkor, mivel addigra a kórház emeletén lévő áruházban többször vásároltam élelmet és ruhaneműt egyszerűen a kezeimen lévő szám felmutatásával. Egy idő múlva azonban kiderült, hogy nincs hitelem és mindent visszavettek tőlem, és ott kellett ülnöm addig, amíg a feleségem ki nem váltott, mert a rajtam levő egyetlen háziköntöst sem tudtam kifizetni. További személy volt egy fiatal orvos, aki azonban az én képzeletemben lelkészként is szerepelt. Mint utólag kiderült, a legválságosabb napok egyikén egy öszes férfi lépett az ágyamhoz, hosszasan imádkozott felettem, majd azt mondta, hogy ő Szépfalusi István bécsi magyar evangélikus lelkész, én őt korábban sohasem láttam, de később itthon az átéltek alapján mégis felismertem. Még érdekesebb volt ez a már említett indiai lelkéssel. Már ébren voltam, amikor egyszer csak nyílik az ajtó, és látom őt bejönni sárga köpenyben. Már előre tudtam, hogy angolul fog megszólalni. Űgy is történt, angolul imádkozott felettem. Szinte sírtam a boldogságtól, csak annyit tudtam mondani: köszönöm. Mit akarok ezzel mondani? Azt, hogy az elmélyült imádságnak hatalmas ereje van! Mintegy húsz látogatóm volt a hat hét alatt, családtagok, környékbeli körzeti orvosok, akik együtt jöttek gyülekezeti felügyelőkkel. Sajnos mégsem emlékszem rájuk, csak Szépfalusi Istvánra és az indiai kórházlelkészre. Mit jelent ez? Azt, hogy még a legreménytelenebb helyzetben, a teljesen öntudatlan beteg mellett is van értelme imádkozni, mert az imádság révén a beteg, különösen, ha kézzátétellel együtt történik, kapcsolatot tud találni a másik emberrel. Isten meghallgatta az imádságokat, a többi emberét is. Így történt Főnyad Pál ausztriai magyar lelkéssel is, aki eljött a kórházba, de mégsem láthatott engem, mivel éppen operáltak. Nagyon hálás vagyok minden imádságért, amit

szerte a hazában és külföldön is a gyógyulásomért mondtak.

L.P. Mi történt azután, hogy magadhoz tértél?

K.F. Jól emlékszem mindenre. Kétszemélyes intenzív osztályon feküdtem, csak azt nem tudtam, miért. Az orvosok és a nővérek németül beszéltek. Megkezdődött a kórházi élet, a különböző kezeléseik, a mosdatás, az étkezés. Szakavatott mozdulataikat látva, újra biztonságban kezdtem érezni magam és már a kezem sem volt kikötve, amitől nagyon sokat szenvedtem öntudatlan állapotomban. Csak éppen nagyon gyöngye voltam. Nagy erőfeszítésbe telt, hogy az éjjeliszekrényről a csőrös poharat a számhoz tudjam emelni. A lábamat sem bírtam felemelni, pedig szerettem volna felkelni. Így jött el pontosan a harmadik nap. Reggeli után az ágyban feküdtem, s szokásom szerint a teremben körbe jártam tekintetem. Egyszerre egy erős férfihangot hallottam, amely a következő igét zengte: „Ezüstöm és aranyam nincsen, de amim van, azt adom neked: a názáreti Jézus Krisztus nevében, járj!” Ap. Csel. 3,5. Ennek hallatán rögtön arra gondoltam, hogy ez nekem szól, mert nincs itt semmiféle sánta. Egy pillanatra még az is átfutott az agyamon, hogy miért nem az evangéliumi igét hallottam, amit Jézus a bethesdai bánának mondott. Fölkelnék én, de hogyan? Odahívtam a nővért és mondtam neki: „szeretnék felkelni”. Tágranyílt szemmel nézett rám és kérdezte, hogy képelem én ezt? Elmondtam neki, hogy mit hallottam. Kisvártatva másodmagával visszajött. Kivetkék az oldalrácsot és lábraállítottak. Amikor a lábaimra néztem, mintha nem az enyémek lettek volna és persze úgy is éreztem. Elmentünk a fali mosdókagylóig, ahol a tükör előtt megmostam az arcomat, majd elindultunk vissza. Mire visszaértünk az ágyhoz, addigra már összejött az osztály személyzetének többi tagja. Az orvosok és nővérek kitörő örömmel tapsoltak meg és bravót kiáltottak. Én közben nagyon elfáradtam, ami érthető, hiszen 57 kg-ra fogytam. Miután érdeklődni kezdtem elmondták, hogy autóbaleset ért és hat hétig eszméletlen voltam. Akkor kezdtem megérteni, miért láttam magam többször is műtőágyon fekvve, miközben körülvettek az orvosok. Amikor ismertették velem a történeteket, először nagyon elszomorodtam, mert azt gondoltam, már soha nem leszek egészséges ember. Azután mégis egyre hálásabb lettem Istennek azért, hogy megmentett, sőt ilyen csodálatos élménnyel gazdagított

meg. Az orvosok és a nővérek elhalmoztak szeretetükkel, látszott, ők is örülnek munkájuk gyümölcsének. Pár nappal később saját lábamon hagytam el az osztályt, úgy éreztem magam mint egy ökölvívó a győztes mérkőzés után. Még egy-egy héti voltam Budapesten és Győrött kórházban, az utóbbi helyen már alig vártam, hogy hazaengedjenek. Az első kontrollra még visszamentem, de az olyan felületes volt, hogy többször már nem is mentem el.

L.P. Milyen volt a visszatérés az életbe?

K.F. Nos, szeptemberben tudtam először bemenni a templomba és október közepén legalábbis helyben, nyitott gégével megkezdtem a hitoktatást! Végül is, a várakozásoknál jóval olcsóbb, nyolc hónap betegállomány után felvettem a szolgálatot, többet, mint a baleset előtt. Most is hállával gondolok Zámolyi Gyula ny. mosonmagyaróvári lelkészre, aki ez idő alatt nagy szeretettel és mindenre kiterjedő gondosság-

gal pástorolta a gyülekezeteket. Ugyancsak hállás vagyok az egyházkerület akkori püspökének, dr. Nagy Gyulának, hogy mellénk állt a bajban. Ugyanígy másoknak is, akik meglátogattak, vagy levélben erősítettek.

Nagy erőt jelentett a szolgálatba való visszatéréshez a gyülekezetek ragaszkodása és szeretete, különösen ahogy a lébenyiek támogattak nehézségeinkben, ahogy a lakásba rögtön beszereltették a telefont, a templomba a hangerősítést, autót kölcsönöztek, sőt még egy szolgálati autót vett meg és adományozott egy rendkívül áldozatkész gyülekezeti tag.

Napi munkájuk után háromszor látogattak meg Bécsben a nyári csúcsgyülekezetben dr. Roszik Péter bezi felügyelő és dr. Németh Árpád körorvos, ill. dr. Szabó György enesei ref. körorvos és Gülch Csaba felügyelő. Lábadozást meggyorsította az a sok finom falat is, amit már itthon látogatóim hoztak.

Mindez így együtt csodálatos jele Isten szeretetének, különösen ha a baleset előtt olvasott és az utána hallott igékre gondolok. Továbbá az, hogy kétszeresen is visszakaptam az életemet, egyrészt azzal, hogy életben maradtam, másrészt újra egészséges lettem. Minden élményemet nem tudom elmondani e riport keretében. Egyet azonban érzek és tudok, hogy mindez Isten akaratából történt így és Ő nyilván tudja, hogy miért tette. Elképzelhető, hogy életem esetleg meg rövidül emiatt, de nem bánom, mert amit cserébe kaptam, kárpótól mindenért.

Nehezen szántam rá magam erre a riportra, mivel kényes témáról van benne szó. Azonban úgy gondoltam, hogy nem tartatom meg magamnak mindazt, ami velem történt. Hallani kell erről másoknak is, nekem pedig tanúskodnom kell. Ilyen kérdésekről csak őszintén van értelme beszélni, ez vezetett engem a válszadásban.

L.P. Köszönöm a beszélgetést!

LEVÉL A SZERKESZTŐNEK

Ami mindig aktuális...

1991. szept. 6—8-án tartott NORVÉG—MAGYAR rádiószolgálat evangélicizációs napjai óta elmúlt már négy hónap. Elszállt az idő, de szeretném hinni, hogy sok résztvevő szívében ma is él valami abból, amit ott hallott. Nem jelent meg róla beszámoló az Evang. Élet lapjain, amit vártam minden alkalommal, valahányszor kezembe vettem a lapot. Igaz, hogy a főszerkesztő úrral a futó találkozás alkalmával elhangzott felém: egy oldali beszámolót várok. Vendég lévén, úgy éreztem, hogy a Szervezés csak megbízott valakit hivatalosan is erre a feladatra. S hogy a 300 hallgató közül sem írt senki, mit jelentsen...?

Most, hogy olvasom: „Mit írunk rólunk a norvég testvéreink?” — úgy érzem, nem szabad hallgatnom! (EV. ÉLET. Szerk.)

Mint testvérgyülekezet a KELENFÖLDI gyülekezetnek, kaptuk a meghívást. Kellemetlen előzmény és valóban nagyon nehéz (30 órá!) utazás után érkezünk este 10 órakor szept. 6-án a szépen kivilágított Budapestre. Testvérgyülekezetünk májusi látogatásának viszonzásaképpen keltünk útra, 10—80 évesek, akik közül 35-en bizonyágtevő műsorról készültünk (*Ezt a műsört,*

sajnos norvég testvéreink nem hallották!) Voltak, akik a találkozás, vizionálás, vagy ismerkedés igazi örömeivel indultak. Voltak, akik előre kitervelt, lelevelezett érdekek, célok alapján indultak. A gyermekekkel nem volt semmi baj. A fiatalok közül hiányzásokat vettem észre, ideges Édesanya lányáért féltékenységi panaszait kellett meghallgatnom. német—angol nyelvet ismerő testvéreink túlkapásait kellett észrevennem itt...

Hála legyen Istennek, voltak, akik IGE szeretetével ültek a templompadokba és figyelmesen hallgatták a hirdetett Igét, előadásokat... Meglepetésemre, a közös megbeszélésen (biztosan a csoportokban is!) felszólalások is voltak (melyekről itthon nem beszélgettünk) —. Szóltak a közönség nevében, persze néha éllel is. Hol? Kinek ajkáról hangzott el: „Jöjj légy segítségünkre”... ez most még titok, ... Sajnáljuk, hogy egy ilyen meghívást, általában a témát nem beszélte meg a jelenlevő lelkésszel, felügyelővel, s anélkül, hogy *meggyőződése legyen* róla, kiírta az újságba. Ez egy helytelen cselekedet. Dicséretesnek tűnne, ha leírnók mindazt, amit a legnehezebb elnyomatás 1980—90 között, mint nagy kiterjedésű szórvány gyüle-

kezet megvalósított látható építkezés és lelki vonalon egyaránt. Nagy ébredések nem voltak, de istentiszteleteinken nem alusznak az emberek. Voltak felejthetetlen evangélicizációs hetek, ökumenikus imahetek sok áldással és nagy igényekkel. Külföldre távozott híveink, vagy onnan ideérkező vendégek szívesen jönnek istentiszteleteinkre. Minket nem tanítottak evangélicizálni. Az Ige első sorban engem állít döntés elé. Evangélium, vagy ítéletként nekem szólt és szól először, Urunk, Megváltónkkal mindig megbeszélem és úgy lépek a szószékre, gyülekezetem 10—15%-a elé, sokszor remegéssel, amelyik megjelenik a vasárnapi istentiszteleten

Ismerjük a híveinket; bár a 70-es évek folyamán iparosodott a város. Az ország minden részéről költöztek hozzánk, még ma sem könnyű a sokféle szokást, „tudást” egyeztetni. Aki valamiért nem érvényesülhet, megpróbál más lelkipásztornál érvényt szerezni akaratának.

ADÓSOK vagyunk. Adószai az Istennek, adószai egymásnak. Tartozunk, hogy egymást meghallgassuk. Panaszodik az anya lányára, a lány az anyjára. Ha külön-külön hallgatjuk meg őket valamiben, egyiknek is, a másik-

nak is igaza van (viszonylagos!). A megzavarodott, elmérgesedett családi kapcsolatokat ki láthatja tisztán, helyesen?

Pótolhatatlan hiány az elmúlt 40 esztendő mulasztása. Felnőtt egy generáció, amelynek nincs Isten-hite. Titokban keresztelünk és konfirmálunk, alig volt, aki házasságára templomában Isten áldását kérte. Ige hallgatására féltek eljárni.

ÁLDÁS volt azért az evangélicizáció, mert ha mindent el is felejtetének, de a példának felhozott, szívűtét előtt álló kislánynak mindig emlékezni fogunk. Azt kéri operáló orvosától, hogy nézze meg, szívében ott van-e Jézus? Elgondolkozik az orvos és ígéretet tesz kis betegének. A műtét után ébredő kislány megkérdezte orvosát: Megtaláltad Jézust a szívémben? Az orvos meglepődött és azt válaszolta: Igen, megtaláltam, de hogyan jutott szívedbe? — a kislány fülére mutatott. Az orvosnak eszébe ju-

tott az Ige: a **HIT HALLÁSBÓL VAN**. Ez a rész, de Terray László minden más fordítása és előadása szívtől szívig jutott. Legyen áldott érte Isten szent neve.

MINDEN idők AKTUÁLIS feladata, hogy az Ige hirdettesék és legyenek hallgatói és megtartói. (? , 10⁰/o-? !)

A másik nagy, *mindenkor aktuális*, de különösen világesemények, háborúk idején: a rajongók, szakadárok, *szekták* problémája. E témával kapcsolatos kérdésre a tiszta FORRÁSVÍZ, üdítő, életető erejével hatott Csepregi Béla válasza: EGYEDÜL JÉZUS KRISZTUS az ÚR, az ÚT, az IGAZSÁG, elkerülhetjük a szektákat. AKTUÁLIS feladatként kaptuk, hogy *misszióban éljünk* és felelősségtudattal imádkozunk érte. A mi misszióink itt van magunk körül. Mellettünk, bennünk levő pogányságot kell meglátnunk. Becsületesen dolgozunk! Küzdeni a bűn ellen, felszámolni azt bűnbánattal, bocsá-

natkéréssel (őszintén!), hogy a **KEGYELEM** hordozói legyünk.

Mindig aktuális a **KÖSZÖNET** is! Hazaindulás előtt a kelenföldi templomban megköszöntük a meghívást, a vendéglátást, Egyházközségnek, Norvég testvéreinknek és a gyülekezet család-jainak, akik fogadták a beosztott vendégeket és bocsánatot kértek, ha valaki valamiben, valamit is rosszul cselekedett. Akkor tudtuk már, hogy Bencze Imre lelkipásztor nyugdíjba vonul. Azóta hivatalosan meg is történt, de hisszük, hogy az ő munkája nem ért véget, Kérjük Istent, hogy ezután is áldja, őrizze és segítse Őt családjával együtt. Megköszönjük a testvérgyülekezet iránti szeretetét, amelyet felevenített, megújított 1984-ben, mit Szántó Róbert létesített még 1940-ben.

Isten kegyelme áradjon ránc gazdagon ezután is.

Bajka Katalin
Sepsiszentgyörgy

Felelőségünk a környezetért

Elhangzott a Bács-Kiskuni Evangélikus Egyházmegye LMK-ülésén.
1992. február 12-én Kecskeméten

„Látta Isten, hogy minden, amit teremtett, íme igen jó.” Móz 1,31. Mit látott Isten? Isten egy harmonikus világot látott, világot, amelyben biológiai egyensúly volt.

A Teremtő a saját képére és hasonlóságára teremtett emberre bízta ezt a világot. (Móz 1,26.) A bűn útján elindult ember az önzésével ezt a harmóniát megbontotta, és a mai napig teszi ezt a romboló tevékenységét.” Az ember visszaél Isten minden jó adományával, úgyhogy csakis nagyravágyását, kapzsiságát, szenvedélyét és élvezetvágyát elégti ki vele, Istent pedig arra sem méltatja, hogy hálát adjon Néki, vagy Urának és teremtőjének tekintse.” (Nagy Káté, dr. Luther Márton, Az első hitágazathoz magyarázat.) A Föld sokat kibírt. Édesapámtól hallottam, ha a víz hét kövön átfolyik, megtisztul. Még láttam csillogó vizű patakakat. Vízet ittam mezei forrásból. Középkorban koromban politikai agrárgazdaságtan című tárgyból azt tanultam, hogy a nyugati államokban egyre nagyobb összeget kell fordítani a környezet megvédésére, mert a kapitalista termelés csak a profitra törekszik, közben tönkreteszi a környezetét. Ezzel szemben a „szocialista termelés” a maga összességében környezetkímélő, humánus. Ezt akkor is két-

kedve fogadtam. Ma pedig megdöbbenve látom, hogy kételyeimnek nemcsak alapja volt, hanem sokkal rosszabb a helyzet, mint gondoltam. Ma már van nálunk is Környezetvédelmi Minisztérium. Ugyanakkor itt vannak azok a technológiák, amelyek az elmúlt évtizedek „humánus” termelését adták. Nem lehet egyszerre mindent lecserelni. Különböző jelek arra utalnak (allergiás megbetegedések, az újabb törvényalkotások, a leromlott termőföldek stb.), hogy betelt a pohár. Ma még törölgessük a túlcserélődő csöppöket, de ha felborul, akkor mindezeknek már nem lesz jelentősége. Világunk tűrőképességének a határához jutottunk.

Mi okozza a bajt? A baj oka a termelés kapcsán keletkezett hulladék és a világ átalakítása. A hulladék egyidős az étellel. Az egysejtűek is végeznek anyagcserét és pusztulnak. Megjelenésükkel egyidős a hulladék. Az élet fejlődésével többsejtű, egyre nagyobb testű állatok és növények jelentek meg, egyre több anyagcsereterméket hagytak maguk után. A jó és szép világ ezeket feldolgozta, és újra hasznosította. Ez a folyamat évmilliókig tökéletesen működött. Még az ember tevékenységét is sokáig feldolgozta a harmonikus világ. Az

1900-as évek elején azt jóslták, hogy Londont előnti rövidesen a lótrágya. Az autó megjelenése megmentette ettől ezt a szép várost. Ma már csak a földben porladó csontok árulkodnak arról, hogy itt korábban sok ló élt. A hintók, a szerszámok, a trágya a jó és szép világ körforgása útján visszakerült az élővilágba a biológiai körforgás következtében. Ha ma London egy részét lezáránák, évezredek múltán is találnának, a mai szemétdombok helyén gumiabroncsot, PVC-alkatrészeket. Ezt az időszakot, amely ilyen hulladékot termel, Tudományos-Technikai Forradalomnak nevezzük: TTF. Ebben az időben keletkezett hulladékkal a világ nem tud mit kezdeni. Nemcsak feldolgozhatatlan, hanem további fertőzés forrása.

Néhány megfogalmazás arról, hogy mi a hulladék:

- minden, ami a környezet alakulását kedvezőtlenül befolyásolja (hő, sugárzás);
- minden társadalmi tevékenység hasznos és káros kibocsátással jár (közlekedés);
- primer hulladék (melléktermék, szemét, salak);
- szekundér hulladék (végső fokon termelésünk minden eredménye).

*

Néhány rémképet villantok fel a környezetünk pusztulásáról. Talán elég lenne a könyvek címe is: Balogh István: Egy korty halál, Norman Nyers: A süllyedő bárka, Frederic Vester: Az életben maradás programja. A könyvek 5—15 évesek, de ez idő alatt a helyzet csak romlott. A szakadék előtt az önző ember még a gázra lép, s megmutatja, hogy az ő autója a gyorsabb.

Néhány konkrét kép táruljon elénk:

A víz: Biológiai szempontból a táplálkozás egyik legfontosabb összetevője. A szilárd táplálékok legnagyobb része is víz. Fontos tisztálkodási, közegészségügyi, közlekedési, termelési eszköz. Megóvása mindezekért fontos. Ugyanakkor a víz sok bajnak is a forrása: árvíz, belvíz, szennyezések továbbítója.

Hazánk vízkészleteinek a legnagyobb része más országokból érkezik. Sajnos, már az országhatárhoz is nagyon szennyezett víz érkezik. A kék Duna már Bécsben sem kék. Iparilag fejlett országok vizei oly mértékben szennyeződnek egy-egy ipari város környékén, hogy nemcsak ivásra, fürdésre, mezőgazdasági öntözésre, hanem ipari felhasználásra is alkalmatlanok. Ezek az országok ez idő alatt hatalmas összegeket halmoztak fel, és ezekből nemcsak megállították a romlást, hanem meg is fordították a folyamatot. (A Temzében újra megjelentek a halak.)

A víz ugyan el nem fogyó természeti kincs, de:

- egy része beépül úgy a termelés folyamán, hogy többé nem kerül vissza a körforgásba;
- egy része elszennyeződik és ipari víznek sem alkalmas;
- sok csapadék a tengerek felett hull. Az ott lévő olajfoltok megakadályozzák, gátolják a párolgást. Így az édesvíz áramlik a sós felé.

A tudósok véleménye nagyon borúlátó. 30—50 évre tartják eleget a jelenlegi ütem mellett a világ édesvíz készleteit.

A levegő: Biológiai szempontból az anyagcsere egyik legfontosabb alkotója. Víz nélkül néhány napig, levegő nélkül néhány percig sem élhetünk. A víztől eltérően levegőből minden ország annyival rendelkezik, amennyi arányosan jut a területéhez. A levegő tisztasága is elsősorban az országok iparától függ. A levegő, ugyanúgy, mint a folyóvíz, nem ismeri el az országhatárokat. A szabad oxigén nem „geológiai” adottság, hanem az élet terméke. A 3—4 milliárd éve kialakuló élet fotoszintézissel hozta létre az élethez szükséges, sőt több oxigént. Ez a készlet azonban

nem kimeríthetetlen. A levegő összetevőit 3 csoportba osztjuk: 1. Állandó alkotók, ezek több ezer évig azonos mennyiségűek. Nehezen elképzelhető, hogy a légkör 78⁰/₀-át kitevő nitrogénből annyit ki tudna vonni a levegőből, vagy a termelés révén annyit tudna belejuttatni, hogy megváltozzon. 2. Változó alkotók, ezek néhány évig tartózkodnak a légkörben (4—25 év), ilyen a széndioxid, hidrogén, metán. 3. Az erősen változók, ezek néhány napig vannak a légkörben (2—10) ilyen a víz, nitrogéndioxid, ammónia, kénhidrogén. Ez utóbbiak sok káros anyagot is visznek magukkal a légkörbe, és kiválásukkor vissza is hozzák. Ezt nevezük savas ülepedésnek, vagy ismertebb nyelven savas esőknek. Ezt a fogalmat először 1872-ben írta le Robert Angus Smith brit kutató. A probléma nem új, és nem fog egyhamar kikerülni az érdeklődés középpontjából.

Egy mérés szerint Budapesten kétszer akkora a gyermekek vérében az ólomtartalom, mint ami az USA-ban a megengedett szint.

A levegő másik problémája a *felmelegedés*. Az ipari termelés következtében a széndioxid feloldulása csökkenti a légkör sugárzási mérlegét. A bejövő és távozó energiák közötti különbség megváltozik. Ez azzal jár, hogy ha a Föld légköre átlagosan 2 °C-kal felmelegszik, akkor már a sarki hó- és jégtakarók megolvadnak, a mélyen fekvő területeket elönti a 2—3 m-rel megnövekvő tengerszint.

Életünket egy *ózonpajzs* védi. Ez a réteg tartja itt a „levegőt” és megakadályozza, hogy a Naptól kibocsátott káros sugarak elérkezzenek a Földre. Ez a védőpajzs bomlásnak indult. A bomlás okai: az emberi tevékenység következtében halogénezett szénhidrogének kibocsátása. Legismertebb ezek közül a feron, amely többek között a spray-k hajtóanyaga. A hűtők gázai, a magas légköri repülések melléktermékei. Ezeknek a súlyossága, hogy katalizátorok. Miután e kémiai folyamatot elősegítették, szabad formában lépnek ki a vegyületből, és újra végzik ezt a bomlasztást.

A régebbi beruházások mind rengeteg *ként* kibocsátó kohókban égetik el a barna szenet. A legtöbbjük lakótelepek közelében. Ezeket az uralkodó szél irányába telepítették, de Magyarországon az uralkodó szél 40⁰/₀-ot jelent. A többi időben szélcsend van, vagy nem uralkodó irányból áramlik a levegő. Mindezt tetézi, hogy az uralkodó légáramlással egy vákuumos, alsó légtérben ellentétes mozgás is van. Az olaj világgiazi alakulása miatt

sok helyen visszatértek, különösen a volt szocialista országokban a barnaszén tüzelésre. Ez rengeteg *ként* tartalmaz.

A *talaj*: A föld egész területének 12⁰/₀-a agrárterületet. Ez elvileg állandó, de az ember tudatos, vagy tudatlan magatartása miatt csökken, romlik. A termelési technológiák csak rövid távra tekintenek. A nagyobb gépek megjelenése az évezredes tapasztalatokat félretette. (Terszosz művelés, vetésforgó, hegyoldalak haránt irányú szántása, egymás mellett váltakozó kultúrák, egységnyi területhez egységnyi állatállomány stb.) A jelenlegi kizsákmányoló termelés következménye az erózió, defláció, szikesedés, talajvíz nitrásodása. A magángazdálkodás idejében egy gazdának az volt az alapelve, hogy a földet olyan termő állapotban kell továbbadnom, amilyenben én kaptam.

Az *erdő*: Az erdő a föld tüdejéje. A földünk tüdőrákos. Óriási tévedés volt, amikor a gyarmatosításkor hatalmas őserdőket kirtottak, hogy így termékeny földet kapva, ültetvényeket telepítettek ezek helyére. Lassan se őserdő, se ültetvény, se ősi állat- és növényfajok nem maradtak. De az ott folyó vizek is tönkrementek. Ezeket a talajokat az őserdő a maga összességében őrizte. Ilyen barbár munkák itt-hon is történtek. A Kis-Balaton és Fertő-tó környékének a lecsapolása. Ilyen terv volt Bős—Nagymaros. Ha egy ilyen területen megváltoztatunk egy tényezőt, akkor az maga után vonja a mikroklímában a többi megváltozását is. Ez később a makroklímára is hatással van. (Erdőkben katonai gyakorlatok.)

A *fajok*: A dinoszauruszok korában 1000 évenként pusztult ki egy faj. Jelenleg naponta. Ez nem csupán érzelmi kérdés. Ezek genetikai bankok a jövő számára. Deizer professzor úr egyik előadásában azt ecsetelte, hogy ez a nép azért bírt ki ilyen sok megpróbáltatást, és adott oly sok tudós elmét a világnak, mert hatalmas genetikai bankkal rendelkezünk. A vándorlás során sok nép örökletes alapja belénk került. Amikor az ember így pusztítja a fajokat, maga, utódai alatt vágja a fát. A jövőben a fajok fontos alapanyagoknak számítanak majd. Pusztításuk, ami a termelés velejárója, de egyben a jövő megszegényesítése.

A *zaj*: A tartós zaj halláskárosodással jár. Sajnos erre mi keveset adunk. Vannak már olyan zajvédők, amelyek az emberi hangot átengedik, de kiszűrlik a rezgés alapján a zajokat. A finn traktoros, amikor beül a Ford-gépkocsi, felteszi a fülvédőt. Nyuga-

ti országokban, ha az ország érdeke megköveteli, hogy egy lakótelep mellé zajos üzemet építsenek, a lakókat tetemes összeggel kártalanítsák, hogy ebből az összegből megoldják lakásuk hangszigetelését.

Az energia: Az energiamegmaradás törvényét ismerjük, de itt is szomorú helyzet állt elő, hogy egyre több energia megy át az ember számára hasznosíthatatlan állapotba, sőt károsba.

A szomorú körkép után keresünk kiutat.

1. Az egyén feladatai:

Tájékoztatással, meggyőzéssel, a hit eszközeivel oda eljuttatni embereket, sokakat, hogy érezzék felelősségüket. Igaz, amit én tehetek, csepp a tengerben, de a tenger cseppekből áll.

Az egyéni feladatok között a háztartási szemét kezelése az egyik legnagyobb feladat. Az egyik legborzasztóbb látvány a szemetes útpart. Néhol százezrekre ver az el nem bomló nejlongöngyöleg. A kirándulások fölendülése egészséges dolog. Sajnos azonban a tudatunkig nem jutott el, hogy az eldobott PVC-pohár évszázadokra eltakar egy darab földet. Az északi országok tudatában és szívében ez mélyen benne van. Ilyen szemetelés csak tőlünk keletebbre és délebbre van.

Nem érezzük még azt, hogy a feleslegesen égő villany nemcsak pénztárcánknak árt, ezért egy erőmű feleslegesen szennyezi a környezetet. Feleslegesen elautóztott kilométerek, a szembébe dobott akkumulátorok, a földre kiöntött fáradt olaj, az árokparton hagyott olajsűrű, mind-mind súlyos bajok forrása. Oda eljuttatni embereket, hogy ezt ne tegyék, fontos feladat. Ne használjon fel több vegyszert a szükségesnél. Az üres vegyszeres dobozt ne dobja a vízbe. A maradék permetet ne öntse ki a földre stb.

2. Országos szintű megoldások.

Jelenleg még mindig a gazdaságosság az elsőrendű meghatározó, vagy talán most lett igazán azzá. Szerintem amikor egy árunak megállapítják az árát, nemcsak a felhasznált nyersanyagot, energiát és munkabért kellene számítani, hanem azt is, hogy mennyi toxikus anyag keletkezett a gyártás során, ill. felhasználáskor, valamint a göngyöleg megsemmisítésének a költségeit (tej nejlön- vagy papírcsomagban).

Itt van a turizmus. Nemzeti valutatermelésünk jelentős részét adja. Vajon mennyi kerül ebből vissza azokra a területekre, ahol ez a valuta keletkezett, hogy

tönkremenjen minden. Jelenleg ez egy öngyilkos iparág.

Az autóparkunk nagyon leromlott. Jó soha sem volt. Várható volt a törvény, amely a kibocsátott gázokat is célba vette. Kérdés azonban számomra, hogy milyen feszültségekhez vezet ez. Sok család a nyugdíj előtt vett egy Wartburgot. Ez most 3—4 éves, még 10 évig jó lenne. Szükség is lenne rá, mert a gyermekeik messze laknak, egészségi állapotuk is indokolja. Nem biztos, hogy ezt sikerül beállítani, de az biztos, hogy ők már nem tudnak új autót venni. Ettől a törvénytől félek.

Az ivóvíz ára korábban jelképes volt, most radikális emelés következett be. Fontos lenne azonban a vezetékes vízzel párhuzamosan a csatornázás kiépítése is. Bécsben élő indiai közgazdász mondta! Sajnos, a kelet-európai emberek a szabadságot és a jólétet egyszerre akarják: a jóléthez a Nyugat is lassan jutott el. S különben is minden viszonylagos. Az angol WC, amely egy európai lakás mértékességéig, ő szerinte a világ legostobább találmánya, mert elárasztjuk fekáliával a világot.

Az energiafelhasználásunk is rossz. Most, hogy töröltek bennünket a Cocom-listáról, talán az energiatakarékosabb technológiák is teret hódítanak.

40—50 éve olyan anyagok, amelyek ma felesleges melléktermékek, fontos energiaforrások voltak (szőlővessző, gally), háztartási szemét éghető részeinek a brikettesítése, energiaerdők telepítése, a szennyvíztisztítóknál a biogáz felhasználása. Ezek kis dolgok, de a sok kicsi sokra megy.

Az építkezéseknél a hőszigetelést nemcsak elő kell írni, hanem elérhető áron kell adni.

Az energia távlati megoldásánál nem lehet figyelmen kívül hagyni a Napenergiát. Földünket m²-ként átlagosan 100 W energia éri. Úgy tűnik, ez a melléktermék hasznosítható.

3. Nemzetközi összefogás:

A víz és a levegő nem ismer határokat. A kész- és félkésztermékek bejárják az egész világot, viszik a fertőzéseket.

Itt említem meg az atomenergia kérdését. Több országban tilos az atomenergia felhasználása (Ausztria). Máshol az elektromos energia több mint a felét adja (Franciaország). 1986. ápr. 26-a új helyzetet teremtett (Csernobil). Sok titkolózás vette körül ezt az eseményt. Döntő fordulat következett be 1986 őszén: az atomenergiát felhasználó országok elkötelezték magukat az azonnali hírszolgálatra. Az atomenergia

azonban, ha olyan országok kezébe is jut, vagy már jutott is, akik e megállapodásnak nem tagjai, félelmetes gondolatokat indít el. Az atomenergia bizottság elnöke azt nyilatkozta, hogy az atomenergia nem okozott annyi bajt a világnak, mint a szénés erőművek. Ebbe beleértve a csernobili tragédiát is. Mindez nem tudja kizárni, hogy az atomerőmű egy potenciális atombomba (földrengés, robbanás, katonai támadás esetén, rongáláskor).

Külön kérdés az atomerőművek melléktermékének tárolása. Évszázadokra kell földrengés-, korróziómentes helyre tenni.

Ugyanez fönnáll más káros anyagok tárolásával kapcsolatban is. A tenger, mint toxikus temető, nem jöhet számításba. Elegettel pedig a levegő károsodik.

Befejezés:

Magyarországon az első környezetet védő törvény 1729-ben látott napvilágot. — Az 1840. évi XX. törvény 14. §: „vizek, vagy csatornák ágaiba szemetet, földet vagy trágyát hordani ... 100 Ft, vagy egy hónapi árestom büntetés alatt tiltatik.”

A két világháború között ilyen jellegű törvények, az erdőkről és természetvédelemről szóltak. Tartalmukban máig sem haladtak túl. 1945 után a törvények csak követték az eseményeket, végrehajtásuk is nehézkes volt. Nép-gazdasági okokból nem lehetett leállítani azt az üzemet sem, amely erősen szennyezte a környezetet. A bírságok nevetségesek voltak. A megfelelő szűrőberendezések 15—20-szor többe kerültek volna, mint a bírság. Így a vállalatok beiktatták a költségvetésbe a bírságot.

Elmozdulás csak akkor és úgy lesz, ha az ember újra beilleszkedik a teremtett világba. Ma egyetlen faj uralkodik a többi felett. Minden felelősség az emberre hárul, amit élőlénytársaival és saját magával tesz.

Ember, találj meg a helyedet! Lehet, hogy életszínvonal-csökkenéssel jár. De hiszem, hogy csak így állhatunk Isten ítélőszéke elé, és a történelem ítélete elé is.

Az ókori népek magas kultúráit a homokból, iszapból ássák elő. Isten visszaparancsolta őket. Miért? Nem tudjuk. Ezt akultúrát is megállíthatja Isten, ha egyszer azt mondja: elég.

A föld elpusztításának lehetősége nem áll az ember módjában, a sötét képek ellenére sem. Ez Isten kezében van. Ezt az időt még az ég angyalai sem, még a Fiú sem tudja. A visszatérő Úr pedig hitet keres a földön, tehát élet lesz.

Szabó Vilmos
Kiskőrös

Nyugdíjas lelkészeink születési jubileumai 1992

Jan.	2-án volt 80 éves	DETRE LÁSZLÓ (2310 Szigetszentmiklós, Baross u. 23)
	8-án volt 70 éves	TARJÁNI GYULA (3532 Miskolc, Szamos u. 16.)
	22-én volt 80 éves	ID. KENDEH GYÖRGY (1113 Bp., Edömer u. 4.)
	28-án volt 85 éves	GALÁT GYÖRGY (1085 Bp., Üllői út 24.)
Ápr.	26-án lesz 70 éves	DEME KÁROLY (3532 Miskolc, Kabók L. u. 35.)
Máj.	12-én lesz 80 éves	KUTAS ELEK (1121 Bp., Szilassy u. 12/C.)
	15-én lesz 70 éves	HORVÁTH JÓZSEF (8251 Zánka, Rákóczi u. 120.)
	19-én lesz 75 éves	SIKOS LAJOS (8500 Pápa, Széchenyi u. 15.)
Jún.	6-án lesz 70 éves	SZERDAHELYI PÁL (9700 Szombathely-Olad, Kodály Z. u. 24.)
Júl.	5-én lesz 75 éves	JÓZSA MÁRTON (8600 Siófok, Petőfi sétány 44.)
	31-én lesz 85 éves	MESTERHÁZY SÁNDOR (9512 Ostffyaszszonyfa, Ady u. 11.)
Aug.	6-án lesz 85 éves	FARKAS LAJOS (6800 Hódmezővásárhely I., Felszabadulás u. 25.)
	13-án lesz 80 éves	LOTZ TIBOR (9400 Sopron, Templom u. 17.)
	17-én lesz 75 éves	BALIKÓ ZOLTÁN (7627 Pécs, Dózsa Gy. út 45.)
Szept.	21-én lesz 80 éves	TEKE ZSIGMOND (8824 Sand, Kanizsai u. 21.)
Okt.	30-án lesz 80 éves	GRÜNVALSZKY KÁROLY (1085 Bp., Üllői út 30.)
Dec.	2-án lesz 75 éves	SCHULTZ JENŐ (1221 Bp., Arany J. u. 88.)
	5-én lesz 80 éves	TÓTH SÁNDOR (8514 Mezölak, Kossuth u. 44.)
	11-én lesz 70 éves	BABKA TIVADAR (2669 Ipolyvece, Dózsa u. 44.)

JULIANA RAY:

Jövevények és vándorok Családtregény egy kortárs tollából

Juliana Ray könyve a monarchia békés éveitől kezdve a két világháborún át, a szocialista-kommunista korszakon keresztül az emigrációig három zsidó nemzedék életútját mutatja be családtregény formájában.

Benne kortársak, mint cseppben a tengert, felismerhetik saját korszakukat, e bonyolult huszadik századot, kortársaikat, hányatott sokfordulatú életüket.

Minden család élete Magyarországon regebeillő a 20. században. A szereplők nem a fantázia szülöttei, hanem hús-vér emberek, akik nagyrészt már elmentek a minden haldok útján, s akikre ráismerünk.

Nem ad választ korunk sok kérdőjére, hiszen a „Miért”-ekre nincs mindig felelet, nem kísérel meg magyarázatot adni, hanem egy fajta látásmódot képvisel, amit az olvasók vagy elfogadnak vagy sem, de mindenképpen tiszteletreméltónak kell, hogy ítéljék.

A könyv középpontjában az író édesanyja, Sári mama áll, a kedves béketűrő, művelt asszony, akinek derűjét és lelki erejét még a viszontagságok sem törlik meg. Idős korában új hitre, új otthonra talál Angliában.

Juliana Ray családtregénye őszinteségével és egyszerűségével ragadja magával az olvasót. Mind Angliában, mind Magyarországon érdeklődéssel olvashatják azok, akik kézbe veszik a könyvet.

Kiadó: Evangélikus Sajtóosztály

200 oldal, színes borító az eredeti szerint, ára: 120 Ft.

PAX
R Á D I Ó
BUDAPEST

Megszólal a PAX RÁDIÓ

március 27-én,

április 24-én,

május 29-én,

június 26-án,

pénteken, 11-11.30-ig.

Keresse Ön is a KOSSUTH RÁDIÓ URH sávján. Hallgassa a négy nagy magyarországi történelmi vallásfelekezet közös adását.

Ökumenikus szellemben óhajt a katolikus, református és az evangélikus egyház, valamint a zsidó felekezet szólni

- Istenről
- hitről, szeretetről
- emberről
- családról
- erkölcsről

- nemzeti értékeinkről
- múltból és jövőről
- közös sorsunkról
- fiataloknak és idősebbeknek
- hívőknek, közelállóknak és minden érdeklődőnek.

Szándékunk, hogy önálló frekvencián szólaljunk meg. Észrevételeiket, javaslataikat a következő címre kérjük:

PAX RÁDIÓ Budapest 1800.

PAX

BÉKE

SÁLOM

POSZTGRADUÁLIS TANFOLYAM

A magyarországi protestáns Teológiai Akadémiák megnyerték a Világbank támogatását a tervezett posztgraduális képzés megvalósításához, így 1992-től évenként szervezünk ilyen tanfolyamokat. Ebben az esztendőben a következő tanfolyamok lesznek:

1992 július 6—17. Újszövetségi és Rendszeres teológia,
valamint vallási folklór;

1992. július 20—31. Ószövetségi, Egyháztörténeti és Gyakorlati teológia
tárgyköréből.

Várjuk teológiai tudományos fokozat elnyerésére, ösztöndíjra készülő, magukat továbbképezni akarók jelentkezését.

Lakást és étkezést igénybe vevők részére
részvételi díj 2 hétre 3000 Ft
1 hétre 1500 Ft

Lakás és étkezés nélkül
2 hétre 2000 Ft
1 hétre 1000 Ft

A Tanfolyam beiratkozási díja 500 Ft, amelyet a jelentkezéskor kérünk beküldeni.

Hazai előadókon kívül felkért külföldi előadók:

Prof. Dr. Petr Pokorny (Prága)
Prof. Dr. Georg Saurer (Bécs)
Prof. Dr. Peter Barton (Bécs)
Prof. Dr. Jörg Ohlemacher (Loccum)

Végleges programot és tudnivalókat később közlünk. A jelentkezéseket 1992. május 31-ig az alábbi címre kérjük:

Dr. Cserhádi Sándor professzor
1141 BUDAPEST, Rózsavölgyi köz 3.

A Tanfolyamok ebben az évben az Evangélikus Teológiai Akadémián lesznek.

A tanfolyam rendezősege

A temetési adatok felvétele nemcsak adminisztrációs ügyintézés, hanem lelkipásztori beszélgetés, amelynek jó kiegészítése lehet, ha a „Vigasztaljátok egymást!” című füzetet ajándékként a gyászoló csalátnak adjuk. A füzet Turmezei Erzsébet néhány versét és Madocsai Miklós temetési igehirdetéseinek gondolatait tartalmazza. — A Főbé Diakonissza Egyesület kiadásában jelent meg 70 Ft-os áron. — Megrendelhető: Madocsai, 1015. Ostrom u. 15.

Kedves Lelkész-testvérünk!

Az Evangélikus Élet Szerkesztősége, Csepregi Béla lemondása folytán, minket kért fel az „Élő víz” rovat további szerkesztésére. Szeretettel kérjük és várjuk segítségét, hogy rovatunk betölthesse az evangélikáció szolgálatát. Kérjük, címünkre küldje el a rovatval kapcsolatos ötleteket, elvárásokat és cikkeket, beleértve a hazai és külföldi híryanagot is.

Szolgatársi szíves köszöntéssel:

Bencze Imre	Madocsai Miklós
Bakonycsernye	Budapest
Dózsa Gy. u. 1.	Ostrom u. 15.
8 0 5 6	1 0 1 5